

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K NEZLETILÝM DĚTEM

PARENTS SUPPORT AND MAINTAIN DUTY TO MINOR CHILDREN

Katedra: Katedra občanského práva

Konzultantka: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Vypracovala: Mgr. Renáta Ondrouchová

Rok: 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

Mgr. Renáta Ondrouchová

I. ÚVOD.....	4
II. RODINA.....	6
III. CHARAKTERISTIKA VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI A PRÁVA NA VÝŽIVNÉ	9
IV. VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K NEZLETILÝM DĚTEM (HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA)	13
1. Podmínky vzniku vyživovací povinnosti	13
2. Subjekty vyživovací povinnosti	15
3. Trvání vyživovací povinnosti.....	17
3.1 Vznik vyživovací povinnosti	17
3.2 Zánik vyživovací povinnosti	18
4. Plnění vyživovací povinnosti.....	23
4.1 Způsob plnění vyživovací povinnosti	23
4.2 Plnění výživného za jiného	29
4.3 Přeplatky výživného	30
5. Rozsah vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem.....	33
5.1 Kritéria pro stanovení výživného.....	33
5.1.1 Odůvodněné potřeby dítěte.....	38
5. 1. 2 Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče	42
V. VZTAH VÝŽIVNÉHO K VEŘEJNOPRÁVNÍM DÁVKÁM	52
VI. ŘÍZENÍ VE VĚCÍCH VÝŽIVNÉHO K NEZLETILÝM DĚTEM.....	58
1. Řízení nalézací	58
2. Řízení vykonávací (exekuční) a další možnosti postihu při neplacení výživného	66
VII. VÝŽIVNÉ A NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ.....	76
VIII. ÚVAHY DE LEGE FERENDA	84
IX. ZÁVĚR	99
X. RESUMÉ	101
POUŽITÁ LITERATURA	103

I. ÚVOD

Vyživovací povinnost patří k jednomu z nedůležitějších institutů rodinného práva, prostřednictvím kterého jsou zajišťovány a uhrazovány potřeby mezi osobami v příbuzenském vztahu. Povinnost postarat se o členy své rodiny existovala od pradávna a přestože stát postupem času přebíral v určitých případech část této povinnosti na svá bedra, morální povinnost „silnějších“ členů rodiny poskytnout hmotnou či nehmotnou pomoc členům „slabším“ zůstala vždy zachována a je pokládána za jakousi samozřejmost.

Nejdůležitějším druhem vyživovací povinnosti je bezesporu vyživovací povinnost rodičů k dětem a v rámci ní vyživovací povinnost rodičů k dětem nezletilým. Až na výjimky se totiž týká každého dítěte a jejím prostřednictvím se zajišťují podmínky pro všestranný rozvoj nové generace.

V souvislosti k celkově uvolňujícím se rodinným vztahům, vysoké rozvodovosti a stále častějšímu zakládání rodiny bez uzavření manželství, nabývají otázky související s vyživovací povinností rodičů k nezletilým dětem na významu. Vyživovací povinnost ke svým dětem přestává část rodičů chápat jako svou povinnost morální, naopak ji plní neradi a pokud jsou k tomu donuceni, tak se snaží, aby jim soud stanovil výživné v co nejnižší částce. Někteří z nich pak ani soudem stanovené výživné neplatí, s čímž pak souvisí problém s jeho vymáháním a rovněž vyvstává otázka, zda má stát poskytnout výživné tam, kde rodiče nechtějí nebo nemohou výživné plnit.

Vzhledem k tomu, že vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem velmi úzce souvisí s rodinou, budu se v mé práci věnovat prvně tomuto pojmu. Pokusím se nastínit, co bývá pod pojem rodina zahrnováno, jaké jsou její funkce ve společnosti a dále se zamyslím i nad tím, zda současná rodina je či není v krizi, jak velmi často slýcháme z médií. Toto bude součástí druhé části mé práce.

V části třetí se budu věnovat obecné charakteristice vyživovací povinnosti a práva na výživné a poté přejdu k sa-

motné vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem, přičemž se nejdříve v části čtvrté zaměřím na její hmotněprávní úpravu. V této části bude pojednáno o podmínkách vzniku vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem, o jejích subjektech, jejím trvání, způsobu plnění a rovněž o jejím rozsahu, kdy se pokusím podrobně rozebrat jednotlivá kritéria pro stanovení výše výživného.

Na stanovení výše výživného má vliv mimo jiné i pobírání veřejnoprávních dávek, a to jejich pobírání jak osobou oprávněnou, tak i osobou povinnou. S ohledem na tuto skutečnost bych v rámci části páté mé práce chtěla nastínit vztah výživného především k jednotlivým dávkám státní sociální podpory a dávkám pomoci v hmotné nouzi.

Šestá část práce bude věnována řízení ve věcech výživného. V této části pojednám o právní úpravě řízení nalézacího, uvedu varianty vymáhání výživného a další možnosti postihu povinného při neplnění vyživovací povinnosti k nezletilým dětem.

Na plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem nemá vliv ani skutečnost, že dítě je umístěno do náhradní péče. Proto se budu v části sedmé zabývat vyživovací povinností rodičů v případech, kdy je nařízena ústavní výchova, kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče, do péče jiné fyzické osoby než rodiče a či do péče budoucích osvojitelů.

V osmé části práce se pokusím nastínit právní úpravu obsaženou v návrhu „nového občanského zákoníku“ a zároveň provedu její srovnání s právní úpravou současnou. Dále se v této části budu zabývat úvahou nad možností přijetí „zákona o zálohování výživného státem“, který by podle některých mohl vyřešit problém s obtížnou vymahatelností pohledávek výživného.

Cílem mé práce je komplexněji seznámit s právní úpravou vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem a poukázat na to, že tato problematika je poměrně široká a její právní úpravu není možné omezovat pouze na zákon o rodině, neboť tato problematika je promítnuta i do dalších právních předpisů, a to i předpisů veřejnoprávních.

II. RODINA

Všeobecný zákoník občanský z roku 1811 vymezoval rodinu jako vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky.¹ V současnosti český právní řád neobsahuje legální definici pojmu rodina. Důvody neexistence této legální definice jsou uváděny dva. Prvním důvodem je skutečnost, že rodina jako taková není v našem právním řádu považována za subjekt právních vztahů. Za subjekt právních vztahů, tj. nositele práv a povinností, jsou považováni pouze její jednotliví členové. Druhým důvodem je nejednotnost náhledu na samotné vymezení pojmu rodina ve společenských vědách, a to především sociologii.

Existuje mnoho různých definic rodiny. Nejčastěji bývá rodina v užším smyslu chápána jako skupina osob tvořená rodiči a jejich dětmi. V širším smyslu se pak do rodiny zahrnují i další osoby spojené příbuzenskými vztahy. Rodinu lze tedy definovat jako nejméně dvougenerační skupinu osob spojenou pokrevními svazky. Dle této definice rodinu tvoří lidé, kteří spolu sdílí společnou domácnost, manželské bezdětné páry či dva homosexuálové žijící v registrovaném partnerství. Tyto formy soužití bývají označovány jako rodinné alternativy a jejich vznik je značně podmíněn současnou situací ve společnosti. Nutno ovšem podotknout, že z některých alternativních forem soužití se rodina stát může.

Výše uvedené vymezení rodiny však bývá předmětem kritiky, a to pro svoji omezenost. Objevují se názory, že žijeme v době, která již „konzervativní“ vymezení rodiny překonala a rodina by měla být spíše chápána jako společensky (nikoliv právně) schválená forma soužití osob navzájem spojených svazky manželskými, příbuzenskými či obdobnými a především společným způsobem života.

Při vymezování pojmu rodina hrají významnou roli její funkce. Historicky nejstarší funkcí rodiny je funkce reprodukční, tj. plození dětí. Rodina „je tedy institucí

¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 2. vydání, Brno: Doplněk, 2001, str. 12

zajišťující trvání lidského rodu"². Reprodukční funkce se pak promítá do všech ostatních funkcí rodiny, tj. funkce ekonomické - hmotné zajištění všech členů rodiny, funkce socializačně výchovné - přenášení tradičních kulturních vzorců chování, formování osobnosti, postojů k světu, blízkému okolí, sobě samému, funkce emocionální - uspokojování citových potřeb člověka a funkce ochranné - vědomí vzájemné pomoci, ochrana před tlaky společnosti.

Já osobně se přikláním ke „konzervativnějšímu“ pojetí pojmu rodina. Dle mého názoru již samotné slovo rodina v sobě signalizuje přítomnost rodičů a dětí, neboť u slova rodina vnímám příbuznost se slovem rod, rodit. Dále vycházím z toho, že původním posláním rodiny je plození dětí a z tohoto důvodu považuji funkci reprodukční za základní funkci rodiny. Ta je naplněna až tehdy, když se muži a ženy narodí dítě nebo si dítě osvojí a tedy teprve poté, lze z mého pohledu hovořit o rodině.

Stát si význam rodiny jako základní společenské jednotky a její nezastupitelnost plně uvědomuje a z tohoto důvodu je její ochrana ze strany státu zakotvena přímo v čl. 32 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Je však otázkou, jak dalece může stát prostřednictvím právních norem zasahovat do vlastní existence rodiny samotné či jejich alternativ, a to především s ohledem na skutečnost, že autonomie rodinného soužití je vnímána jako samozřejmost a vnitřní rodinné vztahy se vyznačují svou intimitou a jsou regulovány spíše normami morálními. Stát by měl prostřednictvím své zákonodárné činnosti vytvořit podmínky pro bezproblémovou existenci rodiny a rodinných alternativ a do vnitřních vztahů zasahovat jen v případě potřeby ochrany společensky slabších členů rodiny, kdy je ochrana ze strany státu nezbytná. Rodina jako nejvýznamnější společenská jednotka nevyžaduje ze strany státu jen ochranu, ale i podporu. Ta je v současnosti realizována

² Radvanová, S. O rodině, manželství a dětech. 1. vydání. Praha: PANORAMA, 1978, str. 7

především prostřednictvím finanční podpory formou sociálních dávek a daňových zvýhodnění.

V posledních letech se často diskutuje o tom, zda rodina, a to zejména rodina manželská, je v krizi či není. Za projevy této krize bývají považovány tendence odkládat sňatek a rození dětí na pozdější věk, vzrůstající rozvodovost, vysoká tolerance společnosti vůči rozvodům, zvyšující se počet dětí narozených mimo manželství, větší tolerance k mimomanželským sexuálním vztahům. Existují dvě názorové skupiny. První skupina považuje výše uvedené trendy za důkaz toho, že rodina se v krizi nachází. Skupina druhá zastává názor opačný, tj. že nejde o krizi v rodině, ale o adaptační proces na měnící se podmínky ve společnosti. A to, „co skutečně vytváří krize, je lpění na modelech, které se staly zastaralými“³ a naprosto neodpovídají současnému stavu společnosti. Já osobně se k tomuto názoru přikláním a zastávám názor, že výše uvedené tendence jsou výsledkem reakce na širší společenské podmínky, které s sebou přinášejí nejen odlišný způsob života a nové možnosti, ale i nároky. Problémy ve společnosti se přímo či nepřímo dotýkají života rodiny a taktéž problémy současné rodiny se odráží v celospolečenských souvislostech. I rodina samotná je tedy nucena se změně společenských poměrů přizpůsobit, byť s určitým časovým zpožděním.

³ Radvanová, S. – Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, str. VII

III. CHARAKTERISTIKA VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI A PRÁVA NA VÝŽIVNÉ

Vyživovací povinnost v rámci rodinných vztahů chápe většina lidí jako povinnost morální a dobrovolně ji plní. Bohužel tato dobrovolnost plnění nemusí být vždy samozřejmá a z tohoto důvodu byla tato „morální povinnost“ státem zakotvena přímo v právních normách, které mají zajistit její plnění i v poruchových případech, tj. v situaci, kdy není plněna řádně či není plněna vůbec. Vyživovací povinnost a tomu korespondující právo na výživné tedy vyplývá přímo ze zákona, a to zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“). Ovšem skutečnost, že zákon určité osobě ukládá vyživovací povinnost ve prospěch osoby jiné, ještě neznámá, že bude-li o této povinnosti rozhodovat soud, bude vyživovací povinnost osobě povinné podle zákona skutečně uložena. Zákon o rodině totiž stanoví řadu podmínek, které musí být splněny k tomu, aby soud vydal rozhodnutí, kterým uloží povinnost poskytovat výživné. Tyto podmínky stanoví zákon o rodině jednak obecně, tj. pro všechny druhy vyživovací povinnosti a jednak pro každý druh vyživovací povinnosti zvlášť. Mezi tyto podmínky patří existence osoby oprávněné a povinné, osobní vztah mezi těmito subjekty, majetkové poměry osoby povinné, ale i osoby oprávněné a důležitou roli hraje taktéž mravní stránka věci. Pokud byt jen jedna z těchto podmínek splněna není, osobě povinné podle zákona nelze vyživovací povinnost rozhodnutím soudu uložit. Právo na výživné a tomu odpovídající povinnost výživné poskytovat však trvá dále a tudíž nelze vyloučit, že vyživovací povinnost bude uložena později z důvodu změny poměrů.

Právní úprava vyživovací povinnosti má kogentní povahu, z čehož vyplývá, že normy upravující výživné nemohou být měněny ani dohodou mezi oprávněnou a povinnou osobou. Není tedy možné dohodnout např. vyloučení vyživovací povinnosti

povinného, další podmínky, za kterých by bylo výživné plněno, dobu trvání vyživovací povinnosti, její rozsah, smluvní převzetí vyživovací povinnosti za povinného jinou osobou, postoupení práva na výživné jiné osobě či jiné dispozice s hmotněprávním nárokem na výživné. Všechny výše uvedené dohody by byly s ohledem na ustanovení § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“) absolutně neplatné, neboť by odporovaly zákonu, konkrétně těm ustanovením, které stanoví podmínky, rozsah a trvání vyživovací povinnosti. Dohodnout lze pouze způsob plnění vyživovací povinnosti. V souladu se zásadou smluvní volnosti však nelze vyloučit např. uzavření dohody, jejímž obsahem by bylo poskytování plnění za účelem úhrady osobních potřeb určité osoby či prodloužení doby trvání vyživovací povinnosti mezi subjekty určenými zákonem o rodině. Tyto dohody však nelze posuzovat jako výživné podle zákona o rodině, ale jedná se o inominátní smlouvy uzavřené dle ustanovení § 51 občanského zákoníku či smlouvu o důchod dle ustanovení § 842 občanského zákoníku.

Předmětem vyživovací povinnosti je plnění výživného. Pojem „výživné“ není v zákoně o rodině a ani v jiném právním předpise definován. Lze však dovodit, že se jedná o majetkové plnění, které poskytuje osoba povinná osobě oprávněné za účelem zajištění úhrady jejich životních potřeb. Nejedná se tedy jen o zajištění výživy ve vlastním slova smyslu, ale o zajištění všech nákladů oprávněné osoby v materiální i nemateriální sféře v rozsahu, který je stanoven pro jednotlivé druhy vyživovací povinnosti zákonem o rodině. Výživné ve výše uvedeném významu bývá označováno jako výživné v užším smyslu. „V širším významu, v jakém jej používá i zákon o rodině v nadpise své části třetí, se výživným rozumí označení celého institutu rodinného práva, tedy označení pro souhrn práv a povinností.“⁴ Součástí tohoto právního vztahu je povinnost povinné osoby plnit vyživovací povinnost a tomu korespondující nárok na výživné osoby oprávněné.

⁴ Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Panorama, 1984, str. 11

Ve starší literatuře se pro pojem výživného a vyživovací povinnosti používal termín „alimenty“ a „alimentační povinnost“, přičemž toto označení se jako synonymum výše uvedených pojmů používá dodnes.

Základem vyživovací povinnosti je osobní (rodinný) vztah. Vyživovací povinnost vzniká jen mezi subjekty rodinně právních vztahů, avšak pouze mezi těmi, u kterých to zákon o rodině přímo stanoví. Zákon o rodině upravuje vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí, která zahrnuje vyživovací povinnost rodičů k dětem a vyživovací povinnost dětí k rodičům; vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými; vyživovací povinnost mezi manžely; výživné rozvedeného manžela a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce. Mezi jinými subjekty než výše uvedenými vyživovací povinnost a právo na výživné vzniknout nemůže. Výživné je tedy možné považovat za majetkové právo se silným osobním podtextem, neboť osobní vztah je základem a vlastním důvodem vyživovací povinnosti, který způsobuje nepřevoditelnost vyživovací povinnosti a práva na výživné.

Dle ustanovení § 98 odst. 1 zákona o rodině se právo na výživné, tj. právo na poskytování výživy obecně dané zákonem, nepromlčuje. Právo na výživné může být tedy u soudu úspěšně uplatněno po celou dobu, kdy trvají podmínky pro poskytování výživného stanovené zákonem pro jednotlivé druhy vyživovací povinnosti, a to i tehdy, pokud vyživovací povinnost nebyla po delší dobu plněna. Práva na jednotlivá opětuující se plnění výživného, tj. jednotlivé pohledávky výživného, se však dle ustanovení § 98 odst. 2 zákona o rodině promlčují. Novelou zákona o rodině, tj. zákonem č. 259/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony byla pro případ, že právo na výživné pro dítě bylo přiznáno pravomocným rozhodnutím soudu, stanovena pro jednotlivá opětuující se plnění výživného desetiletá promlčecí doba, která běží ode dne splatnosti jednotlivých pohledávek výživného. U pohledávek výživného pro dítě se tedy desetiletá promlčecí doba uplatní

nejen u pohledávek výživného přiznaných rozhodnutím soudu a splatných před právní moci tohoto rozhodnutí, ale i u následujících opětuujících se plnění výživného, na která vzniká oprávněnému postupně od právní moci předmětného rozhodnutí nárok. Pokud však právo na výživné pro dítě pravomocným rozhodnutím soudu přiznáno nebylo, promlčí se jednotlivé pohledávky výživného v obecné tříleté promlčecí lhůtě, která počíná běžet taktéž dnem splatnosti každé jednotlivé splátky.

Právo na výživné nepřipouští započtení. Započtení, a to pouze započtení dohodou je však přípustné proti pohledávkám výživného. Ustanovení § 97 odst. 3 zákona o rodině „však stanoví významně omezující výjimku pro případ započtení výživného poskytovaného nezletilým dětem, kde takové započtení není přípustné vůbec“⁵.

⁵ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 342

IV. VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K NEZLETILÝM DĚTEM (HMOTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA)

1. Podmínky vzniku vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost rodičů k dětem je nejdůležitějším druhem vyživovací povinnosti. Toto lze dovodit i ze samotné právní úpravy, neboť zákon o rodině uvádí vyživovací povinnost rodičů a dětí na prvním místě. Přednostní postavení pak zaujímá výživné pro nezletilé děti, což vyplývá jednak z významu, který společnost přiznává zvýšené ochraně nezletilých dětí a dále ze skutečnosti, že výživa téměř každého nezletilého dítěte je zajišťována plněním vyživovací povinnosti ze strany rodičů.

Právní úprava výživného pro nezletilé a zletilé děti je společná, obsahuje však určitá specifika týkající se právě nezletilých dětí. Jde zejména o to, že u nezletilých dětí, jak již bylo výše uvedeno, je zcela vyloučeno vzájemné započtení pohledávek, kdežto pohledávek výživného pro děti zletilé je přípustné započtení dohodou; u nezletilých dětí platí zásada, že spotřebované výživné se nevrací a konečně o to, že v zákonem stanovených případech je soud povinen obligatorně upravit vyživovací povinnost mezi rodiči a nezletilými dětmi.

Základní podmínkou vzniku vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi je osobní vztah mezi nimi, konkrétně existence příbuzenství v přímé linii, v prvním stupni. Za trvání tohoto vztahu nejsou rodiče zbaveni vyživovací povinnosti ani v případě, že dojde k pozastavení, omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti podle ustanovení § 44 zákona o rodině. Z osobního základu vyživovací povinnosti taktéž vyplývá, že každé dítě je v samostatném právním vztahu ke každému z povinných rodičů. Z tohoto důvodu rozhoduje-li soud o výživném pro více dětí v jednom rozhodnutí, musí vždy stanovit výživné pro každé dítě zvlášť, to i tehdy, jedná-li se o sourozence žijící ve společné domácnosti s jedním

z rodičů. Tato zásada se uplatní i v případě, že jedno dítě je svěřeno do výchovy matce a druhé otci. V tomto případě nelze upravit vyživovací povinnost tak, že by vyživovací povinnost byla upravena jako vzájemná kompenzace jednotlivých nároků. Rozhodnutí, kde je stanovena vyživovací povinnost pro každé dítě zvláště umožňuje lépe posuzovat potřebu změny výše výživného s ohledem na změnu poměrů, které se nemusí vztahovat na všechny děti.

Další podmínkou vzniku vyživovací povinnosti rodičů k dětem je neschopnost dítěte se samostatně živit. U malých dětí je tato podmínka dána automaticky, avšak s přibývajícím věkem může tato podmínka nabývat na významu právě i u nezletilých dětí, a to především s ohledem na jejich vlastní majetek (Podrobněji v kapitole IV. Vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem, 3. 2 Zánik vyživovací povinnosti).

V právní teorii není jednotný názor na to, zda vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem je součástí rodičovské zodpovědnosti či nikoliv. Skutečností je, že vyživovací povinnost je upravena mimo rámec právní úpravy rodičovské zodpovědnosti, a to v části třetí zákona o rodině, která je nazvána „Výživné“. Toto však jistě plyne z požadavku, aby právní úprava všech druhů vyživovací povinností byla z důvodu přehlednosti upravena v jedné části zákona o rodině, která je tomuto institutu rodinného práva věnována. Ustanovení § 31 odst. 1 písm. a) zákona o rodině stanoví, že rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový a rozumový a mravní vývoj. Otázkou tedy je, zda vyživovací povinnost není možné podřadit pod povinnost rodičů zabezpečit tělesný vývoj dítěte. Já osobně bych se k tomuto názoru přiklonila, neboť bez zajištění výživy, a to zejména výživy ve vlastním slova smyslu, není možné povinnosti zajištění tělesného vývoje dítěte dostát. „Je však pravdou, že v určitých případech vyživovací povinnost přesahuje rodičovskou zodpovědnost, a to jednak časem (trvá, dokud děti nejsou schopny samy se živit), a také obsahově (při zbavení

rodičů jejich rodičovské zodpovědnosti soudem zůstává vyživovací povinnost rodičů k dětem zachována).⁶

2. Subjekty vyživovací povinnosti

Již ze samotné povahy vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem vyplývá, že subjektem je rodič a jeho dítě. Rodič je subjektem povinným a dítě subjektem oprávněným. „Rodiči se rozumějí osoby, jejichž rodičovství je určeno na základě zákona.“⁷ Matkou dítěte je dle ustanovení § 50a zákona o rodině žena, která dítě porodila a otcem muž, jehož otcovství bylo určeno na základě některé z domněnek otcovství stanovených v ustanovení § 51 až § 54 zákona o rodině. Samozřejmě i zde platí, že naroveň biologickému rodičovství je postaveno rodičovství založené osvojením.

Vyživovací povinnost mají oba rodiče, avšak tuto povinnost nemají stejným dílem a nejedná se ani o povinnost solidární, při které by plnění jednoho z rodičů v plné výši zbavovalo druhého rodiče vyživovací povinnosti, ale každý z rodičů přispívá na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Pokud se jeden z rodičů ocitne v situaci, kdy nebude schopen svoji vyživovací povinnost plnit, zvýší se podíl druhého rodiče v rámci jeho schopností, možností a majetkových poměrů a tento rodič nemůže po rodiči, který není schopen svoji vyživovací povinnost plnit, žádat náhradu podle ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině. Pro posouzení nároku podle ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině je totiž důležité nejen to, zda uplatňovaná částka byla na výživu dítěte skutečně vynaložena, ale i okolnost, zda u rodiče, vůči kterému je nárok podle výše uvedeného ustanovení uplatňován, byly v předmětné době schopnosti, možnosti a majetkové poměry, které by mu uplatňovanou částku poskytovat umožnily. V případě, že otcovství k dítěti nebylo

⁶ Nová, H. Rodičovská zodpovědnost v českém právu (2). Právo a rodina, 2008, č. 8, str. 18

⁷ Radvanová, S. a kol. Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 160

určeno a tedy z hlediska práva není otec znám, má vyživovací povinnost pouze matka. Pokud jeden z rodičů zemře, jeho vyživovací povinnost vzhledem k osobní povaze v souladu s ustanovením § 579 odst. 1 občanského zákoníku zaniká a na dědice nepřechází. „Pokud nebylo před smrtí povinného soudem o výživném pravomocně rozhodnuto, neexistuje ani dluh na výživném.“⁸ Probíhající řízení o výživném by v případě smrti povinného muselo být z důvodu ztráty způsobilosti být účastníkem řízení v souladu s ustanovením § 107 odst. 5 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“), zastaveno a v případě, že by již rozhodnutí bylo vydáno, avšak do smrti povinného nenabylo právní moci, muselo by být dle výše uvedeného ustanovení občanského soudního řádu zrušeno. Smrt povinné osoby však nemá vliv na splátky výživného, které byly splatné ke dni jeho smrti. Tyto pohledávky výživného jsou předmětem dědictví a přechází jako dluh na právního nástupce zemřelého. Výše uvedené platí obdobně i pro případ úmrtí osoby oprávněné výživou.⁹

U vyživovací povinnosti rodičů k dětem není rozhodné, zda rodiče jsou manžely či nikoliv. Roli však hraje skutečnost, zda rodiče žijí společně či odděleně. Tato skutečnost má vliv na způsob plnění vyživovací povinnosti a dále na případnou povinnost soudu rozhodnout o vyživovací povinnosti rodičů k dětem.

Nemá-li dítě ani jednoho žijícího rodiče nebo oba rodiče nejsou schopni vyživovací povinnost k dítěti plnit, vzniká v souladu s ustanovením § 88 odst. 2 zákona o rodině vyživovací povinnost ze strany prarodičů dítěte. Nemožností plnění se rozumí nikoliv pouze neochota nebo přímo vyhýbání se vyživovací povinnosti, ale objektivní nemožnost plnění.

⁸ Lužná, R. Výživné v případě úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, 2006, č. 3, str. 16

⁹ Toto stanovisko dokládá i judikatura např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2128/2003 ze dne 22.4.2004 – ASPI ID: JUD 27585CZ

3. Trvání vyživovací povinnosti

3.1 Vznik vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost rodičů k dítěti vzniká jeho narozením. Tato skutečnost vyplývá z ustanovení § 7 odst. 1 občanského zákoníku, který stanoví, že způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Narozením tedy získává dítě způsobilost mít právo na výživné a současně tímto okamžikem vznikne rodičům tomu odpovídající vyživovací povinnost. „Narozením dítěte vzniká i osobní vztah mezi rodičem a dítětem, který je základem vyživovací povinnosti.“¹⁰

Vyživovací povinnost vzniká rodičům, kteří jsou za ně považováni zákonem. Pokud se dítě narodí provdané ženě, vznikne vyživovací povinnost manželu matky, neboť mu dle ustanovení § 51 zákona o rodině svědčí domněnka otcovství, která trvá až do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, ledaže by se matka dítěte znovu provdala. Tato vyživovací povinnost vznikne manželu matky dítěte i tehdy, pokud později otcovství úspěšně popře, neboť až do právní moci rozhodnutí o popření otcovství se za otce dítěte považuje a jeho vyživovací povinnost do této doby trvá.¹¹ Pokud se dítě narodí neprovdané ženě či se manželu matky podaří otcovství úspěšně popřít, může být otcovství určeno buď souhlasným prohlášením rodičů dle ustanovení § 52 zákona o rodině či rozhodnutím soudu dle ustanovení § 54 zákona o rodině. V tomto případě s výjimkou situace, kdy otcovství bude určeno souhlasným prohlášením rodičů ještě k nenarozenému dítěti, bude mezi narozením dítěte a určením otcovství časová prodleva. Pokud časová prodleva mezi narozením dítěte a určením otcovství je delší než tři roky, nemůže soud otci uložit povinnost uhradit dlužné výživné od doby narození dítěte, ale v souladu s ustanovením § 98 odst. 1

¹⁰ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 98

¹¹ Toto stanovisko zaujímá judikatura v rozhodnutí R 52/68 – Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 367

zákonu o rodině pouze tři roky zpětně od zahájení řízení před soudem.

V případě osvojeného dítěte vzniká vyživovací povinnost osvojiteli dnem právní moci rozhodnutí o osvojení.

Od vzniku vyživovací povinnosti narozením je třeba odlišit počátek vyživovací povinnosti stanovené v konkrétním soudním rozhodnutí. Soud může o vyživovací povinnosti rozhodovat pouze za podmínek stanovených zákonem a okolností, že v rozhodnutí určí dobu, od kdy má být vyživovací povinnost plněna, neznámá, že teprve od této doby vzniká vyživovací povinnost rodiče k dítěti. Tuto skutečnost vyjádřil Ústavní soud ve svém usnesení II. ÚS 1146/07 takto: „Rozhodovací činnost obecných soudů týkající se vyživovací povinnosti není v právním řádu založena na principu konstituování práva oprávněného a povinností povinného na základě rozhodnutí soudu, nýbrž na principu deklaratorním, kdy soud svým rozhodnutím „toliko“ osvědčuje existenci vyživovací povinnosti a z ní plynoucích přiměřených dílčích (či pravidelných) nároků, které vyplývají ze zákona. Jen zákon tedy stanoví vznik a trvání vyživovací povinnosti až do jejího zániku.“¹²

3.2 Zánik vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá podle ustanovení § 85 odst. 1 zákona o rodině do doby, dokud se nejsou schopny samy žít. Nabytí schopnosti samostatně se žít je nejběžnějším způsobem zániku vyživovací povinnosti rodičů k dětem a není zákonem vázána na nabytí zletilosti, z čehož vyplývá, že může skončit i před jejím dosažením. Schopností dítěte se samostatně žít se rozumí jeho způsobilost hradit své odůvodněné potřeby z vlastních zdrojů, tzn. že dítě je schopné si samostatně uhrazovat veškeré náklady na stravu, ošacení, bydlení, kulturní a společenské vyžití. Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá většinou po celou dobu přípravy

¹² <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=55478&pos=9&cnt=35&typ=result> – citováno dne 6. 6. 2008

na budoucí povolání a zanikne zpravidla až tehdy, kdy dítě dosahuje pravidelného příjmu z pracovní či jiné činnosti. Volba činnosti, která mu umožní získání potřebných prostředků k tomu, aby bylo schopné se samostatně živit, je třeba posuzovat podle jeho schopností a vlastností. Pokud tedy dítě např. po skončení učebního oboru, v průběhu kterého projevilo předpoklady pro vyšší vzdělání, bude přijato na střední školu, vyživovací povinnost rodičů nezaniká, neboť schopnosti dítěte naznačují možnost jeho uplatnění v kvalifikačně náročnějším oboru. „Za pokračování přípravy dítěte na budoucí povolání lze podle judikatury, s přihlédnutím k nedostatku vhodných pracovních příležitostí pro absolventy škol, považovat také další studium, jehož ukončení umožní absolventu najít si zaměstnání v jiném oboru, než na který byla příprava dítěte doposud zaměřena.“¹³ Tedy i v tomto případě by vyživovací povinnost rodičů nezanikla a dále by trvala, avšak tyto situace je vždy nutné posuzovat individuálně. Pokud by se jednalo o „určitá nadstandardní studia, zahraniční pobyty, jazykové kurzy apod., které sice vedou ke zvýšení kvalifikace, ale nenavazují na dosažené vzdělání“¹⁴, bude vyživovací povinnost rodičů trvat pouze v případě, že jsou jejich majetkové poměry značné.

Nabýt schopnosti samostatně se živit nemusí dítě pouze vstupem do pracovního poměru či vykonáváním jiné činnosti. V současnosti nelze vyloučit, že dítě získá značný majetek např. dědictvím či darem, což může vést v určitých případech k zániku vyživovací povinnosti rodičů. Musí však jít o takový majetek, který přináší určité trvalé či dlouhodobé výnosy, ze kterých je možné odůvodněné potřeby dítěte uspokojovat. Tento majetek nezletilého dítěte spravují dle ustanovení § 37a odst. 1 zákona o rodině rodiče s péčí řádného hospodáře, což znamená, že majetek jsou povinni spravovat tak, aby se uchoval do zletilosti dítěte, případně se i rozmnožil. Ustanovení § 37a odst. 2 zákona o rodině pak stanoví, že výnosu majetku

¹³ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 359

¹⁴ Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 359

„lze použít“ nejprve pro vlastní výživu dítěte a teprve potom přiměřeně i pro potřebu rodiny. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že ze skutečnosti, že dítě vlastní značný majetek, z jehož výnosů by mohly být pokryty plně jeho odůvodněné potřeby, nelze jednoznačně dovodit, že břemeno výživy by bylo zcela přesunuto na výnosy z tohoto majetku a vyživovací povinnost rodičů zanikla. To by dle mého názoru nemělo oporu v zákoně, neboť rodiče mají vyživovací povinnost bez ohledu na to, zda děti mají či nemají vlastní majetek. K existenci takového majetku by bylo samozřejmě přihlédnuto při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti soudem. Při zvažování, zda výnosy z majetku dítěte odůvodňují zánik vyživovací povinnosti rodičů, by musela být zohledněna všechna zákonná kritéria, ke kterým soud musí přihlížet při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, tj. i zásada, že dítě se má podílet na životní úrovni rodičů a zásada dobrých mravů. Zánik vyživovací povinnosti by bylo možné dovodit např. v situaci, kdy rodiče i přes plné využití svých výdělečných možností by byli v „trvale tíživé finanční situaci a jen krajní uskromnění by jim umožňovalo ještě plnit vyživovací povinnost k dítěti, zatímco dítě by mělo značný majetek“¹⁵, jehož výnosy by zcela pokryly jeho odůvodněné potřeby.

Nabude-li dítě schopnosti samostatně se živit, zaniká vyživovací povinnost rodičů k dítěti pouze relativně s možností jejího obnovení. Literatura v této souvislosti hovoří o elasticitě vyživovací povinnosti. Tato vlastnost vyživovací povinnosti vyplývá ze skutečnosti, že základem vyživovací povinnosti je osobní vztah mezi oprávněným a povinným, a proto pokud tento vztah trvá, je dána i možnost obnovení vyživovací povinnosti, která již jednou relativně zanikla. Nejčastěji bude k obnovení vyživovací povinnosti docházet v případech, kdy dítě úspěšně absolvovalo učební obor či střední školu a z důvodu, že nebylo přijato k dalšímu studiu, o které se ucházelo, nastoupilo do zaměstnání s tím, že se o studium bude ucházet v dalších letech. Přestože

¹⁵ Lužná, R. Použitelnost majetku nezletilého pro jeho potřeby a potřeby rodiny. Právo a rodina, 2006, č. 6, str. 6

vyživovací povinnost rodičů v daném případě relativně zanikla, obnoví se v okamžiku, kdy dítě začne opětovně studovat. Pokud však dítě nastoupí do zaměstnání, které mu umožní samostatně se živit, ale poté pracovní poměr ukončí za účelem studia, které mu umožní nabýt kvalifikaci pro jiné povolání, vyživovací povinnost rodičů obnovena být nemusí. Při posuzování toho, zda dojde či nedojde k obnovení vyživovací povinnosti, je nutné v tomto případě vzít v úvahu širší souvislosti mezi vykonávaným povoláním a novým studiem a důležitou roli tu hraje také zájem na zvýšení kvalifikace dětí.

Pokud dítě nenabude schopnosti samostatně se živit např. z důvodu invalidity, trvá vyživovací povinnost rodičů k tomuto dítěti po celou dobu jejich života. Je však třeba vzít v úvahu přiznání invalidního důchodu, který může v jednotlivých případech zánik vyživovací povinnosti rodičů k dítěti způsobit.

K zániku vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem dochází i v případě, kdy dítě uzavře manželství. „Vyživovací povinnost zaniká ze zákona, neboť uzavřením manželství vzniká vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely a je proto na manželovi, aby tuto výživu zajistil.“¹⁶ Vyživovací povinnost rodičů však v tomto případě podpůrně trvá a rodiče by ji plnili v případě, že by manžel nebyl schopen vzhledem ke svým schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům svoji vyživovací povinnost plnit vůbec nebo v plné míře.¹⁷ Avšak vzhledem k tomu, že podle ustanovení § 8 odst. 2 občanského zákoníku nabude nezletilé dítě uzavřením manželství zletilosti, jednalo by se v tomto případě o vyživovací povinnost rodičů ke zletilému dítěti a pokud by byly podmínky pro plnění vyživovací povinnosti ze strany rodičů a rodiče by ji neplnili dobrovolně, soud by mohl o ní rozhodovat pouze na základě návrhu dítěte.

Vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti zaniká také zánikem právního vztahu, tj. smrtí rodiče či dítěte. S ohledem na

¹⁶ Plecítý, V., Salač, J. Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: EUROUNION, s.r.o., 2001, str. 109

¹⁷ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 4/82 – Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 369

osobní charakter vyživovací povinnosti a práva na výživné nemůže tato povinnost a ani právo přejít na dědice (Podrobněji v kapitole IV. Vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem, 2. Subjekty vyživovací povinnosti).

Dále vyživovací povinnost rodičů k dětem zaniká osvojením dítěte, tj. právní mocí rozhodnutí soudu o osvojení, neboť podle ustanovení § 72 odst. 1 zákona o rodině zanikají osvojením vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Pokud by se však nejednalo o osvojení nezrušitelné podle ustanovení § 74 a násl. zákona o rodině, došlo by v případě zrušení osvojení k obnovení vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti a zániku vyživovací povinnosti osvojitele, a to opět právní mocí rozhodnutí o zrušení osvojení.

Zánik vyživovací povinnosti způsobuje i pravomocné rozhodnutí soudu o popření otcovství, neboť dnem právní mocí takového rozhodnutí zanikají právní vztahy mezi otcem a dítětem.

4. Plnění vyživovací povinnosti

4.1 Způsob plnění vyživovací povinnosti

Žijí-li rodiče a děti ve společné domácnosti, je vyživovací povinnost rodičů k dětem plněna naturálně, tj. přímou osobní péčí o dítě a uhrazováním jeho osobních potřeb. U dětí staršího věku však bude docházet i k částečnému plnění vyživovací povinnosti v penězích, a to v souvislosti s uhrazováním potřeb dítěte uspokojovaných mimo domácnost rodičů.

Vedle plnění vyživovací povinnosti naturální formou je možné plnění vyživovací povinnosti v penězích. Peněžní formou je vyživovací povinnost plněna zpravidla v případech, kdy rodič nežije s dítětem ve společné domácnosti, a to trvale nebo i přechodně, avšak po delší dobu např. z důvodu pracovního pobytu v cizině a dále tehdy, když je vyživovací povinnost rodiče k dítěti stanovena soudem.

Podle ustanovení § 97 odst. 1 zákona o rodině se výživné platí v pravidelných opětuujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu. Toto ustanovení se týká především případů, kdy je výživné stanoveno soudem, avšak „je nepochybné, že dojde-li k dohodě mezi účastníky o placení výživného mimosoudně, mělo by se též zpravidla jednat o pravidelná opětuující se plnění splatná vždy na měsíc dopředu, neboť tato forma nejlépe vyhovuje zájmům a potřebám oprávněného“¹⁸, tj. v případě vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem právě nezletilému dítěti. Z výrazu „platit“, který je uveden v ustanovení § 97 odst. 1 zákona o rodině lze dovodit, že má „jít zásadně o takový způsob poskytování výživného, který spočívá v předávání (převádění) peněžitých částek (v podobě dávek). Není ovšem vyloučeno (za

¹⁸ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 339

předpokladu souhlasu oprávněného) plnit (třeba zčásti) ve věcech v odpovídající hodnotě (věcná plnění).¹⁹

V případech, kdy je u nezletilých dětí stanovena soudem vyživovací povinnost za dobu minulou, je dlužné výživné stanoveno peněžní částkou. Zákon o rodině splatnost dlužného výživného neupravuje. S ohledem na skutečnost, že by nemělo jít k tíži dítěte, že povinný rodič nedostal své vyživovací povinnosti vůbec či jen částečně, mělo by být dlužné výživné uhrazeno jednorázově. Pokud to schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče nedovolují, může soud povolit splatnost tohoto dlužného výživného i ve splátkách spolu s běžným výživným. Při stanovení dlužného výživného je nutné odečíst vše, co bylo za dobu, za kterou je dlužné výživného požadováno, povinným rodičem plněno jakýmkoliv způsobem, tj. peněžně či naturálně. Přitom je třeba zvážit, zda se nejednalo jen o dárky či podobná plnění, která nesměřovala k uspokojení odůvodněných potřeb nezletilého dítěte.²⁰ „Tyto otázky je vždy třeba posuzovat podle okolností každého jednotlivého případu, v návaznosti na hodnotu věcí, na příležitost, při které byly pořízeny, na majetkovou situaci v rodině atp.“²¹

Výživné poskytované v pravidelných měsíčních částkách musí být vyjádřeno takovou částkou, aby měsíční splátky umožnily pokrýt vedle běžných potřeb nezletilého dítěte také odůvodněné potřeby vyskytující se v určitých obdobích např. v době Vánoc či letních prázdnin a dále potřeby nahodilé např. zdravotní pomůcky. Ze zákona o rodině totiž nevyplývá povinnost rodiče poskytovat vedle měsíčního výživného i další jednorázové platby k zajišťování některých osobních potřeb dítěte např. náklady na školu v přírodě, sportovní aktivity, neboť výživné představuje ohodnocení průměru potřeb dítěte, tj. jeho stanovení předpokládá, že v některých měsících budou náklady

¹⁹ Radvanová, S. - Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty občanského práva. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, str. 170

²⁰ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 44/66 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 422

²¹ Nová, H. Vyživovací povinnost obávaná i opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 33

na potřeby dítěte vyšší a v některém nižší. Zvýšené odůvodněné potřeby dítěte v určitém období nemohou odůvodnit ani změnu stanovené splatnosti výživného, např. že by bylo možné po povinném rodiči požadovat výživné za několik měsíců najednou, byť by se jednalo o mimořádnou situaci.²²

V souvislosti se splatností výživného poskytovaného ve formě pravidelných měsíčních částek musí být určena i osoba, k jejímž rukám bude výživné poukazováno. U nezletilých dětí to bude osoba, které bylo dítě svěřeno do výchovy, přičemž se může jednat o rodiče či jinou fyzickou osobu dle ustanovení § 45 odst. 1 zákona o rodině.

Výjimku z pravidla, že výživné je placeno v pravidelných měsíčních splátkách představuje tzv. tezaurace výživného, která je upravena v ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině. Podle tohoto ustanovení může soud u výživného pro dítě v případech zvláštního zřetele svým rozhodnutím založit povinnost rodiče složit peněžní částku pro výživné splatné v budoucnu. Smyslem tohoto ustanovení je zajistit plnění vyživovací povinnosti v případech, kdy povinný rodič nyní má prostředky k placení výživného, avšak není plná jistota, že toto výživné bude schopen hradit i v budoucnosti. V žádném případě se nejedná o úplné zproštění vyživovací povinnosti povinného poukazáním jednorázové částky, neboť „v době rozhodování soudu o výši peněžní částky pro výživné splatné v budoucnu nemůže být soudu známo, jak dlouho bude na straně dítěte trvat stav odkázanosti na výživu a jaké budou jeho odůvodněné potřeby“²³, ale jedná se pouze o jakousi zálohu. Za případy zvláštního zřetele, za kterých soud může rozhodnout o tezauraci výživného, lze považovat např. případy, kdy rodič má nepravidelné příjmy; podniká prokazatelně riskantním způsobem; zdědí značné prostředky, ale je zde předpoklad, že s nimi nebude schopen smysluplně hospodařit apod. K tomu, aby soud mohl rozhodnout o tezauraci výživného je ovšem třeba, aby

²² Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 5/1991 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 370

²³ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 430

oprávněný rodič nezletilého dítěte se vůbec dozvěděl, že povinný rodič disponuje v určité době dostatkem finančních prostředků, které by tezauraci výživného umožňovaly. Zjistit tuto skutečnost však může být v praxi dosti problematické zejména při nepřilíživých vztazích rodičů dítěte. Dále je důležité, aby soud rozhodl o návrhu podle ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině co nejrychleji, aby povinný neměl možnost se složení peněžní částky na výživné splatné v budoucnu nějakým způsobem vyhnout.

Ve výroku rozsudku soud stanoví povinnost povinného rodiče složit na určitý účet finanční částku, která se rovná součinu měsíčního výživného a počtu měsíců, na které je záloha na výživné složena. Výživné na jednotlivé měsíce však nemusí být stejné, neboť soud může přihlídnout k očekávaným změnám poměrů jako je např. nástup dítěte do první třídy základní školy, přechod na střední školu, účast v tanečních kurzech apod.

Peněžní ústav, na který povinný rodič dle rozhodnutí soudu finanční prostředky složí, mohou založit rodiče nebo v případě nečinnosti rodičů ho může založit i soud sám. Vždy by se mělo jednat o pokud možno spolehlivý peněžní ústav, u něhož lze předpokládat stabilitu. Soud má dle ustanovení § 97 odst. 2 věty druhé zákona o rodině povinnost učinit příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému. V případě účtu založeného rodiči uloží soud peněžního ústavu povinnost provádět pravidelnou výplatu přesně stanovených částek k rukám oprávněného rodiče. Tento účet by měl být soudem vinkulován, aby bylo zabráněno použití finančních prostředků na něm k jiným účelům než k úhradě výživného. Pokud účet založí soud sám, zajistí pravidelnou výplatu výživného formou trvalého příkazu a povinnému rodiči uloží povinnost složit na tento účet celkovou částku představující zálohu na výživné splatné v budoucnu. Prostředky složené na příslušném účtu však nejsou vlastnictvím oprávněného, protože povinný mu je nedaroval. Jsou nadále ve vlastnictví povinného a v jeho vlastnictví jsou také úroky z těchto finančních prostředků.

Před velkou novelou zákona o rodině, tj. rokem 1998 zastávala soudní praxe i část právní teorie stanovisko, že výživné má sloužit pouze k uspokojení těch odůvodněných potřeb dítěte, které jsou tu v době, kdy je výživné plněno. Tento přístup bránil připustit, aby při vysokých příjmech rodičů bylo výživné stanoveno takovou částkou, kterou by nebylo možné spotřebovat ani při maximálním uspokojování odůvodněných potřeb dítěte. Zásada, že výživné slouží k uspokojování pouze aktuálních potřeb dítěte byla prolomena ustanovením § 85a odst. 2 zakotveným velkou novelou zákona o rodině, dle kterého tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání. Účel použití takto získaných prostředků uvedený ve výše uvedeném ustanovení zákona o rodině je demonstrativní a pouze zdůrazňuje zvýšený zájem společnosti na zajištění odpovídajícího vzdělání dětí.²⁴ Úspory mohou být určeny taktéž na získání budoucího bydlení, např. formou stavebního spoření, pro pořízení finančně náročného sportovního vybavení, zakoupení hudebního nástroje, pojištění apod.

„Způsob placení výživného, kdy platba je rozdělena zpravidla na dvě části, jedna je poukazována na úhradu momentálních běžných potřeb a další na tvorbu úspor, se v praxi projevil jako velmi prospěšný a je již dosti běžně používaný, zejména u dobře situovaných rodičů.“²⁵ Výběr peněžního ústavu u kterého bude účet, na který bude poukazována částka určená na tvorbu úspor, by měli provést rodiče, není však vyloučeno zejména při nedostatku shodné vůle mezi rodiči, že ústav vybere a účet založí sám soud. Soud by měl taktéž učinit opatření, aby naspořené prostředky nebyly použity pro jiný než stanovený účel. Zpravidla soud provede vinkulaci účtu, na němž jsou předmětné prostředky uloženy, tzn. že výběr peněz bude umožněn pouze v případě, že bude prokázáno, že s penězi bude naloženo v souladu se zájmy

²⁴ Toto stanovisko zastává i judikatura v rozhodnutí MS v Praze, 23 Co 557/1998 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 378

²⁵ Nová, H. Vyživovací povinnost obávaná i opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 33

dítěte. Nakládání s úsporami by mělo vycházet ze shodné vůle rodičů, neboť se jedná o součást rodičovské zodpovědnosti. Pokud by mezi rodiči nebyla shoda ve věci nakládání s úsporami, byl by dán důvod pro postup dle ustanovení § 49 zákona o rodině, tedy na základě návrhu jednoho z rodičů by o použití předmětných úspor rozhodl soud. Existují však i opačné pohledy na to, zda s úsporami dítěte dle ustanovení § 85a odst. 2 zákona o rodině je možné nakládat pouze na základě shodné vůle rodičů. V usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 10. 2002, sp.zn. 29 Co 329/2002 byl prezentován názor, že „povinnému rodiči nelze uložit, aby platil část výživného nezletilého dítěte, která představuje tvorbu úspor (§ 85a odst. 2 zák. o rod.), na účet, s nimiž by mohli nakládat oba rodiče nezletilého“.²⁶ Z odůvodnění tohoto rozhodnutí pak vyplývá, že soud považuje za nepřípustné, aby povinný rodič mohl neoprávněně bránit oprávněnému rodiči použít naspořené prostředky v souladu s účelem předpokládaným v ustanovení § 85a odst. 2 zákona o rodině. Dále je v odůvodnění tohoto rozhodnutí uvedeno, „že pokud je část výživného ukládána a tvoří úspory, musí se na jedné straně jednat skutečně o úspory, tj. o finanční částku představující rezervu, která má být v zásadě spotřebována v budoucnu, přičemž ovšem není možné trvat na tom, aby oprávněný rodič, pro případ náhlých výkyvů v běžných výdajích na potřeby nezletilého, neměl možnost určitou část úspor vybrat a na zmíněné výjimečné potřeby ji nepoužít.“²⁷ Dle mého názoru lze připustit, že část úspor dle ustanovení § 85a odst. 2 zákona o rodině by bylo možné v určitých případech použít na úhradu výjimečných potřeb dítěte, ale i použití úspor v těchto případech by mělo vycházet ze shodné vůle rodičů, neboť v opačných případech by molo dojít ke „zneužití“ úspor ze strany oprávněného rodiče.

²⁶ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 288

²⁷ ASPI ID: JUD 26804CZ

4.2 Plnění výživného za jiného

V běžném životě může nastat situace, že povinný rodič svoji vyživovací povinnost neplní a tato je za něho plněna třetí osobou (nejčastěji je v postavení třetí osoby druhý rodič). V tomto případě má tato třetí osoba dle ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině nárok na úhradu tohoto plnění.

V ustanovení § 101 zákona o rodině je upraveno tzv. plnění za jiného, což je případem výživného plněného neprávem, tj. plněním bez právního důvodu či na základě právního důvodu, který sice určitou dobu existoval, ale později odpadl. Nejde však o bezdůvodné obohacení ve smyslu občanského zákoníku, byť se mu podobá, ale o speciální rodinněprávní institut.

K tomu, aby se jednalo o plnění za jiného ve smyslu ustanovení § 101 zákona o rodině je kromě skutečnosti, že povinný rodič neplní svoji zákonem stanovenou vyživovací povinnost, třeba, aby plnění poskytované třetí osobou bylo míněno jako výživné. Nebude se tedy jednat o plnění za jiného ve smyslu výše uvedeného ustanovení, pokud by třetí osoba poskytovala dítěti pravidelně určitá plnění jako přilepšení či jako dary. Zcela bez významu však bude to, zda povinný rodič o tomto plnění věděl a zda s ním souhlasil.

Základním předpokladem pro uplatnění návrhu na úhradu plnění za jiného pak bude skutečnost, že u povinného rodiče byly v rozhodné době možnosti, schopnosti a majetkové poměry, které mu umožňovaly výživné poskytovat. Pokud by tomu tak nebylo, třetí osoba, která plnila za povinného rodiče výživné, by se svým požadavkem na úhradu tohoto plnění u soudu neuspěla.

Kromě výše uvedené situace se ustanovení § 101 zákona o rodině uplatní v případě, kdy manžel matky úspěšně popřel otcovství a domáhá se náhrady poskytovaného výživného na tom, kdo byl určen jako otec dítěte a dále, kdy v řízení o určení otcovství bylo žalovanému předběžným opatřením uloženo, aby zálohoval výživné na dítě, ke kterému bylo později jeho otcovství vyloučeno znaleckým posudkem. Pasivně legitimován je

nově určený otec a pokud nedojde k určení otcovství, je pasivně legitimována matka dítěte.

Nutno ovšem uvést, že v případech, kdy „pozdějšímu“ otci může být uložena povinnost uhradit plnění výživného muži, kterému původně svědčila domněnka otcovství a který výživné dítěti poskytoval, není interpretace ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině zcela bez problémů, neboť možnosti, schopnosti a majetkové poměry těchto mužů mohou být velmi rozdílné. S ohledem na tuto okolnost a dále na právo dětí podílet se dle ustanovení § 85 odst. 2 zákona o rodině na životní úrovni svých rodičů může být rozsah vyživovací povinnosti těchto mužů velmi rozdílný.

Právo osoby, která za povinného rodiče splnila zcela nebo zčásti vyživovací povinnost se promlčí v souladu s ustanovením § 101 odst. 2 zákona o rodině v obecné tříleté promlčecí lhůtě. V případech, kdy dojde k popření otcovství a následnému určení otcovství jiného muže, není pro počátek běhu promlčecí doby při uplatnění nároku dle ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině rozhodná právní moc rozsudku, jímž bylo zjištěno, že žalobce není otcem nezletilého dítěte, nýbrž určení otcovství žalovaného k tomuto dítěti.²⁸

4.3 Přepjatky výživného

Přepjatky výživného jsou vedle plnění za jiného dalším případem plnění výživného neprávem, konkrétně plněním bez právního důvodu. Jejich podstata spočívá v tom, že výživné je plněno mezi osobami, mezi nimiž sice existuje nárok na výživné, ale bylo plněno více, než představuje tento nárok. Stejně jako plnění za jiného se přepjatky výživného svojí povahou podobají bezdůvodnému obohacení upravenému občanským zákoníkem.

²⁸ Toto stanovisko zaujímá judikatura v rozhodnutí R 74/1966 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str.443

K přeplatkům u vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem dochází tím, že dojde ke snížení či zrušení vyživovací povinnosti stanovené soudem za dobu minulou. V tomto případě pak dle ustanovení § 99 odst. 1 věty druhé zákona o rodině platí, že spotřebované výživné se nevrací. Jedná se o tzv. zásadu nenávratnosti spotřebovaného výživného u nezletilých dětí. Na základě této zásady nemá povinný rodič právo na vrácení toho, co zaplatil jako přeplatek na výživném. Pokud mu byla vyživovací povinnost soudem snížena, nemůže přeplatek na výživném v souladu s ustanovením § 97 odst. 3 věty druhé zákona o rodině ani zúčtovat proti běžnému výživnému splatnému v budoucnu.²⁹ „Zda bylo výživné spotřebováno či nikoli, je otázkou dokazování.“³⁰

Ustanovení § 99 odst. 1 věta druhá zákona o rodině se jeví jako problematické v souvislosti s chápáním výživného mimo jiné jako částky nespotebnované povahy, ze které je možné vytvářet úspory zabezpečující přípravu na budoucí povolání, bydlení apod. „Mechanická aplikace ustanovení příkazující dítěti povinnost vrátit nespotebnované výživné by zřejmě byla nepřiměřeně tvrdá v situaci, kdy dítě by mělo na účtě značné částky naspořené právě z výživného.“³¹ Z tohoto důvodu by se tyto případy měly posuzovat individuálně s ohledem na danou situaci a především s důrazem na zájmy nezletilého dítěte.

Dále je nutno uvést, že zásada uvedená v ustanovení § 99 odst. 1 větě druhé, tj. zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného u nezletilých dětí, se vztahuje pouze na případy, kdy vyživovací povinnost byla stanovena soudním rozhodnutím. „Jestliže jde o první určení výživného a před tím žádná soudem upravená vyživovací povinnost nepředcházela, pak to, co bylo jedním z rodičů uhrazeno, není platbou na soudem

²⁹ Toto stanovisko zaujímá judikatura v rozhodnutí R 23/64 Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 436

³⁰ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 435

³¹ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 436

určené výživné a nejde o spotřebované výživné ve smyslu ust. §
99 zák. o rod.“³²

³² Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 344

5. Rozsah vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem

5.1 Kritéria pro stanovení výživného

Zákon o rodině neobsahuje výslovné pravidlo, jak určit rozsah výživného. Obsahuje však pravidla, „k čemu, k jakým skutečnostem, je soud při určení rozsahu výživného povinen přihlídnout“³³.

Obecná pravidla, která se uplatní u všech druhů vyživovací povinnosti, jsou stanovena v ustanovení § 96 odst. 1 zákona o rodině. Podle ustanovení § 96 odst. 1 věty první zákona o rodině soud při určení výživného přihlédne k odůvodněným potřebám oprávněného, jakožto i k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Obě kritéria uvedená v citovaném ustanovení zákona o rodině spolu souvisí, podmiňují se a nelze je vykládat jinak než ve vzájemné souvislosti. Obecně lze tedy říci, „že odůvodněné potřeby dítěte jsou uspokojovány v takové míře, v jaké to dovolují možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného rodiče“³⁴. (Podrobněji v kapitole IV. Vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem, 5.1.1 Odůvodněné potřeby dítěte a kapitole 5.1.2 Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče).

Jedním z obecných předpokladů pro poskytování výživného, který je taktéž nutno zohlednit u vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem, je soulad s dobrými mravy. Podle ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině výživné nelze přiznat, jestliže by bylo v rozporu s dobrými mravy. O rozporu s dobrými mravy by bylo možné hovořit tehdy, pokud by přiznání výživného bylo „obecně pocitováno jako závažná křivda a nadprávní ve prospěch aktivně legitimované osoby“³⁵. Zákonodárce ve výše uvedeném ustanovení zákona o rodině neměl ani tak na mysli majetkové poměry oprávněné osoby, i když

³³ Radvanová, S. - Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty občanského práva. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1999, str. 168

³⁴ Jonáková, I. Nesporný rozvod. Právo a rodina, 2008, č. 7, str. 9

³⁵ Haderka, J. Problematika výživného od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe, 1998, č. 10, str. 608

i z těchto důvodů by bylo možné odepřít přiznání výživného pro rozpor s dobrými mravy, ale spíše morální stránku chování oprávněné osoby vůči osobě povinné. K tomuto ustanovení zákona o rodině je ovšem nutné uvést, že předpoklad dobrých mravů je třeba u vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem posuzovat velmi citlivě. Toto ustanovení může být dle mého názoru při přiznání výživného pro nezletilé dítě a stanovení jeho výše aplikováno zcela výjimečně, a to i tehdy, pokud se nezletilé dítě dopustí určitého zavrženíhodného chování vůči svému rodiči, neboť jsou to právě rodiče, kteří by měli v souladu s ustanovením § 31 odst. 1 písm. a) zákona o rodině pečovat o mravní vývoj dítěte a ti, kteří by dle ustanovení § 32 odst. 2 zákona o rodině měli být svým osobním životem a chováním příkladem svému dítěti. „Konfliktní vztahy mezi rodiči, které jeden z rodičů pocituje jako újmu na svých rodičovských právech, nelze přičítat k tíži nezletilých dětí a zpochybňovat tak jejich nárok na výživné odkazem na rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 96 odst. 2 zákona o rodině.“³⁶

Kromě obecných kritérií uvedených výše se při určování rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem uplatní i kritéria speciální stanovená přímo pro tento druh vyživovací povinnosti. Předně je v ustanovení § 85 odst. 2 větě první zákona o rodině stanoveno, že rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Toto ustanovení není jen zdůrazněním obecných kritérií, ale je především vyjádřením vztahu mezi rodiči při plnění jejich vyživovací povinnosti. Na základě tohoto ustanovení musí soud i při určování rozsahu vyživovací povinnosti jednoho rodiče, posoudit i rozsah vyživovací povinnosti rodiče druhého. (Podrobněji v kapitole IV. Vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem, 2. Subjekty vyživovací povinnosti).

Další významné kritérium je zakotvené v ustanovení § 85 odst. 2 větě druhé zákona o rodině. Podle tohoto ustanovení má dítě právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Toto

³⁶ ASPI ID: JUD 28122CZ – usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 326/2004 ze dne 14. 4. 2004

kritérium je nutné chápat v pozitivním i negativním smyslu. Pokud rodič, kterému je výživné určováno, má nadstandardní životní úroveň, má dítě právo, aby se na této životní úrovni taktéž podílelo. Toto ustanovení tedy umožňuje, aby dítěti bylo přiznáno výživné ve větším rozsahu než by pouze vyplývalo ze zhodnocení jeho odůvodněných potřeb. Naopak pokud je životní úroveň rodiče průměrná či nižší, nelze tomuto rodiči stanovit výživné, které by tuto životní úroveň výrazně přesahovalo. „Pokud spolu rodiče dítěte nežijí a jejich životní úroveň je značně rozdílná, lze mít za to, že dítě má právo podílet se na životní úrovni toho z rodičů, jehož životní úroveň je vyšší (s ohledem na blaho dítěte).³⁷ Životní úroveň povinného rodiče by měla být v soudním řízení s ohledem na ustanovení § 120 občanského soudního řádu zjišťována z úřední povinnosti. Toto potvrzuje i Ústavní soud České republiky ve svých nálezech. V nálezu II. ÚS 519/04 je uvedeno: „Pokud je právem dítěte podílet se na životní úrovni rodičů, měl by jí soud při určování výše výživného pro nezletilé děti z úřední povinnosti zjišťovat.“³⁸ Z rozhodovací činnosti Ústavního soudu rovněž vyplývá, že při zjišťování životní úrovně povinného rodiče, by se nemělo vycházet pouze z jeho příjmů či z jeho majetku, ale soud by měl zohledňovat i další skutečnosti ovlivňující větší či menší měrou jeho životní úroveň, a to např. soužití povinného rodiče v manželství či jiném podobném svazku, neboť příjmy manžela (manželky) či druhá (družky) mohou životní úroveň povinného rodiče ovlivnit.³⁹

Při určení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem se dle ustanovení § 85 odst. 3 zákona o rodině dále přihlíží i k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje a žijí-li rodiče spolu, přihlédne se i k péči rodičů o společnou domácnost. Soudní praxí je

³⁷ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 364

³⁸ <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=21188&pos=213&cnt=401&typ=result> – citováno dne 31. 8. 2008

³⁹ Toto stanovisko Ústavní soud ČR uvedl v nálezu II. ÚS/1619/07 uveřejněném na <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=57735&pos=33&cnt=401&typ=result> – 31. 8. 2008

všeobecně přijímán názor, že osobní péče o dítě a rovněž péče o společnou domácnost, tj. zabezpečení chodu domácnosti, je postavena na roveň finančnímu zajištění výživy. Kritérium osobní péče se uplatní především u malých dětí, kde je vyživovací povinnost zpravidla zcela výkonem osobní péče kompenzována. S přibývajícím věkem se pak míra této kompenzace snižuje. „Jestliže však rodič, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, zajistí osobní péči o dítě třetí osobou, nelze dané ustanovení aplikovat.“⁴⁰ Náklady na odměnu osoby, která o dítě pečuje po dobu plnění pracovních povinností rodiče se pak promítnou do výše výživného. Osobní péči je však třeba zohlednit i u starších dětí, neboť i když zde většinou není tolik potřeba osobní péče v úzkém slova smyslu, přistupuje zde povinnost zajistit péči o školní záležitosti a volnočasové aktivity.

Všechna výše uvedená kritéria je nutné posoudit v jejich vzájemné souvislosti. „Každé z nich by se mělo určitým způsobem projevit při stanovení výživného, každé z nich by mělo být určitým způsobem zohledněno.“⁴¹ Tato kritéria mají zajistit individuální posouzení každého případu.

Výše uvedená kritéria pro stanovení výživného jsou však předmětem kritiky. Část odborné veřejnosti je považuje za příliš vágní, neboť vedou ke značné nejednotnosti rozhodování o výživném a nejsou tak v souladu se zásadou předvídatelnosti práva.⁴² Z tohoto důvodu se hovoří o nutnosti objektivizace výživného, tedy o vypracování určitých tabulek či početních postupů, které by se standardně používaly pro výpočet výživného. Některé zahraniční právní úpravy např. německá či rakouská tyto tabulky či stanovené postupy výpočtu výživného používají. Tyto tabulky či postupy obvykle vychází z příjmu povinného, věku dítěte a počtu dalších vyživovacích povinností. Nutno také uvést, že se jedná o pomocné soudcovské materiály umožňující zohledňovat i individuální okolnosti každého případu, tedy nejedná se o žádné „dogma“, od kterého

⁴⁰ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 365

⁴¹ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 70

⁴² Tento názor zastává např. JUDr. Hana Nová, soudkyně obvodního soudu pro Prahu 8

by se soudy při stanovení výše výživného nemohly odchýlit. Tyto materiály by měly soudcům, účastníkům a jejich zástupcům alespoň rámcově naznačit možné budoucí rozhodnutí. Potřeba těchto materiálů je odůvodňována i tím, že oblast výživného je na základě ustanovení § 237 odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu vyloučena z možnosti podání dovolání a tedy v této oblasti není nikdo, „kdo by rozhodování o výživném sjednocoval a poskytoval mu určitý směr“⁴³.

Je však pravdou, že čistě mechanické způsoby určování výše výživného vycházejí z určitých průměrných hodnot a neumožňují plně zohledňovat zvláštnosti každého konkrétního případu. Z tohoto důvodu bych se sice k vypracování určitých tabulek pro výpočet výživného přikláněla, ovšem mělo by se skutečně jednat jen o určitou pomůcku, vodítko, které by soudu umožnilo zohlednit individuální okolnosti každého případu jako je např. zdravotní stav dítěte, způsob vzdělávání, finanční náročnost volnočasových aktivit, ale i regionální podmínky oblasti, ve které dítě či povinný rodič žije. Pro vypracování těchto tabulek svědčí i to, že by zajistily určitou spravedlnost, neboť pokud by např. u dítěte do 6 let bylo tabulkově stanoveno výživné 15 % z příjmu povinného, pak 15 % z příjmu by bylo vždy 15 %, ať by se jednalo o příjem „prosperujícího podnikatele“ či příjem „chudého dělníka“.

Přestože v České republice, jak bylo výše uvedeno, neexistují žádné tabulky či jiné materiály pro výpočet výživného, bylo z průzkumu učiněného v řadách advokátů zjištěno, že výživné je zpravidla vyměřováno v částce, která představuje 15 % příjmu povinného, přičemž průměrná výše výživného činí 1570,- Kč.⁴⁴

⁴³ Nová, H. Vyživovací povinnost obávaná i opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 31

⁴⁴ <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=132&CT1=0> – citováno dne 6. 9. 2008

5.1.1 Odůvodněné potřeby dítěte

„Odůvodněné potřeby nezletilého dítěte jsou všechny nezbytné potřeby nutné pro život kulturního člověka.“⁴⁵ Mezi tyto potřeby tedy nepatří jen potřeba stravy, ošacení, bydlení, ale i potřeba vzdělání, potřeba kulturního, sportovního, rekreačního vyžití apod. Míra odůvodněných potřeb se liší podle okolností konkrétního případu, přičemž je závislá především na věku dítěte, jeho zdravotním stavu, jeho schopnostech, nadání, způsobu přípravy na budoucí povolání, zálibách, zájmech popř. na jeho vlastních příjmech. Odůvodněné potřeby nezletilého dítěte jsou však, jak již bylo výše uvedeno, odvislé i od schopností, možností a majetkových poměrů rodičů. Pokud jsou tyto schopnosti, možnosti a majetkové poměry velmi široké, je třeba za odůvodněné potřeby nezletilého dítěte považovat i takové potřeby, které nejsou zcela nezbytné, avšak jsou k všestrannému vývoji dítěte prospěšné.⁴⁶

Významným faktorem ovlivňujícím míru odůvodněných potřeb dítěte je jeho věk. Obecně je přijímán názor, že s přibývajícím věkem se potřeby dítěte zvyšují a existují určité mezníky, se kterými bývá zvýšení výživného spojeno. Jedná se o přechod z věku batolete k věku předškolnímu, začátek povinné školní docházky, období dospívání.

U dětí nejútlejšího věku je součástí jejich odůvodněných potřeb nejen výživa, ale i pořízení tzv. „výbavičky“, tedy pořízení kočárku, postýlky, dětského prádla, vaničky, dětské autosedačky apod. Náklady na pořízení „výbavičky“ nejsou zcela jistě zanedbatelné, a proto je nutné výživné stanovit v takové výši, aby jeho prostřednictvím mohly být i tyto náklady uhrazeny.⁴⁷ Dále je nutné vzít v úvahu i skutečnost, že potřeby dětí útlého věku mohou být v současné době zvyšovány výdaji za

⁴⁵ Jonáková, I. Nesporný rozvod. Právo a rodina, 2008, č. 7, str. 10

⁴⁶ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 14/66 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str.366

⁴⁷ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 25/67 - Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 332

jednorázové pleny či výdaji za očkování, neboť tyto výdaje mohou představovat vysoké částky.

U dětí předškolního věku vznikají náklady v souvislosti s předškolním vzděláváním v mateřské škole, neboť v souladu s ustanovením § 124 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, je bezúplatné pouze vzdělávání v posledním ročníku mateřské školy, kde se vzdělávají děti, které v příslušném školním roce dovrší šesti let věku, a děti, kterým byl povolen odklad povinné školní docházky. Toto se však týká pouze mateřských škol zřizovaných státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí a nikoliv soukromých mateřských škol, kde mají rodiče povinnost platit za předškolní vzdělávání i v posledním ročníku mateřské školy. Dalším nákladem, který vzniká v souvislosti s docházkou dítěte do mateřské školy, je stravování dítěte v mateřské škole, neboť za stravu jsou rodiče povinni platit vždy bez ohledu na to, jaký ročník mateřské školy dítě navštěvuje. Děti předškolního věku začínají taktéž především s ohledem na své nadání navštěvovat různé zájmové či vzdělávací kroužky, kdy docházka do nich je zpoplatněna a i k tomuto je tedy nutné při posuzování odůvodněných potřeb dítěte přihlídnout.

Se zvýšením odůvodněných potřeb dítěte bývá spojován začátek školní docházky a školní docházka samotná. Školní docházka znamená zvýšené potřeby dítěte v podobě nákladů např. na školní pomůcky, vybavení nutné pro absolvování výcvikových kurzů jako jsou školy v přírodě, lyžařské kurzy apod. Potřeby dítěte jsou dále zvyšovány i řadou mimoškolních aktivit zaměřených např. na sport, hudební či výtvarnou výchovu, turistiku. Rovněž je nutné zohlednit skutečnost, že děti potřebují i počítač a přístup na internet, který je v současné době již vnímán jako nezbytná nutnost, a to především u dětí staršího věku.

Další zvýšení odůvodněných potřeb dítěte nese období dospívání, a to nejen v souvislosti s tělesným vzrůstem

dítěte, ale i vzhledem k tomu, že u většiny dětí vyvstává potřeba trávení volného času formou diskoték, tanečních zábav, plesů apod. U dospívajících dívek bývají za odůvodněné potřeby považovány taktéž výdaje na antikoncepci.

Značný vliv na rozsah vyživovací povinnosti má způsob přípravy na budoucí povolání, a to především studium na soukromé škole. Nutno uvést, že i povinná školní docházka může být realizována prostřednictvím soukromých základních škol, což se samozřejmě odrazí na míře odůvodněných potřeb dítěte. Studium na soukromé škole se v dnešní době stalo běžnou realitou. Nic se však nemění na tom, že soukromé školy bývají v celém světě považovány za nadstandardní způsob vzdělávání a z tohoto důvodu by tomuto typu vzdělávání měly korespondovat schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů, neboť i v tomto případě je nutné vycházet z toho, že dítě má v souladu s ustanovením § 85 odst. 2 větou druhou zákona o rodině právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. V praxi se objevují případy, „kdy jeden z rodičů ani předem neoznámí druhému rodiči úmysl dítěte studovat soukromou školu, ani s ním tento názor nekonzultuje, a poté požaduje přiměřené zvýšení výživného. Tomu by bylo možno zabránit pouze tak, že by školy neuzavíraly smlouvy o studiu pouze s jedním z rodičů, neboť se jedná o důležitý úkon, který by měl vycházet ze shodné vůle rodičů.“⁴⁸ Pokud by jeden z rodičů se studiem na soukromé škole nesouhlasil, měli by oba rodiče právo obrátit se v souladu s ustanovením § 49 zákona o rodině na soud, který by rozpor při výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti svým rozhodnutím odstranil.

Míra odůvodněných potřeb dítěte je výrazně ovlivňována jeho zdravotním stavem. Náklady spojené se zdravotním stavem dítěte nejsou vždy hrazeny ze zdravotního pojištění a mohou dosahovat značných částek. Je běžnou praxí, že je třeba doplácet za léky, zdravotní pomůcky, značné výdaje představují prostředky vynakládané na brýle, rovnání zubů či ozdravné

⁴⁸ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 322

pobyty. Vysoké náklady vznikají zejména u dětí s určitým typem postižení. V těchto případech je nutné při stanovení výživného přihlídnout i k tomu, že péče o zdravotně postižené dítě je pro rodiče, který o dítě pečuje, značně náročná a zatěžující a tento rodič je současně omezen i v možnosti získávání vlastních příjmů prací. Někteří soudci při určování výše výživného u dětí zdravotně postižených k výše uvedeným specifikům při péči o tyto děti již přihlíží a např. zohledňují rehabilitace a masáže u rodiče, který se stará o imobilní dítě, neboť např. zvedání těžkého dítěte má nepříznivý dopad na zdravotní stav tohoto rodiče. Já osobně bych se vzhledem ke značné psychické náročnosti péče především o těžce zdravotně postižené děti přikláněla i k tomu, aby při stanovení výše výživného byly zohledňovány kupř. i náklady na případnou psychologickou pomoc rodiče pečující o zdravotně postižené dítě.

Při posuzování míry odůvodněných potřeb dítěte je třeba brát v úvahu i vlastní majetek nezletilého, zejména výnosy z tohoto majetku. K tomu, aby výnosy z majetku mohly ovlivnit rozsah vyživovací povinnosti, musí být trvalé a dlouhodobé. Jednorázová majetková plnění, která dítě získá např. z titulu pojistné smlouvy, nemohou rozsah vyživovací povinnosti ovlivnit, protože mají zjevně účelová určení. Dále je třeba přihlídnout k příjmům nezletilých dětí pramenícím ze stipendií, k příjmům, které pravidelně pobírají v době přípravy na své budoucí povolání a taktéž k příjmům z jejich vlastní pracovní činnosti. U stipendií se přihlíží ke všem druhům, k prospěchovému stipendiu však v menší míře z toho důvodu, že toto stipendium má motivační charakter pro dosahování co nejlepších studijních výsledků.⁴⁹ Příjem dítěte z jeho vlastní pracovní činnosti může ovlivnit výši výživného pouze v případě, že jde o příjem trvalý, pravidelný nebo opakovaný. Jednorázové příjmy dosažené například v období školních prázdnin vliv na stanovení rozsahu vyživovací

⁴⁹ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R NS ČSSR 78/1979 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 368

povinnosti nemají.⁵⁰ Nutno však uvést, že zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zaměstnanosti“) stanoví pro práci nezletilých dětí přísná omezení. Pro účely zákona o zaměstnanosti se dítětem rozumí fyzická osoba mladší 15 let nebo starší 15 let, pokud nemá ukončenou povinnou školní docházku, a to až do doby jejího ukončení. Tyto děti mohou za podmínek stanovených zákonem o zaměstnanosti vykonávat pouze činnost uměleckou, kulturní, sportovní a reklamní. Vlastním příjmem dítěte je též sirotčí důchod poskytovaný dítěti dle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o důchodovém pojištění“).

5. 1. 2 Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče

Zhodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného rodiče je nejdůležitějším vodítkem pro stanovení konkrétní výše výživného soudem. S ohledem na ustanovení § 85 odst. 2 zákona o rodině, které vyjadřuje míru, jakou se má každý z rodičů na vyživovací povinnosti k dítěti podílet, je nutné tyto schopnosti, možnosti a majetkové poměry hodnotit u každého rodiče zvlášť.

Schopnosti představují subjektivní faktor, tedy vlastnosti rodiče po stránce tělesné, duševní, dále jeho zdravotní stav, nadání, vědomosti, zkušenosti, stupeň dosaženého vzdělání, kvalifikaci, délku praxe v určitém oboru apod. “V této souvislosti je nutno zkoumat také ochotu povinného rodiče dojíždět za prací, stěhovat se z tohoto důvodu nebo vykonávat méně kvalifikovanou práci.”⁵¹

Možnosti pak vyjadřují faktor objektivní a vyplývají z daných společenskoekonomických potřeb. V rámci možností se hodnotí např. jaké jsou pracovní příležitosti na trhu práce v daném regionu, jaká je míra nezaměstnanosti, možnosti rekvalifikace, apod. Dále by se měl soud zabývat i tím, zda

⁵⁰ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 76/68 – Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 367

⁵¹ Nová, H. Vyživovací povinnost obávaná i opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 35

není povinným rodičem zneužívána možnost práce na tzv. černém trhu nebo tzv. schwarzsystém, jehož podstatou je skutečnost, že oficiální mzda je mnohem nižší, než zaměstnavatel pracovníkovi skutečně vyplácí. Zjistit tyto skutečnosti je však pro soud velmi obtížné a někdy i zcela nemožné.

Zjištění majetkových poměrů, které jsou dalším kritériem pro stanovení výše výživného, pak umožňuje komplexnější posouzení finančního zajištění povinného rodiče.⁵² V rámci tohoto kritéria se přihlíží k vlastnictví nemovitého majetku, motorových vozidel, cenných papírů, uměleckých sbírek, ale i k životnímu stylu, ke způsobu trávení volného času v podobě např. luxusních dovolených či finančně náročných sportovních aktivit apod. Rovněž je nutné přihlédnout k výnosům či výhodám, které vlastnictví majetku přináší, např. bydlení ve vlastním domě. Pokud by povinný rodič nebyl schopen ze svých příjmů platit výživné odpovídající odůvodněným potřebám dítěte, avšak by byl vlastníkem značného majetku, musel by určité „zbytnější“ věci prodat a takto získané peníze použít pro placení výživného.⁵³

Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů soud nevychází z fakticity příjmů, tedy z příjmů, které povinný rodič skutečně dosahuje, ale z potenciality příjmů, tedy z příjmů, které by povinný rodič mohl získat při využití všech svých schopností za daných objektivních podmínek. Pokud např. povinný rodič vykonává méně kvalifikovanou práci, než ke které má s ohledem na své schopnosti předpoklady, bude soud při určování rozsahu výživného brát v úvahu výdělek, který by mohl dosáhnout. Podmínkou však je, že existuje reálná možnost získat zaměstnání odpovídající schopnostem povinného rodiče a rodič tuto možnost nevyužívá, ačkoliv mu v tom nebrání vážný důvod. Možnosti získat zaměstnání odpovídající schopnostem povinného rodiče si soudy zjišťují např. z přehledů volných

⁵² Kritérium majetkových poměrů bylo do právního řádu včleněno až novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb., a to jako reakce na situace, kdy povinné osoby poukazovaly na nedostatek finančních prostředků k placení výživného, přestože vlastnily značný majetek.

⁵³ Toto stanovisko zastává i Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 4. 2004, sp.zn. IV. ÚS 244/03, publikovaném ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, ročník 2004, svazek 33, pod č. 53

pracovních míst uveřejňovaných úřady práce. Z judikatury pak vyplývá, že „při řešení potenciality osoby povinné výživou k získání možného finančně výhodnějšího zaměstnání nelze vycházet z možností pracovního uplatnění této osoby v rámci jejího místa bydliště (s ohledem na její dobrý zdravotní stav a rodinné poměry), ale i v rámci okresu, případně regionu, či dokonce v rámci republiky, pokud s přihlédnutím k okolnostem případu (poměry na straně osoby povinné výživou a možnosti zajištění jejího ubytování) je takové pracovní uplatnění možné“.⁵⁴

Soud dále při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného rodiče v souladu s ustanovením § 96 odst. 1 větou druhou zákona o rodině zkoumá, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepostupuje nepřiměřená majetková rizika. Soud tedy např. v případě, kdy zjistí, že povinný rodič změnil dosavadní zaměstnání za zaměstnání, kde dosahuje výrazně nižších příjmů, musí zkoumat, z jakého důvodu ke změně zaměstnání došlo.⁵⁵ Pokud ke změně finančně výhodnějšího zaměstnání nedošlo z vážných důvodů jako je např. zdravotní stav, změna bydliště, organizační změny zaměstnavatele, bude soud při určování výše jeho vyživovací povinnosti brát v potaz vyšší výdělek, který povinný rodič dosahoval v předchozím zaměstnání. Obdobně bude soud postupovat v případech, kdy se povinný rodič vzdal výdělečné činnosti a začal žít pouze z úspor či v případě, kdy povinný rodič odmítne dědictví. Pokud soud shledá důležitý důvod pro změnu zaměstnání, bude při určování výše vyživovací povinnosti brát v úvahu příjem po této změně, tento příjem pak může posoudit i z hlediska toho, zda odpovídá subjektivním a objektivním podmínkám daného případu.

Jsou-li rodiče v pracovním poměru, stává se základem pro posouzení rozsahu jejich vyživovací povinnosti pracovní odměna

⁵⁴ ASPI ID: JUD 34075 CZ – rozsudek Okresního soudu v Děčíně sp.zn. 21 C 156/2005 ze dne 8. 6. 2006

⁵⁵ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 101/67 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 422

v podobě mzdy či platu. Zjištění příjmu v těchto případech, tj. příjmů ze závislé činnosti, nebývá složité, neboť „zaměstnavatel je povinen soudu poskytnout přehled o všech vyplacených částkách, tj. nejen o mzdě (platu), ale i o odměnách, prémiech apod.“⁵⁶ Soud při určení rozsahu vyživovací povinnosti zpravidla vychází z průměrného měsíčního příjmu za dobu minulých šesti až dvanácti měsíců. V úvahu je třeba vzít taktéž příjmy plynoucí z dohod konaných mimo pracovní poměr, je však nutné vždy zohlednit pravidelnost, s jakou se tyto příjmy vyskytují a pokud se jedná o jednorázovou práci i to, zda výše pracovní odměny podstatným způsobem ovlivnila průměrné výdělkové možnosti povinného. Do příjmů se započítává i část výdělku získaná za práci přesčas, je však nutno přihlídnout k tomu, že zvýšené vypětí v práci mohlo zvýšit i vlastní životní náklady povinného rodiče a tím i ovlivnit jeho schopnosti a možnosti přispívat na výživu dětí.⁵⁷ V případech, kdy povinný rodič pracuje v restauraci či jiném obdobném zařízení, kde se běžně poskytuje spropitné, je dle judikatury nutné při určení výživného k takto získaným finančním prostředkům přihlížet, neboť často tvoří podstatnou část příjmů povinného. Krajský soud v Ústí nad Labem v této souvislosti ve svém rozhodnutí sp.zn. 10 Co 652/2003 ze dne 24. 11. 2003 konstatoval, že při zjišťování možností výživou povinného rodiče nelze vycházet z pouhé domněnky existence příjmu ve formě spropitného, i když s výkonem určité profese možnost takového příjmu přichází v úvahu.⁵⁸ V těchto případech tedy bude vždy nutné provést dokazování za účelem zjištění existence a výše spropitného, neboť skutečnost, že jeden z rodičů jeho existenci a výši neprokázal, nemůže jít k tíži nezletilého dítěte. Je třeba též vycházet z toho, že v řízení ve věci určení výživného pro nezletilé dítě je soud v souladu s ustanovením § 120 odst. 2 občanského soudního řádu povinen

⁵⁶ Hrušáková, M. Rozvod a paragrafy. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2001, str. 50

⁵⁷ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 15/68 – Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 422

⁵⁸ ASPI ID: JUD 34055CZ – rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 652/2003 ze dne 24. 11. 2003

obstarat všechny relevantní podklady pro správné určení výživného.

Pokud jsou rodiče soukromí podnikatelé, soud při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů zpravidla vychází z daňových přiznání, z peněžních deníků, z výpisů z bankovních účtů, ze soupisu zásob, z výpisů z katastru nemovitostí, z důkazů o vlastnictví motorových vozidel a jiného většího movitého majetku apod. Důkazní břemeno o schopnostech, možnostech a majetkových poměrech povinného rodiče - podnikatele je v těchto případech přeneseno přímo na něho, neboť tento má dle ustanovení § 85a odst. 1 věty první zákona o rodině povinnost soudu prokázat své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních právních předpisů.⁵⁹ Praxe však ukázala, že doklady předložené povinným rodičem - podnikatelem, a to především daňová přiznání, neposkytují objektivní obraz o jeho příjmech, neboť bývají neúplná, nepřesná, zkreslující. V daňových přiznáních podnikatelé často vykazují minimální příjem či dokonce ztrátu, což bývá v rozporu s ostatními výsledky důkazního řízení. Problém spočívá v nesprávném vedení účetnictví, kdy v položkách výdajů bývají často zahrnuty i náklady osobního charakteru, které základ daně snižují, ale zároveň zlepšují majetkovou situaci povinného rodiče - podnikatele.⁶⁰ Pokud povinný rodič předloží soudu doklady o svých minimálních příjmech z podnikání či jiné samostatně výdělečné činnosti, ale soud bude takto doložený příjem považovat ve světle dokazování za nevěrohodný, bude zapotřebí při určení vyživovací povinnosti tohoto rodiče hodnotit jeho vyživovací schopnosti a možnosti, zejména jeho reálnou možnost zajistit

⁵⁹ V zákoně č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, byla postupem času prolomena původní téměř absolutní mlčenlivost finančních úřadů. Tyto jsou dle ustanovení § 24 odst. 6 písm. c) výše uvedeného zákona povinny na dožádání poskytovat z informací získaných v daňovém řízení soudům údaje o základu daně z příjmů z podnikání, jiné samostatně výdělečné činnosti, z kapitálového majetku, z pronájmu a ostatních příjmů fyzické osoby pro účely rozhodnutí o výživném.

⁶⁰ V některých evropských zemích např. Německu se pro účely stanovení výživného soukromým podnikatelům nebere v úvahu daňové přiznání, neboť daňové právo je ovládáno jinými pravidly, např. při odpisech.

si příjem vlastní prací ve formě závislé činnosti. Obdobně bude soud postupovat i v případě, kdy povinný rodič vykazuje ze své podnikatelské činnosti dlouhodobou ztrátu.⁶¹ Soud však ani u podnikajících rodičů nemůže v souladu s ustanovením § 96 odst. 1 zákona o rodině vycházet pouze z příjmů povinného rodiče - podnikatele, ale musí přihlížet k jeho celkové majetkové situaci, tedy např. k vlastnictví nemovitostí, ke způsobu bydlení, ke způsobu života apod.

Pokud povinný rodič - podnikatel nesplní svoji povinnost předložit soudu podklady pro hodnocení jeho schopností, možností a majetkových poměrů, stanoví zákon o rodině v ustanovení § 85a odst. 1 větě druhé nevyvratitelnou domněnku, že jeho průměrný měsíční příjem činí 12,7 násobek životního minima jednotlivce podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.⁶² Touto právní domněnkou je soudům dána reálná šance stanovit výživné pro dítě v případě, kdy povinný rodič nesplní povinnost stanovenou v ustanovení § 85a odst. 1 větě první zákona o rodině. Pro některé podnikatele však může být výhodnější příjmy a majetkové poměry neprokazovat a nechat právní domněnku o nich nastoupit.

Problematické je rozhodování soudu o výživném v případech, kdy povinný rodič je nezaměstnaný. Pro řádné objasnění schopností a možností tohoto rodiče je nezbytné zjistit, z jakého důvodu povinný rodič ukončil pracovní poměr či podnikatelskou činnost, zda mu bylo vyplaceno odstupné, zda je evidován jako uchazeč o zaměstnání na úřadu práce, zda projevuje zájem najít si nové zaměstnání, zda odmítá pracovní příležitosti apod. Soudy v těchto případech úzce spolupracují s úřady práce, jejichž zprávy jsou pro ně důležitým důkazem. Pokud jsou příčiny nezaměstnanosti povinného rodiče objektivní, tzn. že rodič nemůže najít zaměstnání z důvodu

⁶¹ Toto stanovisko zaujímá judikatura v usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp.zn. 10 Co 550/2002 – Plecítý, V. Zákon o rodině. Praha: EUROUNION Praha, s. r.o., 2007, str. 124

⁶² V současné době je částka životního minima jednotlivce měsíčně 3 126,- Kč. 12,7 násobek této částky, ze které by soud za podmínek stanovených v ustanovení § 85a odst. 1 zákona o rodině při stanovení výživného vycházel, tedy činí 39 700,- Kč.

svého věku, zdravotního stavu, velké nezaměstnanosti v příslušném regionu, bere soud při rozhodování o výši výživného v úvahu pouze prostředky plynoucí z příspěvku v nezaměstnanosti. V opačných případech soud zjistí kvalifikaci povinného rodiče a „vychází z možnosti jeho uplatnění dle zprávy úřadu práce o volných pracovních místech“⁶³, z celkové majetkové situace a taktéž přihlíží k částkám, které povinný rodič pobírá z jiných sociálních zdrojů než z příspěvku v nezaměstnanosti. Dle judikatury je při zkoumání reálné možnosti zajistit si vhodné zaměstnání třeba brát v úvahu případně i místa vzdálenější od bydliště povinného, pokud přijetí do pracovního poměru je spojeno např. s možností ubytování či vhodným dopravním spojením a takové možnosti nebrání jiné okolnosti posuzovaného případu.⁶⁴

Nachází-li se povinný rodič ve vazbě či ve výkonu trestu, soudní praxe při hodnocení jeho schopností a možností rozlišuje, zda se tam nachází z důvodu spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy, týrání svěřené osoby (nezletilého dítěte nebo matky tohoto dítěte) či z důvodu spáchání jiného trestného činu. V případě zanedbání povinné výživy a týrání svěřené osoby vycházejí soudy, pokud nedošlo k jiné změně poměrů, při rozhodování o výživném z jeho možností, schopností a majetkových poměrů, které měl před vzetím do vazby či před nástupem výkonu trestu odnětí svobody.⁶⁵ U jiných trestných činů se při posuzování schopností, možností a majetkových poměrů povinného rodiče zjišťuje, jaký je jeho zdravotní stav, zda vlastní majetek větší hodnoty, zda jsou ve výkonu trestu možnosti pracovat, zda tyto možnosti jsou odsouzeným povinným rodičem využívány, kdy lze očekávat výstup z výkonu trestu apod. Schopnosti a možnosti povinného rodiče jsou v těchto případech dány převážně výdělečnými možnostmi rodiče ve výkonu

⁶³ Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 325

⁶⁴ Toto stanovisko zastává judikatura v usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 289/2003 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 425

⁶⁵ Toto stanovisko zastává judikatura v rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp.zn. sp. zn. 11 Co 507/1997 - Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str. 338

trestu a při určení výše jejich vyživovací povinnosti je pak třeba vycházet ze zásad rozúčtování jeho pracovní odměny, jak vyplývá z vyhlášky č. 10/2000 Sb., o srážkách z pracovní odměny osoby, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě. V současné době lze zaznamenat v judikatuře i názory, že případy, kdy je povinný rodič ve vazbě nebo ve výkonu trestu z důvodu spáchání úmyslného trestného činu (tedy nejen trestného činu zanedbání povinné výživy a týrání svěřené osoby), by se měly posuzovat tak, že rodič se tím, že se dopustil úmyslného trestného činu vzdal možnosti dosáhnout příjmu, který odpovídá jeho schopnostem a možnostem a při určování výše výživného by se tedy mělo vycházet ze schopností a možností, které měl před vzetím do vazby či nástupem do výkonu trestu.⁶⁶ Tento postup je odůvodňován zájmem dítěte, které by pro toto protizákonné jednání rodiče nemělo trpět tím, že bude po dobu vazby či výkonu trestu odkázáno na výživu pouze druhého rodiče. V souladu s výše uvedeným názorem je i nálezn Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. 2. 2008 obsahující tuto právní větu: „Zbavil-li se rodič svým úmyslným jednáním, pro které byla na něj uvalena vazba a pro něž byl následně odsouzen k trestu vězení, objektivní možnosti plnit svoji vyživovací povinnost vůči svému nezletilému dítěti (§ 85, § 96 zákona o rodině), nelze tuto skutečnost přičítat k tíži tohoto dítěte, jež dle čl. 32 odst. 4 Listiny má základní právo na rodičovskou výchovu a péči.“⁶⁷ Bez ohledu na výše uvedené však soudy v řadě případů, kdy se povinný rodič nachází ve vazbě a poté následně ve výkonu trestu, vyživovací povinnost k dítěti nestanoví vůbec, neboť dle jejich názoru vazba či výkon trestu představují objektivní překážku znemožňující vlastní prací získávat finanční prostředky pro výživu sebe samotného a výživu dítěte.

⁶⁶ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 44 Co 298/2007 ze dne 27. 6. 2008 – Lužná, R. Vyživovací povinnost k nezletilému dítěti – vybraná judikatura. Právo a rodina, 2008, č. 11, str. 13

⁶⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. 2. 2008 publikovaný ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 5, pod č. 253

Připravuje-li se povinný rodič na povolání formou denního studia (např. rodič je studentem vysoké školy) vychází soud při zkoumání toho, zda jsou dány podmínky pro stanovení výživného pro nezletilé dítě ze skutečně dosahovaných příjmů, nikoliv z příjmů potencionálně dosahovaných povinným rodičem v případě, kdyby nestudoval. Uložení vyživovací povinnosti rodiči, který se sám soustavně připravuje na budoucí povolání studiem a je sám odkázán na své rodiče by bylo v rozporu s ustanovením § 96 odst. 1 zákona o rodině.⁶⁸

Možnost plnit vyživovací povinnost může být ovlivněna zdravotním stavem povinného rodiče. Krátkodobá pracovní neschopnost trvající několik týdnů či několik málo měsíců se z hlediska rozsahu vyživovací povinnosti nezohledňuje, přestože vždy znamená pokles příjmů, případně i vzrůst vlastních nákladů povinného rodiče. Pokud je však krátkodobá pracovní neschopnost častá a opakovaná, je nutno k ní při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti přihlídnout, neboť zásadním způsobem ovlivňuje možnost povinného získávat příjmy vlastní prací. Při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti je nutné dále přihlížet k tomu, že povinnému rodiči byl přiznán plný či částečný invalidní důchod dle zákona o důchodovém pojištění. Současná legislativa sice umožňuje jak při částečném tak i při plném invalidním důchodu pracovat, avšak možnosti najít odpovídající pracovní uplatnění jsou v těchto případech problematičtější než u zdravých osob.

Vyživovací povinnost nezaniká ani tehdy, je-li povinný rodič poživatelem starobního důchodu dle zákona o důchodovém pojištění. I při pobírání starobního důchodu lze pracovat. „Je však nutno uvážit, že práci nelze nikomu nařídít, pro důchodce jsou i možnosti najít si práci a získat tak další finanční prostředky podstatně omezenější, a tedy možnost plnit vyživovací povinnost je u starobních důchodců přece jen omezena.“⁶⁹

⁶⁸ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 35/69 - Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s., 2007, str.333

⁶⁹ Nová, H. Vyživovací povinnost obávaná i opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2, str. 36

Specifická situace nastává u žen v domácnosti, pokud svoji vyživovací povinnost neplní výkonem osobní péče o dítě nebo jestliže této péče není třeba tolik, aby to ženě zabránilo vstoupit do pracovního poměru. Tyto případy je vždy nutné posuzovat individuálně. Je třeba se zaměřit na zjištění, zda neexistují okolnosti objektivního rázu jako je např. nemoc ženy či osoby blízké, o kterou žena pečuje, další vyživovací povinnost, která je plněna výkonem osobní péče, které ženě zabraňují do pracovního poměru vstoupit. "Teprve, jestliže žádné z těchto okolností neexistují, je na místě stanovit vyživovací povinnost i ženě v domácnosti."⁷⁰

Na stanovení rozsahu vyživovací povinnosti mají vliv též závazky povinného rodiče, které jeho možnosti a majetkové poměry omezují. Z těchto závazků zaujímají nejvýznamnější postavení zákonné vyživovací povinnosti, ke kterým soud přihlíží vždy. Pokud povinný rodič poskytuje výživné nad rámec své zákonné povinnosti jiným osobám, přihlédně soud k tomu pouze výjimečně, je-li to vzhledem ke konkrétním okolnostem odůvodněno morálními hledisky. Taktéž k závazkům jiné povahy než je vyživovací povinnost přihlíží soud výjimečně, a to po zhodnocení jejich povahy a účelu s přihlédnutím k okolnostem daného případu.

⁷⁰ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 85

V. VZTAH VÝŽIVNÉHO K VEŘEJNOPRÁVNÍM DÁVKÁM

Na stanovení výše výživného má vliv i pobírání veřejnoprávních dávek, které mohou modifikovat jednak odůvodněné potřeby oprávněného dítěte a jednak i možnosti povinného rodiče plnit vyživovací povinnost k dítěti. Jedná se především o dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi.

Dávky státní sociální podpory⁷¹ jsou upraveny v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o státní sociální podpoře“). Tento zákon rozděluje dávky státní sociální podpory na dávky poskytované v závislosti na výši příjmů, tzv. testované dávky, mezi něž patří přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení a dávky poskytované nezávisle na výši příjmů, tzv. dávky netestované, zahrnující rodičovský příspěvek, dávky péstounské péče, porodné a pohřebné.

Nárok na dávku poskytovanou v závislosti na výši příjmů je mimo jiné odvislý od tzv. rozhodného příjmu. Rozhodný příjem pro vznik nároku na testovanou dávku státní sociální podpory se nezjišťuje pouze u osoby oprávněné, ale i u tzv. společně posuzovaných osob, které jsou v zákoně o státní sociální podpoře vymezeny. Mezi společně posuzované osoby patří i nezaopatřené děti⁷². Zákon o státní sociální podpoře oprávněnou osobu a společně s ní posuzované osoby nazývá rodinou a výše rozhodného příjmu, popř. i další podmínky se pak zjišťují v této rodině. Okruh příjmů, které se do rozhodného příjmu započítávají je pak taxativně stanoven v ustanovení § 5 zákona o státní sociální podpoře. Mezi příjmy, které se do rozhodného příjmu započítávají pak náleží dle ustanovení § 5 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona o státní sociální podpoře i příjem

⁷¹ Podle ustanovení § 1 zákona o státní sociální podpoře se stát státní sociální podporou podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji při některých dalších sociálních situacích.

⁷² Kdo se považuje za nezaopatřené dítě je stanoveno v ustanovení § 11 zákona o státní sociální podpoře – viz. poznámka pod čarou 112)

plněný v rámci vyživovací povinnosti podle zákona o rodině nebo obdobná plnění poskytovaná ze zahraničí.

Z hlediska uspokojení potřeb nezaopatřených dětí je nejpodstatnější dávkou státní sociální podpory přídavek na dítě upravený v ustanovení § 17 a násl. zákona o státní sociální podpoře. Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima⁷³ a příslušného koeficientu. Výše přídavku na dítě je pak diferenciována dle věku dítěte. V případě nezletilých nezaopatřených dětí je přídavek na dítě vyplácen osobě, která má dítě v přímém zaopatření, tj. tomu, kdo o dítě osobně pečuje. „Při určování výživného je třeba vycházet z toho, že přídavek na dítě není součástí mzdy povinného“⁷⁴ a je třeba přihlídnout k tomu, do jaké míry se potřeby dítěte uhrazují z přídavku na dítě, které je na něho poskytováno⁷⁵.

Rovněž k sociálnímu příplatku⁷⁶ (§ 20 a násl. zákona o státní sociální podpoře) a příspěvku na bydlení⁷⁷ (§ 24 a násl. zákona o státní sociální podpoře) je soud povinen při určení rozsahu vyživovací povinnosti povinného rodiče přihlídnout, neboť tyto dávky navyšují příjem povinného rodiče⁷⁸. I u těchto dávek je však třeba též posoudit, do jaké míry přispívají k uspokojení potřeb dítěte.

Z netestovaných dávek státní sociální podpory je třeba při určení výživného zohlednit především porodné (§ 44 a násl. zákona o státní sociální podpoře). Porodné je osobním nárokem matky, který má přispět na zvýšené náklady související s narozením dítěte, a to na náklady jak matky, tak i dítěte. Při určení výživného pak nelze vzít v úvahu

⁷³ Výše životního minima je upravena v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 94

⁷⁵ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 30/1990 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 370

⁷⁶ Účelem sociálního příplatku je přispět rodinám s nízkými příjmy na náklady související s výchovou a výživou nezaopatřených dětí.

⁷⁷ Příspěvek na bydlení má přispět na úhradu nákladů bydlení rodin s nízkými příjmy, přičemž za rodinu se v tomto případě považují všechny osoby užívající byt, které jsou v bytě hlášeny k trvalému pobytu.

⁷⁸ Toto stanovisko vyjádřil i Ústavní soud v nálezu I. ÚS 527/06 ze dne 7. 3. 2007 publikovaném ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 1, pod č. 234

celou výši porodného, ale pouze část, která je úměrná nákladům spojeným s obstaráním výbavičky pro dítě.⁷⁹

Osobním nárokem rodiče, který osobně celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě do čtyř let věku nebo do sedmi let věku, jde-li o dítě, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, je i rodičovský příspěvek (§ 30 a násl. zákona o státní sociální podpoře). Tato dávka však na rozdíl od porodného není určena ani částečně na výživu dítěte, ale pouze na výživu rodiče pečujícího za podmínek stanovených zákonem o státní sociální podpoře o dítě. Taktéž pobírání tohoto příspěvku je soud při určení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů zohlednit, a to tak, že tento příspěvek je ve většině případů jediným příjmem rodiče, který o dítě osobně celodenně a řádně pečuje a tato péče je způsobem plnění jeho vyživovací povinnosti k dítěti. Což znamená, že snižuje nebo zcela kompenzuje plnění vyživovací povinnosti tímto rodičem v penězích a současně úměrně zvyšuje rozsah vyživovací povinnosti druhého rodiče.

Z dávek pěstounské péče může míru odůvodněných potřeb dítěte ovlivnit především příspěvek na úhradu potřeb dítěte (§ 37 a násl. zákona o státní sociální podpoře). Soud k němu tedy musí při určování rozsahu vyživovací povinnosti rodičů přihlídnout. (Podrobněji v kapitole VII. Výživné a náhradní rodinná péče)

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou upraveny v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pomoci v hmotné nouzi“).⁸⁰

⁷⁹ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 3/85 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 322

⁸⁰ Kdo je považován za osobu v hmotné nouzi je stanoveno v ustanovení § 2 zákona o státní sociální podpoře. Dle tohoto ustanovení se osoba nachází v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky na živobytí, přičemž tato osoba si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejích základních životních podmínek je tak vážně ohroženo nebo dosahuje sama nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale její příjem nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení. Osoba se považuje za osobu v hmotné nouzi také v případě, že s ohledem na nedostatek finančních prostředků ji hrozí vážná újma na zdraví, nebo ji postihne vážná mimořádná událost apod. V ustanovení § 3 zákona o státní sociální podpoře je pak stanoveno, kdo osobou v hmotné nouzi není. Jedná se např. o osobu, která není v pracovním ani obdobném vztahu a nevykonává samostatně výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, o osobu, která sice

Tento zákon upravuje tři druhy dávek pomoci v hmotné nouzi, a to příspěvek na živobytí⁸¹, doplatek na bydlení⁸² a mimořádnou okamžitou pomoc⁸³.

Z hlediska výživného je nejvýznamnější dávkou pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. Nárok na příspěvek na živobytí má v souladu s ustanovením § 21 odst. 1 zákona o pomoci v hmotné nouzi osoba v hmotné nouzi dle ustanovení § 2 odst. 2 písm. a), jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí⁸⁴ posuzovaných osob. Při posuzování nároku na příspěvek na živobytí se dle ustanovení § 11 odst. 1 zákona o pomoci v hmotné nouzi u žadatelů o tuto dávku s určitými výjimkami zjišťuje, zda osoba a společně s ní posuzované osoby mají možnost zvýšit si příjem vlastním přičiněním. Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se v souladu s ustanovením § 11 odst. 2 písm. b) zákona o pomoci v hmotné nouzi rozumí i zvýšení příjmu řádným uplatněním nároků a pohledávek, za které se dle ustanovení § 13 odst. 1 písm. d) zákona o pomoci v hmotné nouzi považuje i uplatnění nároku na výživné dle zákona o rodině a příspěvku na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce. Pokud nedojde k řádnému uplatnění tohoto nároku, bude osoba v souladu s ustanovením § 27 odst. 2 a ustanovením § 3 odst. 1 písm. c) zákona o pomoci v hmotné nouzi považována za osobu, která neprojevuje prokazatelně dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním a tudíž za osobu, která není v hmotné nouzi. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že nárok na příspěvek na živobytí má pouze osoba, která uplatnila všechny nároky na výživné dle zákona o rodině.

je v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání, osobu, která prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním atd.

⁸¹ Příspěvek na živobytí je určen k úhradě nákladů na výživu a ostatní základní životní potřeby, jako je např. oblečení, léky, hygienické potřeby, avšak pouze v nutném rozsahu.

⁸² Doplatek na bydlení řeší nedostatek příjmu k úhradě nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory.

⁸³ Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, které se ocitnou v zákonem předvídaných situacích, které je nutno bezodkladně řešit.

⁸⁴ Částka živobytí a částka živobytí společně posuzovaných osob je stanovena v ustanovení § 24 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Je odvozena od částek životního a existenčního minima stanoveného zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Skutečnost, že povinný rodič dluží na výživném pro nezletilé dítě, se odrazí na výši částky živobytí, ze které se při posuzování nároku a stanovení dávek pomoci v hmotné nouzi vychází. Dle ustanovení § 24 odst. 1 písm. e) zákona o pomoci v hmotné nouzi činí částka na živobytí u osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek měsíční splátky stanovené rozhodnutím soudu, nebo vyšší než částku, která by připadala na 3 měsíce, je-li plnění vyživovací povinnosti stanoveno jiným způsobem, částku existenčního minima. Žadatel o dávku pomoci v hmotné nouzi musí v souladu s ustanovením § 72 odst. 3 písm. e) zákona o pomoci v hmotné nouzi předložit prohlášení o plnění soudem stanovené vyživovací povinnosti vůči nezletilému dítěti, případně o výši dluhu na výživném. Ustanovení § 24 odst. 1 písm. e) zákona o pomoci v hmotné nouzi má za cíl jednak sankcionovat negativní postoj povinných osob k placení výživného a jednak je stimulovat k řádnému plnění vyživovací povinnosti.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi obsahuje v § 32 ustanovení o části příspěvku na živobytí nahrazující neplacené výživné. Dle tohoto ustanovení je-li jednou ze společně posuzovaných osob nezaopatřené dítě, kterému není déle než 3 měsíce placeno soudem stanovené výživné, určuje se pro účely příspěvku na živobytí nejprve částka nahrazující neplacené výživné nebo jeho část, která bude poskytována jako součást příspěvku na živobytí. Výše příspěvku na živobytí nahrazující neplacené výživné se stanoví ve výši soudem stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem. Pro účely stanovení části příspěvku na živobytí nahrazující neplacené výživné se za příjem dítěte považuje poměrná část z úhrnu příjmů společně posuzovaných osob dle § 9 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi. V případě přijetí dlužného výživného je příjemce příspěvku na

živobytí povinen vrátit orgánu pomoci v hmotné nouzi⁸⁵, který vyplatil příspěvek na živobytí, částky, které mu byly poskytnuty, a to až do výše přijatého dlužného výživného. Této povinnosti předchází možnost snížit o tuto částku výši příspěvku na živobytí, na kterou vznikl nárok v následujícím období. Toto ustanovení má alespoň částečně řešit situace, kdy povinný rodič neplní soudem stanovené výživné. Z hlediska problému neplacení výživného na dítě, které bylo stanoveno soudem, je však zcela nedostatečné. Částečně řeší problém s neplacením soudem stanoveného výživného pouze tehdy, pokud rodič, k jehož rukám je výživné placeno, splňuje podmínky nároku na příspěvek na živobytí. Velká skupina dětí je tedy z možnosti obdržet alespoň část soudem stanoveného výživného, které není plněno povinným rodičem, vyloučena.

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou pobírány osobami, které z nejrůznějších důvodů žijí v nepříznivých sociálních podmínkách, často na okraji chudoby. Jedná se osoby, které jsou sami sociálně potřebné a tudíž nemají možnosti a schopnosti vyživovací povinnost k dítěti plnit. Z těchto důvodů se těmto osobám vyživovací povinnost soudem většinou nestanovuje. Soudy by se však při posouzení možnosti stanovit těmto osobám vyživovací povinnost měly zabývat také příčinami, které k tomuto nepříznivému stavu vedly a rovněž možnostmi, jak tento stav překonat.

V souladu se zásadou vyhledávací, kterou je dokazování v řízení ve věcech řízení výživného ovládáno, je soud povinen dotazem na příslušné orgány zjistit, zda povinný rodič pobírá dávky státní sociální podpory či dávky pomoci v hmotné nouzi.

O vztahu výživného a dávek důchodového pojištění dle zákona o důchodovém pojištění je pojednáno v kapitole 5.1.1 Odůvodněné potřeby dítěte a kapitole 5.1.2 Schopnosti, možnosti a majetkového poměry povinného rodiče.

⁸⁵ Dle ustanovení § 6 zákona o pomoci v hmotné nouzi jsou orgány pomoci v hmotné nouzi pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a újezdní úřady.

VI. ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO K NEZLETILÝM DĚTEM

1. Řízení nalézací

Právní úprava řízení ve věcech výživného k nezletilým dětem je obsažena v zákoně o rodině a v občanském soudním řádu. Nejedná se o zvláštní typ řízení. I pro toto řízení platí obecná úprava občanského soudního řízení stanovená občanským soudním řádem s určitými specifiky zajišťujícími ochranu zájmů nezletilých dětí. Tato specifika jsou obsažena jak v zákoně o rodině, tak i v občanském soudním řádu.

Právní základ pro rozhodování ve věcech výživného k nezletilým dětem je obsažen až na jednu výjimku v právu hmotném, tj. v zákoně o rodině. Soud rozhoduje o výživném nezletilých dětí v těchto případech:

- rodiče dítěte spolu nežijí (§ 50, § 86 odst. 1 zákona o rodině),⁸⁶
- rodiče dítěte spolu žijí, avšak jeden z nich neplní dobrovolně svoji vyživovací povinnost k nezletilému dítěti (§ 86 odst. 2 zákona o rodině),
- v souvislosti s rozvodem manželství rodičů dítěte (§ 25, § 26 zákona o rodině), kdy pravomocné rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilých dětí případně v případě nesporného rozvodu soudem schválená dohoda rodičů dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. b) zákona o rodině je podmínkou, bez níž nelze manželství rozvést,⁸⁷

⁸⁶ Skutečnost, že rodiče nezletilého dítěte spolu nežijí znamená, že nevedou společnou domácnost. Spolužití rodičů není totožné se spolubydlením. Pokud tedy např. rodiče budou žít v jednom bytě, avšak nebudou se společně starat o domácnost, bude podmínka pro rozhodování soudu o výživném pro nezletilé dítě stanovená v ustanovení § 50 a § 86 odst. 1 zákona o rodině splněna.

⁸⁷ Zákon o rodině neupravuje vyživovací povinnost rodičů v případě svěřeni dítěte do společné nebo střídavé výchovy obou rodičů. V případě společné výchovy je zastáván názor, že není možné výživné stanovit, neboť není určeno, s kým bude dítě žít. Rodiče by se však měli dohodnout, jak se bude každý z nich podílet na hrazení potřeb dítěte. Pokud by toho rodiče nebyli schopni, nebyla by společná výchova v zájmu dítěte. Nejde však o stanovení výživného, ale o vzájemné vymezení práv a povinností rodičů při zabezpečení výživy dítěte. U střídavé výchovy je nutné vyživovací povinnost rodičů upravit. Pokud se rodiče na střídavé výchově dohodnou, měla by tato dohoda obsahovat i jak bude každý z rodičů přispívat na výživu dítěte. Pokud by rozhodl soud, rozhodl by o výživě tak, že po dobu, kdy bude dítě ve výchově rodiče X, bude výživné k jeho rukám plnit rodič Y, a to podle svých schopností, možností a majetkových poměrů s ohledem na odůvodněné potřeby dítěte, a naopak.

- je-li dítě svěřováno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiči dle ustanovení § 45 zákona o rodině,
- je-li dítě svěřeno do pěstounské péče dle ustanovení § 45d zákona o rodině,
- rozhoduje-li soud o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy dle ustanovení § 103 zákona o rodině,
- dojde-li ke změně poměrů odůvodňujících změnu dohody nebo soudního rozhodnutí pro nezletilé dítě (§ 99 odst. 1 zákona o rodině),
- rozhoduje-li soud o nárocích těhotné matky vůči pravděpodobnému otci jejího dítěte (§ 95 odst. 2 zákona o rodině),
- jestliže je určováno otcovství k nezletilému dítěti (§ 113 občanského soudního řádu).

Řízení o výživném nezletilých dětí je možné v souladu s ustanovením § 81 odst. 1 občanského soudního řádu zahájit i bez návrhu, neboť toto řízení patří mezi řízení ve věcech péče soudu o nezletilé ve smyslu ustanovení § 176 odst. 1 občanského soudního řádu. Pokud by bylo toto řízení zahájeno na návrh, není soud dle ustanovení § 153 odst. 2 občanského soudního řádu tímto návrhem vázán a může určit výživné pro nezletilé dítě vyšší či nižší, než je navrhovatelem žádáno. Pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné včetně pomoci při podávání návrhu soudu mají povinnost poskytnout dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“) orgány sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Řízení je dále v souladu s ustanovením § 11 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudních poplatcích“), osvobozeno od soudních poplatků.

K řízení je v prvním stupni dle ustanovení § 9 odst. 1 občanského soudního řádu věcně příslušný okresní soud.

Místní příslušnost je v těchto případech stanovena jako příslušnost výlučná. Dle ustanovení § 88 písm. c) občanského

soudního řádu je k řízení ve věcech péče o nezletilé, tedy i k řízení pro určení výše výživného pro nezletilé dítě, příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště. Z tohoto ustanovení vyplývá, „že bydlištěm se nemusí rozumět vždy místo, v němž nezletilý fakticky bydlí, pokud toto bydlení není založeno na některé ze skutečností podle citovaného ustanovení“⁸⁸. Pod „jiné rozhodující skutečnosti“ dle výše uvedeného ustanovení občanského soudního řádu se podřazují závažné důvody změny bydliště nezletilého jako např. případ, kdy matka se s dítětem odstěhuje do jiného bydliště z důvodu agresivity či alkoholické závislosti otce dítěte. Naopak změnu bydliště nezletilého dítěte z méně závažných důvodů, např. matka se odstěhuje spolu s dítětem k novému příteli, nelze pod „jiné rozhodující skutečnosti“ dle ustanovení § 88 písm. c) občanského soudního řádu podřadit.

V případě obligatorního spojení řízení o určení otcovství s řízením o výchově a výživě nezletilého dítěte však výlučná místní příslušnost není stanovena a k tomuto řízení tedy bude příslušný v souladu s ustanovením § 84 občanského soudního řádu obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje nebo soud daných na výběr dle ustanovení § 87 občanského soudního řádu.

V řízení ve věcech výživného k nezletilým dětem je u místní příslušnosti možné uplatnit výjimku ze zásady perpetuatio fori zakotvenou v ustanovení § 11 odst. 1 občanského soudního řádu. Podle ustanovení § 177 odst. 2 občanského soudního řádu změní-li se okolnosti, podle nichž se posuzuje příslušnost, může příslušný soud přenést svoji příslušnost na jiný soud, jestliže je to v zájmu nezletilého. Důvody pro přenesení místní příslušnosti jsou dány např. tehdy, je-li dítě svěřeno do pěstounské péče či dlouhodobě umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy a veškeré jeho

⁸⁸ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 33

vazby k původní rodině vymizely. Každý případ je však třeba posuzovat individuálně.

Okruh účastníků řízení ve věcech výživného pro nezletilé děti je vymezen v ustanovení § 94 občanského soudního řádu. Dle tohoto ustanovení v řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, jsou účastníky navrhovatel a ti, o jejichž právech nebo povinnostem má být v řízení jednáno. Má-li být např. rozhodováno o vyživovací povinnosti otce nezletilého dítěte, bude účastníkem řízení nejen dítě a jeho otec, ale i matka tohoto dítěte, neboť soud se musí zabývat i jejím podílem na vyživovací povinnosti dítěte.

Nezletilé dítě, o jehož výživu v řízení jde, nemá s ohledem na ustanovení § 20 a § 23 občanského soudního řádu plnou procesní způsobilost a musí být tedy v řízení zastoupeno. Nemůže být ovšem zastoupeno svými rodiči, neboť téměř vždy je zde možný střet zájmů. „Podle dosud ustálené soudní praxe pravděpodobnost kolize zájmů mezi rodiči a dítětem je obecně dána vždy za situace, kdy rodiče a dítě jsou účastníky jednoho řízení.“⁸⁹ Soud proto ustanoví dítěti v souladu s ustanovením § 37 odst. 2 zákona o rodině tzv. kolizního opatrovníka, přičemž jím zpravidla bude orgán sociálně-právní ochrany dětí. „Jeho úkolem je prosazovat v řízení zájem nezletilého dítěte, činit jeho jménem procesní úkony a podávat samostatné návrhy, které se nemusí ztotožňovat s návrhy žádného z rodičů.“⁹⁰ Je-li řízení zahájeno v době, kdy je dítě nezletilé a v průběhu řízení dosáhne zletilosti, funkce kolizního opatrovníka ze zákona zanikne, přičemž o tomto soud nevyhotovuje žádné rozhodnutí. Řízení bude v těchto případech dokončeno před soudem opatrovníckým.

K projednání věci samé nařídí soud v souladu s ustanovením § 115 občanského soudního řádu jednání. Jeho podstatnou náplní je provádění dokazování za účelem zjištění všech okolností nutných pro posouzení, zda jsou dány podmínky pro uložení vyživovací povinnosti a dále pro stanovení konkrétní výše

⁸⁹ Strupek, D. Ustanovení kolizního opatrovníka nezletilých dětí. Bulletin advokacie, 2008, č. 11, str. 53

⁹⁰ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 32

výživného. Dokazování je v řízeních ve věcech výživného pro nezletilé děti ovládáno zásadou vyhledávací zakotvenou v ustanovení § 120 odst. 2 občanského soudního řádu. V řízeních uvedených v tomto ustanovení je soud povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. S ohledem na tuto zásadu je tedy soud povinen obstarat a vyhledat všechny relevantní podklady pro uložení vyživovací povinnosti a určení její výše, neboť on sám nese odpovědnost za zjištění skutkového stavu věci.⁹¹

Výslech nezletilého dítěte se v řízeních ve věcech výživného zpravidla neprovádí. Nezletilé dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje si vytvořit názor a tento přiměřeným způsobem reprodukovat, má však právo „být slyšeno“. Toto právo vyplývá z ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině, ale i z mezinárodněprávních dokumentů jako např. z čl. 12 Úmluvy o právech dítěte či z čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí⁹². Procesní realizace tohoto práva je pak upravena v ustanovení § 100 odst. 4 občanského soudního řádu. Dle tohoto ustanovení v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, má soud povinnost zjistit názor dítěte ve věci, a to jeho výsledkem. Pouze ve výjimečných případech může soud tento názor zjistit prostřednictvím zástupce dítěte, znaleckého posudku nebo orgánu sociálně právní ochrany dětí. Výslech dítěte je dle výše uvedeného ustanovení občanského soudního řádu považován za prioritní způsob zjištění názoru dítěte a pouze jeho prostřednictvím je možné plně realizovat právo dítěte „být slyšeno“. Ratio legis „právo být slyšen“ totiž spočívá

⁹¹ Toto stanovisko vyjádřil i Ústavní soud v nálezu I. ÚS 527/06 ze dne 7. 3. 2007 publikovaném ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 1, pod č. 234

⁹² Úmluva o právech dítěte – první právně závazný dokument v systému mezinárodní ochrany práv dětí, přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989, jako součást mezinárodního práva vstoupila v platnost po ratifikaci 20 státy dne 2. září 1990, pro Českou a Slovenskou Federativní republiku se stala závaznou 6. února 1991 (ve Sbírce zákonů byla vyhlášena pod sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.), Česká republika jako nástupnický stát ČSFR je jí vázána od svého vzniku, tj. od 1. 1. 1993, Evropská úmluva o výkonu práv dětí – přijatá 25. ledna 1996 ve Štrasburku Radou Evropy, v platnost vstoupila 1. 7. 2000, pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. 7. 2001 (ve Sbírce mezinárodních smluv vyhlášena pod sdělením pod sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s.)

„v požadavku osobního, přímého a bezprostředního vyjádření nezletilého dítěte“⁹³. Jakékoliv zprostředkování názoru dítěte např. prostřednictvím jeho zástupce či znaleckého posudku totiž dává možnost zkreslení názoru dítěte. K názoru dítěte soud přihlédne s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

O uložení vyživovací povinnosti a stanovení její výše rozhodne soud v souladu ustanovením § 176 odst. 1 občanského soudního řádu rozsudkem, přičemž tyto rozsudky jsou dle ustanovení § 162 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu předběžně vykonatelné. Ve výroku rozsudku stanoví soud výživné vždy peněžitou částkou. „Jakýkoliv jiný způsob stanovení výživného by byl v rozporu s požadavkem určitosti rozsudku, a byl by proto nepřípustný.“⁹⁴ Jak již bylo výše uvedeno, je-li v rozhodnutí stanovováno výživné pro několik nezletilých dětí, je nutné z důvodu osobního základu vyživovací povinnosti pro každé z nich stanovit výživné samostatnou částkou.

Pro vydání rozhodnutí ve věci výživného je v souladu s ustanovením § 154 odst. 1 občanského soudního řádu rozhodný stav v době jeho vyhlášení. Soud musí tedy při rozhodování vycházet ze zjištění, která jsou „aktuální“ v době jeho rozhodování. Avšak vzhledem k tomu, že výživné má povahu opětujících se dávek, uplatní se u těchto rozhodnutích i výjimka ze zásady zakotvené ve výše uvedeném ustanovení občanského soudního řádu. Dle ustanovení § 154 odst. 2 občanského soudního řádu jde-li o opětující dávky, lze uložit povinnost i k plnění dávek, které se stanou splatnými i v budoucnu. Je-li však určována vyživovací povinnost zpětně, „je nutné při určování výše částek výživného pro jednotlivá období diferencovat, tj. zabývat se možnostmi, schopnostmi a majetkovými poměry povinného v daných časových úsecích, konkrétními odůvodněnými potřebami oprávněného v minulosti,

⁹³ Melicharová, D. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. Soudce, 2008, č. 7-8, str. 64

⁹⁴ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 37

a s ohledem na tato zjištění stanovit odpovídající částky výživného“⁹⁵.

Rozhodnutí ve věcech výživného pro nezletilé děti „jsou zásadně vydávána „cum clausula rebus sic stantibus““⁹⁶. V souladu s ustanovením § 99 odst. 1 zákona o rodině a ustanovením § 163 odst. 2 občanského soudního řádu mohou být tato rozhodnutí měněna i bez návrhu, pokud dojde ke změně poměrů. Tato možnost vyplývá z uplatnění zásady oficiality ve věcech péče soudu o nezletilé, a to z důvodu zvláštního zájmu veřejnosti na ochraně zájmů nezletilých dětí. Změna poměrů může spočívat ve změně potřeb oprávněného dítěte např. v souvislosti s jeho školní docházkou, zdravotním stavem, dospíváním nebo ve změně v možnostech povinného, kupř. v souvislosti se zvýšením či snížením jeho příjmů či změnou počtu jeho vyživovacích povinností. V každém případě však musí jít o změnu závažnějšího a dlouhodobějšího rázu, nesmí se jednat pouze o změnu přechodnou. „Pouze změna závažnějšího rázu odůvodňuje pak závěr, že jsou podmínky pro nové rozhodnutí o vyživovací povinnosti dané změnou poměrů. V opačném případě by se jednalo o nepřípustnou reparaci pravomocného soudního rozhodnutí, jímž jsou jak účastníci, tak i soud, vázáni.“⁹⁷ Pro počátek změny výživného je rozhodující okamžik, kdy ke změně poměrů došlo. Pokud změna poměrů spočívá v určité jednorázové události jako je např. nástup školní docházky, není problematické stanovit počátek změny výživného. Složitější je však situace, kdy změna poměrů představuje souhrn postupných drobných změn, které až po dosažení určité výše odůvodní novou úpravu výživného. „V těchto případech bude muset soud posoudit, ke kterému dni změny dosáhly uvedeného stupně a k tomuto okamžiku vázat počátek změny vyživovací povinnosti; tento okamžik bude muset soud přesně určit ve výroku rozhodnutí.“⁹⁸

⁹⁵ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 433

⁹⁶ Radvanová, S. a kol. Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 157

⁹⁷ Lužná, R. Zvýšení výživného pro nezletilé děti. Právo a rodina, 2008, č. 12, str. 16

⁹⁸ Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Linde, a.s., 1995, str. 45

Dle ustanovení § 146 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu nemá žádný z účastníků řízení ve věcech výživného pro nezletilé děti nárok na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, neboť se jedná o řízení, které je možné zahájit i bez návrhu.

Dle ustanovení § 237 odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu není ve věcech výživného přípustné dovolání. Nejvyšší soud tedy v této oblasti nepůsobí jako orgán zajišťující jednotu a zákonnost rozhodování. Vzhledem k tomu, že v právním řádu není prostředek, který by sloužil ke korekci soudních rozhodnutí a ke sjednocování judikatury ve věcech výživného, je nucen toto provádět Ústavní soud při rozhodování o ústavních stížnostech. Tento stav je však i samotným Ústavním soudem považován za stav nežádoucí a neodpovídající principům výkonu spravedlnosti v právním státě.⁹⁹

Poněkud složitějším je řízení ve věcech výživného s cizím prvkem. V těchto případech je třeba předně vyřešit otázku pravomoci soudů, tedy určit soudy kterého státu mají v dané věci rozhodnout a dále otázku, zda je daný vztah řešit podle práva tuzemského nebo práva cizího. Základní právní normou je v těchto případech zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním“). K úpravě v tomto zákoně zakotvené se vztahuje celá řada mezinárodních smluv. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním má však k těmto smlouvám subsidiární povahu, neboť platí pravidlo, že ustanovení tohoto zákona se použijí pouze tehdy, jestliže smlouva závazná pro Českou republiku a vyhlášená ve Sbírce mezinárodních smluv nestanoví jinak.

⁹⁹ Tento názor jako obiter dictum vyjádřil Ústavní soud v nálezu IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. února 2008 publikovaném ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 5, pod č. 253

2. Řízení vykonávací (exekuční) a další možnosti postihu při neplacení výživného

Pokud je povinnost platit výživné pro nezletilé dítě stanovena rodiči vykonatelným rozhodnutím soudu a tento rodič výživné neplatí, je možné přistoupit k jeho vymáhání. Nutno však uvést, že vymáhání výživného pro nezletilé dítě může být dosti citlivou záležitostí s ohledem na příbuzenské a emoční vazby a v konečné fázi může přispět i ke zhoršení vztahů jednak mezi rodiči samotnými a jednak mezi povinným rodičem a nezletilým dítětem. Tato skutečnost by však neměla zabránit oprávněným osobám, respektive jejich zákonným zástupcům, k vymáhání výživného přistoupit, neboť vymáhání výživného je prováděno za účelem zajištění výživy nezletilého dítěte, což je bezesporu zájem velmi důležitý.

Pomoc při vymáhání výživného včetně pomoci při podání návrhu soudu jsou povinni poskytnout dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. e) zákona o sociálně-právní ochraně dětí orgány sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Právní úprava zakotvuje dvě možnosti, jak pohledávku výživného vymáhat. První možností je výkon rozhodnutí prováděný soudy dle občanského soudního řádu a druhou exekuce dle zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „exekuční řád“).

Jak výkon rozhodnutí tak i exekuci je možné zahájit pouze na návrh oprávněné osoby. Účastníkem vykonávacího i exekučního řízení je oprávněný a povinný. Oprávněným je nezletilé dítě a povinným rodič, který dobrovolně neplní vyživovací povinnost jemu uloženou vykonatelným rozhodnutím soudu. Počet účastníků řízení je tedy oproti řízení nalézacímu, kdy účastníky jsou zpravidla vedle nezletilého i oba jeho rodiče, omezen. S ohledem na tuto skutečnost se mění i možnosti procesního zastoupení nezletilého dítěte. Nezletilé dítě je v řízení vykonávacím a exekučním zpravidla zastoupeno rodičem, do jehož

péče bylo svěřeno. Teprve tehdy kdyby v průběhu řízení došlo ke střetu zájmů, bylo by třeba, aby byl nezletilému dítěti ustanoven v souladu s ustanovením § 37 zákona o rodině kolizní opatrovník.¹⁰⁰

Na výkon rozhodnutí ve věcech výživného se vztahují obecná ustanovení o vykonávacím řízení zakotvená v části šesté občanského soudního řádu, která však obsahují i speciální ustanovení týkající se právě vymáhání výživného pro nezletilé děti.

Ještě před samotným podáním návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí se může oprávněný obrátit na soud s žádostí o pomoc při zjišťování údajů týkajících se povinného, které je třeba v návrhu uvést. Dle ustanovení § 260 odst. 1 občanského soudního řádu, jde-li o vymáhání výživného pro nezletilé dítě, poskytne soud v součinnosti s jinými státními orgány na žádost účastníka pomoc při zjišťování bydliště toho, komu z rozhodnutí vyplývá povinnost, tedy pomoc při zjišťování bydliště povinného. Dále může oprávněný na základě ustanovení § 260 odst. 2 občanského soudního řádu požádat soud, aby učinil na povinného dotaz, zda a od koho pobírá mzdu nebo jiný pravidelný příjem, popřípadě u kterého peněžního ústavu má své účty a jaká jsou čísla těchto účtů.¹⁰¹

Dalším institutem, jež může oprávněnému přinést informace o majetkových poměrech povinného, na základě kterých by mohl zvolit takový způsob výkonu rozhodnutí, který by mu přinesl uspokojení pohledávky výživného, je

¹⁰⁰ Toto stanovisko zastává i judikatura v rozhodnutí R 63/74 – Nová, H. – Těžká, O. Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. 1. vydání. Praha: Linde, 1995

¹⁰¹ Zákon č. 259/2008 Sb., kterým byl novelizován občanský soudní řád a některé jiné zákony ve svém prvotním návrhu obsahoval ustanovení, podle kterého měl mít soud v případech týkajících se vymáhání výživného pro nezletilé děti širší rozsah oprávnění, z nichž by čerpal při pomoci oprávněným při zjišťování údajů o bydlišti, místu pobytu, zaměstnavateli, jiném zdroji příjmu a majetku toho, komu z rozhodnutí vyplývá povinnost. Na základě tohoto oprávnění měly mít v zákoně uvedené třetí osoby povinnost poskytnout soudu na základě jeho žádosti jím požadované údaje. V podstatě se jednalo o průmět oprávnění, která jsou svěřena soudním exekutorům. Toto ustanovení však bylo na základě návrhu Ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny vypuštěno, neboť Ústavně právní výbor v něm shledal oprávnění k porušování domovního tajemství, listovního tajemství, k průlomu bankovního tajemství apod. v okamžiku, kdy ještě nebyl nařízen výkon rozhodnutí. Dle Ústavně právního výboru by tak bylo značným způsobem narušeno soukromí osob v okamžiku, kdy by nebylo jisté, zda k výkonu rozhodnutí dojde či nikoliv.

prohlášení majetku dle ustanovení § 260a a násl. občanského soudního řádu. Využití tohoto institutu je však zákonem vázáno mimo jiné na podmínku osvědčení, že pohledávka nebyla nebo nemohla být ani s pomocí soudu dle ustanovení § 260 občanského soudního řádu uspokojena výkonem rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu.

K nařízení a provedení výkonu rozhodnutí je v souladu s ustanovením § 9 odst. 1 občanského soudního řádu příslušný okresní soud. Místní příslušnost je v případech výkonu rozhodnutí pro vymožení výživného pro nezletilé dítě stejně jako v řízením nalézacím stanovena jako příslušnost výlučná. Dle ustanovení § 252 odst. 3 občanského soudního řádu je k nařízení a provedení výkonu rozhodnutí a k činnosti soudu před nařízením výkonu rozhodnutí příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště. Příslušný soud může rovněž v souladu s ustanovením § 252 odst. 5 občanského soudního řádu ze závažných důvodů přenést svou místní příslušnost na jiný soud, je-li to v zájmu nezletilého.

V návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí musí být dle ustanovení § 261 odst. 1 občanského soudního řádu mimo jiné uvedeno, jakým způsobem má být výkon rozhodnutí proveden. Výkon rozhodnutí pro vymožení výživného pro nezletilé dítě může být proveden kterýmkoliv ze způsobů, které jsou v ustanovení § 258 odst. 1 občanského soudního řádu uvedeny jako způsoby výkonu rozhodnutí, který ukládá zaplacení peněžité částky. Tedy může být proveden srážkami ze mzdy, příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu či příkázáním jiných peněžitých pohledávek, příkazem k výplatě z účtu u peněžního ústavu, prodejem movitých věcí, prodejem nemovitých věcí, zřízením soudcovského zástavního práva k nemovitostem a prodejem podniku.

Typickým způsobem výkonu rozhodnutí, kterým se realizuje vymáhání výživného pro nezletilé dítě, je výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy. Toto je dáno tím, že mzda

povinného představuje jeho pravidelný příjem, ze kterého je možné zpravidla postupně a pravidelně dlužné výživné hradit. Rovněž samotná právní úprava srážek ze mzdy předvídá časté využití tohoto způsobu výkonu rozhodnutí pro vymáhání pohledávek výživného. Vedle obecných ustanovení použitelných obecně pro výkon jakýkoliv peněžitých pohledávek obsahuje totiž i zvláštní ustanovení, která se týkají pouze výkonu rozhodnutí pro pohledávky výživného a tyto pohledávky mají při tomto způsobu výkonu rozhodnutí přednostní postavení před všemi ostatními pohledávkami. Pokud pohledávka výživného spočívá v dlužném výživném za delší časové období a z tohoto důvodu představuje vyšší částku, která by se ze mzdy povinného uspokojovala po příliš dlouhou dobu, je vhodným způsobem výkonu rozhodnutí výkon rozhodnutí prodejem movitých věcí či výkon rozhodnutí přikázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu, pokud má povinný na účtu dostatek finančních prostředků.

K návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí je třeba dle ustanovení § 261 odst. 2 občanského soudního řádu předložit vykonávací titul, tj. stejnopis nebo úředně ověřenou kopii rozhodnutí o stanovení výživného, opatřený doložkou vykonatelnosti. Vykonávací titul není třeba k návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí přikládat, jestliže se návrh podává u soudu, který o věci rozhodoval jako soud prvního stupně.

Výkon rozhodnutí nařídí soud v souladu s ustanovením § 253 odst. 1 občanského soudního řádu zpravidla bez slyšení povinného a tedy bez jednání. Tímto je sledováno nejen zjednodušení a zrychlení řízení, ale zejména to, aby povinný nebyl předvoláním varován a neučinil kroky, které by účel výkonu rozhodnutí zmařily.

Soud spolu s nařízením výkonu rozhodnutí uloží soud dle ustanovení § 270 a § 271 občanského soudního řádu i povinnost k náhradě nákladů řízení, přičemž oprávněný má nárok na náhradu všech účelných nákladů výkonu rozhodnutí. Těmito účelnými náklady se rozumí např. odměna advokáta za

poskytování právních služeb. Náklady provedení výkonu rozhodnutí pak platí stát.

Na vykonávací řízení ve věcech výživného pro nezletilé děti, ale i na pomoc soudu před nařízením výkonu rozhodnutí se dle ustanovení § 11 odst. 5 zákona o soudních poplatcích vztahuje osvobození od soudních poplatků.

Exekuce představuje zpravidla rychlejší a efektivnější prostředek k vymožení pohledávky výživného. Návrh na nařízení exekuce je možné podat buď přímo u exekutora, který pak dle ustanovení § 44 odst. 1 exekučního řádu požádá soud o pověření k provedení exekuce nebo je možné ho podat přímo u soudu s konkrétním uvedením exekutora, který má být provedením exekuce pověřen. Věcně příslušným soudem k nařízení exekuce a k dalším úkonům v exekučním řízení je dle ustanovení § 45 odst. 1 exekučního řádu okresní soud. Místně příslušným soudem je pak dle ustanovení § 45 odst. 2 exekučního řádu obecný soud povinného.

K návrhu je třeba v souladu s ustanovením § 38 odst. 2 exekučního řádu přiložit originál nebo úředně ověřenou kopii exekučního titulu. To neplatí v případě, je-li návrh na nařízení exekuce podáván u soudu, který ve věci meritorně rozhodoval jako soud prvního stupně.

Na rozdíl od výkonu rozhodnutí není třeba v návrhu na nařízení exekuce uvádět způsob, kterým má být exekuce provedena, neboť exekutor sám zvolí nejvhodnější způsob exekuce na základě zhodnocení majetkových poměrů povinného. K tomu, aby exekutor získal dostatek informací o majetkových poměrech povinného je v ustanovení § 33 a násl. exekučního řádu stanovena rozsáhlá povinnost třetích osob poskytnout exekutorovi na jeho písemnou žádost údaje o majetku povinného. Je však vhodné, aby oprávněný poskytl exekutorovi jemu dostupné informace o majetkových poměrech povinného, neboť tím obvykle ušetří čas i náklady, které exekutor potřebuje k vlastnímu šetření.

Pokud jsou splněny všechny zákonem stanovené předpoklady pro nařízení exekuce vydá soud dle ustanovení

§ 44 odst. 2 exekučního řádu usnesení o nařízení exekuce a jejím provedením exekutora pověří. S okamžikem doručení usnesení o nařízení exekuce povinnému je spojeno tzv. generální inhibitorium na jeho majetek. Dle ustanovení § 44 odst. 7 exekučního řádu nesmí povinný po doručení usnesení o nařízení exekuce až na výjimky v tomto ustanovení uvedené nakládat se svým majetkem, a to pod sankcí absolutní neplatnosti učiněných úkonů. „Generálním inhibitorem je ze zákona povinnému znemožněno snižovat hodnotu svého majetku, vyvádět z něj věci a práva v průběhu exekuce a mařit tím její účel.“¹⁰²

Poté, co je exekutorovi doručeno usnesení o nařízení exekuce, posoudí, jakým způsobem bude exekuce provedena a vydá dle ustanovení § 47 a násl. exekučního řádu exekuční příkaz, ve kterém mimo jiné uvede, jakým způsobem bude exekuce provedena. Exekuční příkaz má účinky nařízení výkonu rozhodnutí dle občanského soudního řádu. Podle tohoto příkazu se pak provede po právní moci usnesení o nařízení exekuce samotná exekuce. Exekuční příkaz obsahuje i tzv. speciální inhibitorium, které se vztahuje na konkrétně určené věci a práva exekučním příkazem postižené. Z důvodu rychlosti exekučního řízení není proti exekučnímu příkazu dle ustanovení § 47 odst. 3 exekučního řádu přípustný opravný prostředek.

Exekuci k vymožení pohledávky výživného pro nezletilé dítě je možné provést srážkami ze mzdy či jiných příjmů, příkázáním pohledávky, příkazem k výplatě z účtu u peněžního ústavu, prodejem movitých věcí, prodejem nemovitých věcí a prodejem podniku.

Náklady exekuce a náklady oprávněného účelně vynaložené k vymáhání nároku hradí v souladu s ustanovením § 87 odst. 2 a odst. 3 exekučního řádu povinný. V případě vědomosti o nemajetnosti dlužníka, je však nutné podání návrhu na nařízení exekuce zvážít, neboť dle ustanovení

¹⁰² Kasíková, M. a kol. Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a předpisy souvisejí. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 245

§ 89 exekučního řádu v případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného hradí paušálně určené či účelně vynaložené výdaje exekutorovi oprávněný. Jde-li o exekuci k vymožení výživného nezletilého dítěte nemá exekutor dle ustanovení § 90 odst. 3 exekučního řádu právo požadovat od oprávněného přiměřenou zálohu na náklady exekuce. Nemožnost požadovat zálohu na náklady exekuce v případě vymáhání výživného pro nezletilé dítě byla do exekučního řádu zavedena až zákonem č. 259/2008 Sb., kterým se měnil zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé jiné zákony s účinností od 1. září 2008. K tomuto bylo přistoupeno z důvodu, že možnost exekutora požadovat zálohu na náklady exekuce některé oprávněné, resp. jejich zákonné zástupce, od využití této možnosti k vymožení výživného odrazovala či ji přímo znemožňovala.

Kromě samotného vymáhání výživného je možné podat i trestní oznámení pro podezření z trestného činu zanedbání povinné výživy dle ustanovení § 213 zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákon“). Toto ustanovení trestního zákona představuje trestněprávní ochranu vyživovací povinnosti. Povinnost oznámit orgánům činným v trestním řízení skutečnost, že není plněna vyživovací povinnost, má dle ustanovení § 51 odst. 5 písm. b) zákona o sociálně-právní ochraně dětí i orgán sociálně-právní ochrany dětí. O trestný čin zanedbání povinné výživy může jít dle judikatury jen při zaviněném neplnění vyživovací povinnosti nebo vyhýbání se takového povinnosti, které je soustavné a trvá delší dobu. Zpravidla by mělo jít o dobu šesti měsíců. Není však vyloučeno, že v závislostech na okolnostech případu budou znaky tohoto trestného činu naplněny i v době kratší, avšak tato by se době šesti měsíců měla přiblížit.¹⁰³ Policejní orgán je však povinen přijmout trestní oznámení i v případě, kdy doba

¹⁰³ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 49/92 - Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 427

neplnění vyživovací povinnosti je krátká a vyhodnotit, zda jsou dány důvody pro zahájení úkonů v trestním řízení dle ustanovení § 158 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb. trestní řád, ve znění pozdějších předpisů. Stanovení vyživovací povinnosti a určení jejího rozsahu soudním rozhodnutím se pro naplnění skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy nevyžaduje, neboť tato povinnost vyplývá přímo ze zákona. Dle judikatury není odpovědnost za trestný čin zanedbání povinné výživy vyloučena ani v případě, kdy povinný nevěděl, kde se nachází osoba, které měl výživné platit, jestliže se nesnažil místo jejího pobytu zjistit dostupnými prostředky.¹⁰⁴

Ustanovení § 213 trestního zákona obsahuje dvě základní skutkové podstaty uvedené v odstavcích 1 a 2 a kvalifikovanou skutkovou podstatu v odstavci 3, která se vztahuje k oběma základním skutkovým podstatám. Objektivní stránka první skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy spočívá v neplnění zákonné povinnosti vyživovat či zaopatřovat jiného, a to neplnění byť i z nedbalosti. „Neplněním vyživovací povinnosti se rozumí stav, kdy oprávněná osoba nedostane všeho, co je obsahem vyživovací povinnosti.“¹⁰⁵ Ten, kdo svým jednáním naplní tuto skutkovou podstatu může být potrestán odnětím svobody až na jeden rok. Objektivní stránka druhé základní skutkové podstaty spočívá v úmyslném vyhýbání se plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného. „O vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného půjde tehdy, když pachatel svoji povinnost nejen nesplní, ale usiluje o to, aby se své povinnosti zbavil, resp. zmařil nebo alespoň podstatně oddálil možnost vymáhat nárok na výživu (bez vážného důvodu mění zaměstnání, záměrně se vyhýbá práci apod.).“¹⁰⁶ V tomto případě může být pachatel potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

¹⁰⁴ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 16/96 - Jelínek, J. – Sovák, Z. Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. 20. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2004, str. 219

¹⁰⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. Praha: EUROLEX BOHEMIEA s. r. o., 2003, str. 154

¹⁰⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. Praha: EUROLEX BOHEMIEA s. r. o., 2003, str. 155

K naplnění kvalifikované skutkové podstaty dojde tehdy, když pachatel výše uvedenými činy vydá oprávněnou osobu nebezpečí nouze, pak mu může být uložen trest odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.¹⁰⁷ Nouze znamená nedostatek základních prostředků potřebných pro život. Životní úroveň, která se za nouzi považuje, je však relativní a je třeba ji posuzovat ve vztahu k současné přiměřené životní úrovni občanů.¹⁰⁸ Soudy činí závěr, že oprávněná osoba je vystavena stavu nouze např. tehdy, když je poskytován příspěvek na živobytí dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, z důvodu neposkytování výživného rodičem, tzn. že pokud by výživné rodičem poskytováno bylo, nárok na tento příspěvek by nevzniknul.

Motivovat pachatele trestného činu zanedbání povinné výživy ke splnění vyživovací povinnosti má zvláštní ustanovení o účinné lítosti (§ 214 trestního zákona), které umožňuje, aby zánikem trestnosti bylo „odměněno“ dodatečné splnění vyživovací povinnosti pachatelem. K tomu, aby k zániku trestnosti došlo, je třeba splnění dvou podmínek v ustanovení § 214 trestního zákona uvedených. První podmínkou je, že trestný čin neměl trvale nepříznivých následků, čímž se rozumí následky, které nelze dodatečným splněním odstranit, např. následky na fyzickém či psychickém zdraví, znemožnění přípravy na budoucí povolání apod. Druhou podmínkou je, aby pachatel svou povinnost splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlašovat rozsudek. Dodatečným splněním vyživovací povinnosti se rozumí splnění vyživovací povinnosti v celém rozsahu. Nestačí pouhé částečné splnění, dohoda o splátkách

¹⁰⁷ Nový trestní zákoník účinný od 1. 1. 2010 zpřísňuje u trestného činu zanedbání povinné výživy trestní sazby. Za neplnění, byť i z nedbalosti, zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného bude moci být uložen trest odnětí svobody až na dvě léta. Za úmyslné vyhýbání se zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného pak trest odnětí svobody šest měsíců až tři léta. Při naplnění kvalifikované skutkové podstaty hrozí pachateli trest odnětí svobody na jeden rok až pět let. Kvalifikovaná skutková podstata je dále doplněna o nový znak v podobě zvlášť přitěžující okolnosti, jež zní: „byl-li za takový trestný čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán.“

¹⁰⁸ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 23/87 - Jelínek, J. – Sovák, Z. Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. 20. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2004, str. 220

s oprávněnou osobou či odpuštění dlužného výživného ze strany oprávněné osoby. Dle judikatury je však možné, aby dlužné výživné bylo za pachatele zapláceno jinou osobou.¹⁰⁹

Další okolností, která může povinného vyjma hrozby výkonu rozhodnutí, exekuce či trestního stíhání motivovat k placení výživného je skutečnost, že dluh na výživném pro nezletilé dítě se projeví na výši částky živobytí, ze které se vychází při posuzování nároku a stanovení výše dávek pomoci v hmotné nouzi. (Podrobněji v kapitole V. Vztah výživného k veřejnoprávním dávkám).

¹⁰⁹ Toto stanovisko zastává judikatura v rozhodnutí R 44/72 - Jelínek, J. – Sovák, Z. Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. 20. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2004, str. 220

VII. VÝŽIVNÉ A NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ

Vyživovací povinnost je trvalým obsahem právního vztahu mezi rodičem a dítětem. Tato povinnost není vázána na institut rodičovské zodpovědnosti, tzn. že musí být plněna bez ohledu na to, zda rodič je či není nositelem rodičovské zodpovědnosti a rovněž bez ohledu na to, zda se svým dítětem žije či nikoliv. Musí být tedy rodičem plněna i tehdy, pokud je dítě svěřeno do náhradní péče.

Vymezení pojmu náhradní péče je z hlediska platného práva obtížné, neboť zákon o rodině tento pojem nepoužívá a ani nikdy nepoužíval. „Jde o pojem, který se postupně v teorii i praxi začal používat pro případy, kdy bylo dítě svěřeno soudním rozhodnutím do péče někomu jinému než vlastnímu rodiči.“¹¹⁰ Rozlišujeme dvě základní formy náhradní péče o dítě, a to péči ústavní a náhradní rodinnou péči. Ústavní péči pak dělíme na „prostou“ ústavní výchovu civilního typu a výchovu ochrannou, která je ukládána dle zákona č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů a je zaměřena na resocializace dítěte. Náhradní rodinná péče je pak formou péče o dítě, kdy dítě je vychováváno „náhradními rodiči“ v prostředí, které se podobá životu v přirozené rodině. Do náhradní rodinné péče patří osvojení, pěstounská péče a svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče.

a) Ústavní výchova

Ústavní výchova je považována za nejkrajnější prostředek náhradní péče o dítě, neboť představuje nejen závažný zásah do základních práv dítěte (právo na péči rodičů), ale také závažný zásah do rodičovské zodpovědnosti.

¹¹⁰ Radvanová, S. - Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 123

Ústavní výchova se vykonává v různých zařízeních v závislosti na věku dítěte, případně jeho zdravotním stavu. Ústavní výchova dětí od narození do tří let věku se v souladu s ustanovením § 38 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů a ustanovením § 20 vyhlášky č. 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, vykonává ve zdravotnických zařízeních, a to u dětí do jednoho roku v kojeneckých ústavech a u dětí od jednoho roku do tří let v dětských domovech. Výkon ústavní výchovy nezletilých dětí od tří do osmnácti let, případně zletilé osoby do devatenácti let, je v souladu s ustanovením § 1 a § 2 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních“), realizován ve školských zařízeních. Těmito zařízeními jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. U dětí tělesně a mentálně postižených je pak ústavní výchova vykonávána v souladu s ustanovením § 48 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“), v domovech pro osoby se zdravotním postižením.

Pokud je dítě umístěno do ústavní výchovy, nemá tato skutečnost vliv na vyživovací povinnost rodičů. Povinnost upravit rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dítěti v případech, kdy soud rozhoduje o umístění dítěte do „prosté“ ústavní nebo ochranné výchovy (dále jen „ústavní výchova“), vyplývá z ustanovení § 103 zákona o rodině. V tomto ustanovení je dále stanoveno, že soud v těchto případech při úpravě vyživovací povinnosti zohlední i předpokládanou výši platby podle zvláštních předpisů.

Je-li však ústavní výchova vykonávána ve zdravotnických zařízeních, žádná platba podle zvláštního

předpisu se neplatí. Podle ustanovení § 15 odst. 11 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o veřejném zdravotním pojištění“), je zdravotní péče poskytovaná v kojeneckých ústavech, dětských domovech a jeslích hrazena z rozpočtu zřizovatele. Vyživovací povinnost rodičů k dítěti však není ani v těchto případech nijak dotčena, neboť hrazení zdravotní péče ve výše uvedených zařízeních z rozpočtu zřizovatele, nemůže omezit či úplně zbavit rodiče vyživovací povinnosti. Výživné je totiž právem dítěte vyplývajícím ze soukromoprávního předpisu - zákona o rodině a úhrada zdravotní péče poskytovaná v kojeneckých ústavech a dětských domovech z rozpočtu zřizovatele je hrazena na základě předpisu veřejnoprávního - zákona o veřejném zdravotním pojištění. Tyto instituty se svou podstatou liší. Rodiče jsou tedy i v těchto případech povinni platit dítěti výživné a s ohledem na jeho nespolečenský charakter je možné z něho dítěti např. spořit či zakoupit nadstandardní zdravotní pomůcky.

Pokud je ústavní výchova vykonávána ve školských zařízeních, je výše úhrady za pobyt v těchto zařízeních upravena v ustanovení § 27 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Dle tohoto ustanovení jsou rodiče povinni hradit příspěvek na úhradu péče poskytované dětem v předmětných zařízeních. V případě, že dítě má vlastní pravidelné příjmy, podílí se taktéž na hrazení tohoto příspěvku. Výši příspěvku a podíl rodičů na jeho úhradě stanoví ředitel zařízení rozhodnutím, přičemž způsob výpočtu tohoto příspěvku je taktéž v ustanovení § 27 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních upraven.

Při výkonu ústavní výchovy v domovech pro osoby se zdravotním postižením jsou dle ustanovení § 74 odst. 2 zákona o sociálních službách rodiče dítěte nebo rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, popřípadě jiná fyzická osoba povinná výživou dítěte, hradit úhradu za stravu a za

péči poskytovanou ve sjednaném rozsahu. Úhrada za stravu a péči je v souladu s ustanovením § 74 odst. 3 zákona o sociálních službách stanovena rozhodnutím obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého nebo hlášeného pobytu dítěte. Maximální výše úhrady za stravu je stanovena vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Úhrada za péči se pak v souladu s ustanovením § 74 odst. 4 zákona o sociálních službách stanoví ve výši přiznaného příspěvku na péči poskytovaného dle zákona o sociálních o službách.

Příspěvek na úhradu péče hrazený rodiči na základě zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a úhrada za stravu a péči hrazená rodiči či rodičem dle zákona o sociálních službách jsou platbami podle zvláštních předpisů ve smyslu ustanovení § 103 zákona o rodině. Soud je tedy povinen tyto platby při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dítěti umístěného do ústavní výchovy zohlednit a s ohledem na kritéria pro určení výše výživného stanovená zákonem o rodině, a to především s ohledem na možnosti, schopnosti a majetkové poměry rodičů, pak stanovit konkrétní výši výživného pro každého rodiče zvlášť. Formulace obsažená v ustanovení § 103 zákona o rodině však může způsobovat výkladové problémy. Pojem „zohlední“ je totiž možné vykládat tak, že soudem stanovené výživné bude rozdílem mezi výživným stanoveným dle kritérií daných zákonem rodině a výší platby podle zvláštního právního předpisu. Dalším možným výkladem je, že k platbě podle zvláštního právního předpisu bude při stanovení výživného přihlédnuto jako k dalšímu finančnímu závazku, nikoliv však závazku výživného. K tomuto výkladu bych se já osobně přikláněla, neboť od nároku dítěte nelze odečítat nárok jiného subjektu (ústavu, kde je dítě umístěno) a s ohledem na ustanovení § 97 odst. 3 zákona o rodině není možné ani započtení.

Výživné a platby podle zvláštních právních předpisů ve smyslu ustanovení § 103 zákona o rodině se mohou svým účelem překrývat. Jejich právní základ je však zcela odlišný. Výživné má soukromoprávní základ, je právem dítěte, výše výživného je s ohledem na jeho nespotební charakter takřka neomezená a rozhoduje o něm soud. Naopak platby podle zvláštních právních předpisů mají základ veřejnoprávní, jsou právem předmětného ústavu, jejich výše je limitována právním předpisem a o platbě je rozhodováno ve správním řízení.

b) Pěstounská péče

Pěstounskou péči lze chápat „jako zvláštní formu státem zprostředkované, řízení a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečenou též z jeho strany hmotnou podporou“¹¹¹. Tato podpora je upravena v zákoně o státní sociální podpoře a sestává se ze čtyř dávek, z nichž z hlediska zajištění potřeb dítěte je relevantní příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Dle ustanovení § 37 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře má na tento příspěvek nárok nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Dle ustanovení § 38 zákona o státní sociální podpoře zůstává dítěti příspěvek zachován i po dosažení zletilosti, nejdéle však do 26 roku věku, jde-li o nezaopatřené dítě¹¹², které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem. U nezletilého se příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí pěstounovi

¹¹¹ Hrušáková, M. - Králíčková, Z. České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2001, str. 313

¹¹² Dle ustanovení § 11 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře se za nezaopatřené dítě považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté do 26 roku věku, jestliže se a) soustavně připravuje na budoucí povolání, b) nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, c) z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavou výdělečnou činnost. Dle ustanovení § 11 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře se za nezaopatřené dítě považuje také dítě po skončení povinné školní docházky do 18 roku věku, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo na podporu při rekvalifikaci. Dle ustanovení § 11 odst. 3 výše uvedeného zákona pak za nezaopatřené dítě nelze považovat dítě, které je poživatелеm plného invalidního důchodu z důchodového pojištění.

a u dítěte zletilého přímo jemu. Výše příspěvku je stanovena v souladu s ustanovením § 37 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře za kalendářní měsíc součinem částky životního minima dítěte a koeficientu v tomto ustanovení uvedeným. Tato výše příspěvku pak může být dále modifikována v důsledku zdravotního stavu dítěte.

Financování pěstounské péče státem nezburuje rodiče vyživovací povinnosti. Výše vyživovací povinnosti je rodičům určena soudem, a to v souladu s ustanovením § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí na návrh orgánu státní sociální podpory, který poskytuje příspěvek na úhradu potřeb dítěte¹¹³. Rodiče však výživné nevyplácí pěstounovi či dítěti, ale dle ustanovení § 45d odst. 2 zákona o rodině příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, popř. zletilému dítěti výše uvedený příspěvek. Jedná se o případ legální cesse. Je-li však výživné vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, náleží rozdíl mezi výživným a příspěvkem dítěti a vyplácí se pěstounovi, popřípadě po zletilosti dítěti. „Smyslem tzv. legální cesse je oproštění pěstounů od mnohdy problematického vymáhání výživného pro dítě, které je jim svěřeno do pěstounské péče.“¹¹⁴ Pokud rodiče neplní vyživovací povinnost tak, jak bylo stanoveno rozhodnutím soudu, vymáhá příslušný orgán státní sociální podpory v souladu s ustanovením § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí výživné do výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte jako pohledávku státu a je-li výživné vyšší než předmětný příspěvek, vymáhá rozdíl mezi výší soudem stanoveného výživného a příspěvkem na úhradu potřeb dítěte v zastoupení dítěte.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte má přispět k zajištění potřeb dítěte. Svým účelem se tedy překrývá s účelem výživného, avšak na rozdíl od výživného má veřejnoprávní základ. Dalším rozdílem oproti výživnému je

¹¹³ Dle ustanovení § 66 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře rozhodují o příspěvku na úhradu potřeb dítěte úřady práce.

¹¹⁴ Hrušáková, M. - Králíčková, Z. České rodinné právo. 2 opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2001, str. 326

to, že jeho výše je limitována právním předpisem a o jeho přiznání se rozhoduje ve správním řízení.

c) Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

„Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je možné charakterizovat jako nejvolnější formu náhradní rodinné výchovy.“¹¹⁵ Ke svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče dochází v případech, kdy rodičům brání ve výkonu péče o dítě subjektivní či objektivní překážka, a to zpravidla krátkodobého charakteru. „Vychází se z předpokladu, že po odpadnutí překážky se dítě vrátí do původní rodiny.“¹¹⁶ Při výběru vhodné osoby dá soud dle ustanovení § 45 odst. 1 zákona o rodině přednost zpravidla příbuznému dítěti. „S ohledem na blízký pokrevní vztah mezi subjekty a zásadou solidarity není tato forma náhradní péče o dítě státem financována.“¹¹⁷

Oproti jiným formám náhradní rodinné péče neupravuje zákon obsah právního vztahu fyzické osoby a dítěte, které je této fyzické osobě svěřeno. Obsah tohoto právního vztahu, tedy rozsah práv a povinností, je vymezen v souladu s ustanovením § 45 odst. 4 zákona o rodině až v rozhodnutí soudu. Soud však nemůže fyzické osobě, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, v rozhodnutí stanovit vyživovací povinnost k tomuto dítěti. Ta zůstává zachována rodičům. Je jim stanovena soudním rozhodnutím a je plněna přímo k rukám osoby, do jejíž péče bylo dítě svěřeno. Tato osoba pak má právo na základě rozhodnutí soudu s výživným hospodařit, event. ho soudně vymáhat či podat trestní oznámení ve věci trestného činu zanedbání povinné výživy.

Je-li však fyzickou osobou, do jejíž péče bylo rozhodnutím soudu dítě svěřeno, příbuzný v řadě přímé, tj.

¹¹⁵ Hrušáková, M. - Králíčková, Z. České rodinné právo. 2 opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2001, str. 308

¹¹⁶ Sedlák, P. Vzájemný vztah svěření dítěte do výchovy třetí osoby soudem dle § 45 a řízení o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 69 odst. 2 v mezinárodních vztazích. Sborník č. 39 Náhradní výchova dětí – možnosti a meze. Kolokvium I., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, str. 103

¹¹⁷ Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy, 2005, č. 9, str. 308

zpravidla prarodič dítěte, může za podmínky stanovené v ustanovení § 88 odst. 2 zákona o rodině přejít vyživovací povinnost k dítěti na něho. V těchto případech by tedy mohla být vyživovací povinnost fyzické osobě, do jejíž péče bylo dítě dle ustanovení § 45 zákona o rodině svěřeno, stanovena.

d) Péče budoucích osvojitelů

Dle ustanovení § 69 odst. 1 zákona o rodině musí být dítě před rozhodnutím soudu o osvojení nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad. Jedná se o tzv. preadopční péči, jejímž cílem je snaha, „aby mezi budoucím osvojitelem a osvojovaným dítětem došlo k navázání vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi“¹¹⁸.

Ani po dobu preadopční péče však vyživovací povinnost rodičů k dítěti umístěným do této péče nezaniká. Rodič je právně rodičem až do právní moci rozsudku o osvojení a do této doby tedy trvá i jeho vyživovací povinnost. Dle mého názoru se vyživovací povinnost rodičů k dítěti a péče budoucích osvojitelů o dítě na jejich vlastní náklad vzájemně nevylučují. Jak již bylo výše uvedeno, výživné nemá spotřební charakter a proto je např. možné, aby příslušná částka výživného plněná rodiči dítěte v době, kdy bylo umístěno do preadopční péče, mu byla např. spořena.¹¹⁹

¹¹⁸ Hrušáková, M. - Králíčková, Z. České rodinné právo. 2 opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2001, str. 288

¹¹⁹ Oporu pro tento postup je možné najít v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, a to konkrétně v ustanovení § 1 odst. 1 písm. b), dle kterého se sociálně-právní ochranou dětí se rozumí ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a dále v ustanovení § 5, kde je zakotveno, že předním hlediskem sociálně-právní ochrany dítěte je zájem a blaho dítěte.

VIII. ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Jak již bylo výše uvedeno, vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem je upravena v zákoně o rodině, který je základním pramenem rodinného práva. Pokud dojde k přijetí „nového občanského zákoníku“ bude jeho součástí i právo rodinné, tedy i úprava vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem. Smyslem návrhu „nového občanského zákoníku“ je totiž kodifikovat soukromé právo v České republice, tj. upravit, až na výjimky, veškeré soukromoprávní vztahy v jednom kodexu.¹²⁰ Tento cíl osobně hodnotím pozitivně, neboť v něm vidím návrat ke tradicím a příklon k evropským kontinentálním konvencím.

V návrhu „nového občanského zákoníku“ je rodinnému právu věnována část druhá nesoucí název Rodinné právo. Na rozdíl od současné právní úpravy není úprava všech druhů vyživovací povinnosti¹²¹ obsažena na jednom místě, ale jednotlivé druhy vyživovací povinnosti jsou upraveny v rámci předmětných právních institutů¹²². Právní úprava vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem je obsažena v Hlavě II. Příbuzenství, Dílu 2 Rodiče a dítě, Oddílu 3 Rodiče a dítě a Pododdílu 4 Vyživovací povinnost. Tento

¹²⁰ K oddělení rodinného práva od práva občanského došlo zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Tímto zákonem bylo vyňato rodinné právo z Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811, který na našem území platil ve znění tzv. dílčích novel až do konce roku 1950. Od účinnosti zákona o právu rodinném, tj. od 1. 1. 1950, začalo být rodinné právo pojímáno jako samostatné právní odvětví. Tento zákon neobsahoval ani žádné ustanovení, kterým by byl spojen s občanským zákoníkem. Oddělenost rodinného práva od práva občanského byla překlenuta až dosud účinným zákonem o rodině, který je s občanským zákoníkem propojen, a to ustanovením § 104 a ustanovením § 105 odst. 1 zákona o rodině.

¹²¹ Stejně jako je tomu v současnosti, obsahuje návrh „nového občanského zákoníku“ úpravu vyživovací povinnosti mezi manžely, mezi rozvedenými manžely, mezi rodiči a dětmi, mezi dalšími předky a potomky a úpravu výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matky.

¹²² Vyživovací povinnost mezi manžely a mezi rozvedenými manžely je upravena v hlavě týkající se manželství, vyživovací povinnost rodičů k dětem, vyživovací povinnost dalších předků a potomků a výživné a zajištění úhrady některých potřeb neprovdané matky v hlavě týkající se příbuzenství, přičemž v této hlavě jsou obsažena i obecná ustanovení o vyživovací povinnosti, na které právní úprava výživného mezi manžely a výživného mezi rozvedenými manžely odkazuje.

pododdíl obsahuje jednak „obecná“ ustanovení o vyživovací povinnosti, ve kterých jsou pravidla o pořadí vyživovací povinnosti mezi předky a potomky, základní podmínky pro přiznání výživného, hlediska rozhodná pro určení rozsahu vyživovací povinnosti a ustanovení týkající se rozsahu vyživovací povinnosti při existenci více povinných osob. V další části tohoto pododdílu jsou ustanovení týkající se výživného mezi rodiči a dětmi a předky a potomky, výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce a společná ustanovení o výživném, které obsahují právní normy týkající se placení výživného, doby, od které lze výživné přiznat, změny poměrů a vracení výživného.

V návrhu „nového občanského zákoníku“ je obecně stanoveno, že předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost a dále, že vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a dalších předků vůči dítěti. Základní podmínkou pro přiznání výživného je stejně jako v současné právní úpravě neschopnost oprávněného, tj. dítěte, se samostatně živit. Dále je zde stejně jako doposud omezení přiznání výživného pravidlem dobrých mravů. Vzhledem ke změně ekonomicko-sociálních podmínkám, kdy není výjimkou, že nezletilé dítě má majetek nesoucí mu značný zisk, je v návrhu výslovně stanoveno, že nezletilé dítě, které není plně svéprávné, má právo na výživné, i když má vlastní majetek, ale zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti mu nestačí k jeho výživě. Z tohoto ustanovení by tedy bylo možné jednoznačně dovodit, že v případě, že nezletilé dítě má zisk plynoucí z jeho majetku v takové výši, který postačuje k jeho výživě, vyživovací povinnost rodičů k tomuto dítěti zanikla. Ovšem toto ustanovení je třeba vykládat s ustanovením, které stanoví, že životní úroveň dítěte má být „zásadně shodná“ s životní úrovní rodičů, přičemž toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Na základě tohoto ustanovení bude vyživovací povinnost rodičů k nezletilému dítěti trvat i přesto, že zisk plynoucí

z jeho majetku, postačuje k jeho výživě, ale tento zisk mu nepřináší shodnou životní úroveň s jeho rodiči. Návrh „nového občanského zákoníku“ tedy klade na hledisko shodné životní úrovně rodičů a dětí větší důraz než současná právní úprava.

Při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti se dle navrhované právní úpravy vychází stejně jako nyní z odůvodněných potřeb oprávněného, majetkových poměrů, schopností a možností povinného, přičemž tato hlediska je třeba vykládat v souvislosti s hlediskem dobrým mravů a s hlediskem shodné životní úrovně. Stejně jako doposud bude muset soud při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného taktéž zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti, popřípadě, zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika a přihlížet jednak k tomu, že povinný o oprávněného pečuje a v jaké míře a jednak k péči o rodinnou domácnost. Je-li více povinných, které mají vůči oprávněnému stejné postavení, odpovídá dle navrhované právní úpravy rozsah vyživovací povinnosti každé z nich poměru jejich majetkových poměrů, schopností a možností k majetkovým poměrům, schopnostem a možnostem ostatních. Z výše uvedeného je zřejmé, že navrhovaná právní úprava nestanoví striktní způsob výpočtu výživného v podobě tabulek či vzorců pro jeho výpočet, ale kopíruje současnou právní úpravu. Důvodová zpráva k návrhu „nového občanského zákoníku“ nepovažuje tabulky či jiné vzorce pro výpočet výživného za vhodné, což odůvodňuje ne zcela urovnanou ekonomicko-sociální situací se značnými rozdíly mezi jednotlivými regiony, jakožto i mezi regiony městskými a venkovskými. Naopak soudům doporučuje, aby ony samy, pokud shledají takovou potřebu, se pokusily pro místo, ve kterém působí, tabulky, vzorce či klíče pro výpočet výživného vytvořit. Dle důvodové zprávy by právě tento přístup zaručil, že by výše výživného odpovídala místním podmínkám, a to nejen po stránce majetkových poměrů

povinného, ale i v rovině odůvodněných potřeb oprávněného. Důvodem pro zachování současné dikce zákona je mimo jiné to, že k současné podobě výpočtu výživného existuje rozsáhlá judikatura.

Dle současné právní úpravy nastoupí domněnka ohledně průměrného měsíčního příjmu povinného rodiče za podmínek stanovených v ustanovení § 85a odst. 1 zákona o rodině pouze tehdy, má-li tento rodič příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmů. Dle navrhované právní úpravy nastoupí tato domněnka vždy, když v řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti¹²³ povinný rodič neprokáže řádně své příjmy předložením všech listin a dalších podkladů pro zhodnocení majetkových poměrů a neumožní soudu zjistit ani další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle jiného právního předpisu. V tomto případě by dle navrhované právní úpravy mělo platit, že průměrný měsíční příjem povinného rodiče bude činit pětadvacetinásobek částky životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu. Z výše uvedeného vyplývá, že oproti současné právní úpravě je v právní úpravě navrhované důkazní břemeno ohledně příjmů a majetkových poměrů přeneseno na povinného rodiče bez ohledu na to, z jakých zdrojů jeho příjmy plynou. Pokud povinný rodič toto důkazní břemeno neunes, nastoupí „sankce“ v podobě výše uvedené právní domněnky. Současně je v navrhované právní úpravě zvýšena i částka, která se bude za průměrný měsíční příjem povinného rodiče považovat, což má povinné osoby motivovat k řádnému prokázání svých příjmů a majetkových poměrů.

V navrhované právní úpravě je zachována možnost tvorby úspor pro dítě z výživného poskytovaného rodičem¹²⁴ v případech, kdy to majetkové poměry rodiče připouštějí. Na

¹²³ Právní domněnka ohledně příjmu se dle navrhované právní úpravy uplatní nejen v řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, ale i v řízení o vyživovací povinnosti jiného předka k nezletilému dítěti, které nenabýlo plné svéprávnosti.

¹²⁴ Možnost tvorby úspor z poskytovaného výživného je v navrhované právní úpravě umožněna nejen u vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, ale i u vyživovací povinnosti předka k nezletilému dítěti, které nenabýlo plné svéprávnosti.

rozdíl od nynější právní úpravy zde není ani demonstrativním výčtem určeno, na co by tyto úspory mohly být použity. Je zde však výslovně stanoveno, že toto poskytnuté výživné přechází do vlastnictví dítěte a že o správě takto poskytnutých částek platí obecná pravidla o jmění dítěte - dle mého názoru jsou tato ustanovení nadbytečná, neboť by se tak, jak je v nich uvedeno, postupovalo i bez jejich výslovné uvedení v této části návrhu „nového občanského zákoníku“.

Rovněž je v navrhované právní úpravě zachována tzv. tezaurace výživného, tzn. že soud může v řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti v případech hodných zvláštního zřetele uložit osobě výživou povinné, aby složila zálohu na výživné splatné v budoucnu. V navrhované právní úpravě je na rozdíl od právní úpravy současné dále výslovně stanoveno, že na složenou zálohu se hledí jako na majetek povinného a že poskytnuté výživné přechází do vlastnictví dítěte postupně k jednotlivým dnům splatnosti výživného - dle mého názoru jsou tato ustanovení opět nadbytečná, neboť o tom, že tomu tak je, není pochyb ani nyní. Navrhovaná právní úprava již neobsahuje ustanovení, dle kterého by soud v případě tezaurace výživného učinil příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému. Dle důvodové zprávy k návrhu „nového občanského zákoníku“ by se měl v případě výživného splatného v budoucnu o zřízení účtu postarat povinný, neboť jde o vedení účtu s jeho penězi. Pokud by se povinný nepostaral, musel by plnit na účet zřízený třeba druhým rodičem oprávněného s tím, že by byly stanoveny okolnosti výběru či výplaty jednotlivých částek výživného a z úroku by se povinnému srážely nutné platby spojené s vedením účtu.

V ustanoveních nové právní úpravy týkajících se „Výživného mezi rodiči a dětmi a předky a potomky“ je dále vymezeno, kdy bude soud o vyživovací povinnosti rodičů

k nezletilému dítěti rozhodovat. Bude to v následujících případech:

a) nežijí-li rodiče nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, spolu a nedohodnou-li se o plnění vyživovací povinnosti k takovému dítěti, nebo

b) žijí-li rodiče nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, spolu, ale jeden z nich neplní vyživovací povinnost k takovému dítěti, anebo

c) rozhoduje-li soud o péči o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, a nedohodnou-li se jeho rodiče o plnění vyživovací povinnosti k takovému dítěti.

Z výše uvedeného je zřejmé, že se jedná v podstatě o formulačně poupravený opis současné právní úpravy s tím rozdílem, že pokud rodiče uzavřou dohodu o plnění vyživovací povinnosti, nepodléhá tato dohoda schválení soudu. V navrhované právní úpravě není ustanovení, že výživné nezletilého dítěte (dle navrhované právní úpravy dítěte, které již nabylo plné svéprávnosti) upraví soud jen na návrh, neboť dle tvůrců návrhu „nového občanského zákoníku“ je to vzhledem k samozřejmosti nadbytečné.

Dle nynější právní úpravy platí, až na výjimky, že výživné se platí v pravidelných opětuujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu, tzn. výživné se platí vždy jednou měsíčně. V navrhované právní úpravě je pravidlo měsíčního placení výživného zachováno, je však připuštěno, aby soud rozhodl jinak nebo aby se osoba výživou povinná dohodla s osobou oprávněnou jinak. Dle mého názoru je možnost jiného než měsíčního režimu placení výživného pozitivní, neboť ne každému musí tento režim vyhovovat.

I v navrhované právní úpravě je zachována možnost přiznání výživného pro dítě nejdéle za dobu tří let ode dne zahájení soudního řízení a možnost soudu změnit bez návrhu dohodu a rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, změní-li se poměry. Pro nadbytečnost není v navrhované právní úpravě výslovné

ustanovení, že ke změně nebo zrušení dohod a rozhodnutích o výživném v jiných případech než je výživné pro nezletilé dítě, které nenabývalo plné svéprávnosti, je třeba návrhu. Také podle navrhované právní úpravy se spotřebované výživné nevrací v případě, dojde-li ke zrušení nebo snížení výživného za minulou dobu pro nezletilé dítě, které nenabývalo plné svéprávnosti. Nově se dle navrhované právní úpravy nevrací ani dávka výživného, která byla na nezletilé dítě, které nenabývalo plné svéprávnosti, splněna na měsíc dopředu, ale dítě před uplynutím měsíce zemřelo. Dle důvodové zprávy je smyslem tohoto nového ustanovení nezhoršit psychosociálně nepříznivou situaci, která u rodiče, který měl dítě v péči, v důsledku jeho smrti vznikla.

Jak vyplývá ze shora uvedeného nepřináší navrhovaná právní úprava vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem až na její systémové uspořádání mnoho nového. Jedná se spíše o formulačně upravený přepis právní úpravy současné s cílem usnadnit porozumění textu či výklad konkrétního právního pravidla, přičemž dle mého názoru, jak jsem již výše na několika místech uvedla, se mi toto usnadnění výkladu někdy jeví jako nadbytečné. Tvůrci nového občanského zákoníku se tak inspirovali současnou právní úpravou vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem, která je vžitá a existuje k ní celkem rozsáhlá judikatura.

Dlouholetým problémem České republiky je nízká vymahatelnost práva. V případě pohledávek plynoucích z neplnění vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem je tento problém o to tíživější, neboť může v některých případech ohrozit řádný vývoj dítěte, a to zejména pro finanční nedostupnost vzdělávacích, sportovních či kulturních aktivit nutných k všestrannému rozvoji dítěte či dokonce vést k nemožnosti uspokojování nejzákladnějších životních potřeb jako je strava, bydlení, ošacení. Z tohoto důvodu vyvstává otázka, zda přijmout právní normu, která by řešila situaci dětí, jimž jeden z rodičů dlouhodobě neplatí

výživné a to tak, že by toto výživné za povinného rodiče uhradil stát, který by na něm následně výživné vymáhal.

V české republice sice v současné době není právní norma, která by zálohování výživného státem upravovala, ovšem pro český právní řád není institut zálohování výživného zcela neznámým. Po druhé světové válce bylo zálohování výživného upraveno zákonem č. 57/1948 Sb., o zálohování výživného dětem. Dle tohoto zákona se zálohy na výživné poskytovaly dětem mladším 18 let věku a dále dětem ne starším 24 let věku, pokud se připravovaly na budoucí povolání či pro duševní nebo tělesnou vadu byly nezpůsobilé k výdělku. Podmínkou pro poskytnutí zálohy bylo jednak to, že výživné muselo být stanoveno právoplatným soudním rozhodnutím, soudním smírem nebo vykonatelným notářským spisem a dále to, že vymáhání nároku na výživné muselo být obtížné. Za obtížné vymáhání byla považována situace, kdy šlo mít důvodně za to, že exekuce v dohledné době nepovede k cíli, zejména nebyla-li splatná pohledávka výživného za pomoci exekuce uspokojena v době 3 měsíců od jejího povolení. Zálohy na výživné byly poskytovány prostřednictvím komisí okresní péče o mládež na žádost oprávněných osob, a to ve výši nejbližší splatné měsíční dávky výživného. Poskytnutím zálohy přešel nárok oprávněné osoby na výživné do výše poskytnuté zálohy na stát. Kromě dlužné dávky výživného musel dlužník zaplatit komisi i zvláštní příspěvek ve výši 10% dlužné částky, který připadl státu. Tento zvláštní příspěvek představoval určitou sankci, která měla jednak účinek represivní, tj. potrestat v podobě majetkové újmy toho, kdo neplní řádně svoji vyživovací povinnost k dítěti a dále i účinek preventivní, tj. vést povinné osoby k tomu, aby své vyživovací povinnosti k dětem řádně plnily. V neposlední řadě však jistě alespoň z části kryl náklady, které státu s poskytováním záloh na výživné dětem a s následným vymáháním dlužného výživného vznikaly. Záloha na výživné poskytovaná dle výše uvedeného zákona byla dávkou

soukromoprávní, neboť nárok na výživné vyplývá ze soukromoprávního předpisu a tedy i záloha na něho poskytovaná státem měla povahu soukromoprávní.

Zákon o zálohování výživného dětem však neměl dlouhého trvání, v roce 1952 byl zrušen zákonem č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže, který zavedl příspěvek na úhradu osobních potřeb dětí. Tento příspěvek byl poskytován, nebylo-li o dítě postaráno jinak, zejména péčí kolektivní. Byl poskytován do dovršení 16 let věku a dítěti staršímu než 16 let a mladšímu než 25 let, dokud se pro nedostatek zdraví, duševní poruchu nebo tělesnou vadu nemohlo živit samo nebo se soustavně připravovalo na budoucí povolání. Příspěvek povoloval na žádost opatrovnický soud a vyplácela ho krajská soudní správa. V případě, že dítěti byl poskytován předmětný příspěvek a existovala osoba, která byla povinna vůči tomuto dítěti plnit vyživovací povinnost, pak nárok dítěte na výživné přešel na stát do výše poskytnutých příspěvků. Této povinné osobě pak mohlo být i uloženo, aby vedle dlužné dávky výživného platil přirážku ve výši 10% této dávky. Příspěvek na úhradu osobních potřeb dítěte byl poskytován na základě předpisu veřejnoprávního, nebyl tedy na rozdíl od zálohy na výživné poskytované dle výše uvedeného zákona o zálohování výživného dětem dávkou soukromoprávní, ale dávkou veřejnoprávní. Zákon 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně dětí byl zrušen zákonem o rodině.

Zákon o rodině původně obsahoval dnes již zrušené ustanovení § 100, dle kterého národní výbory a posléze okresní úřady poskytovaly příspěvek na výživu tehdy, jestliže výživa dítěte byla ohrožena z důvodu, že povinný se vyhýbal plnění vyživovací povinnosti. Podmínky jeho poskytování pak stanovily předpisy o sociálním zabezpečení. Příspěvek na výživu měl povahu „sociální dávky“, která výživné nahrazovala. Tento příspěvek byl zvláštním případem plnění za jiného dle ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině. Nárok národního výboru (okresního úřadu) na

náhradu výše uvedeného příspěvku byl kromě ustanovení § 101 odst. 1 zákona o rodině zajištěn též dnes již zrušeným ustanovením § 102 zákona o rodině, podle něhož docházelo k zákonné cessi nároku na výživné na orgán, který poskytl příspěvek na výživu.

Ustanovení § 100 zákona o rodině bylo zrušeno zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů a o změně a doplnění dalších zákonů s účinností od 1. 8. 1998. Příspěvek na výživu byl nadále poskytován na základě ustanovení § 5 odst. 1 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti (dále jen „zákon o sociální potřebnosti“). Příspěvek poskytovaný dle výše uvedeného ustanovení měl i nadále povahu sociální dávky a byl poskytován nezaopatřenému dítěti, které se považovalo za sociálně potřebné a ke kterému povinná osoba nežijící s dítětem v domácnosti neplnila vyživovací povinnost stanovenou jí rozhodnutím soudu. Tento příspěvek byl poskytován ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem. Hmotněprávní podmínkou pro přiznání tohoto příspěvku, bylo ustanovení výše výživného soudem, bez existence tohoto rozhodnutí nemohl být příspěvek na výživu poskytnut. Ustanovení § 101 odst. 1 a ustanovení § 102 bylo při poskytování tohoto příspěvku dále aplikováno. Zákon o sociální potřebnosti byl s účinností od 1. 1. 2007 zrušen zákonem o pomoci v hmotné nouzi. Zákonem č. 112/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu a zákona o pomoci v hmotné nouzi bylo rovněž s účinností od 1. 1. 2007 zrušeno ustanovení § 101 odst. 1 a § 102 zákona o rodině.

V současné době je problém neplacení výživného částečně řešen v ustanovení § 32 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Toto ustanovení je však z hlediska řešení problému neplacení výživného nedostatečné, neboť jak již bylo uvedeno výše, řeší problém s neplacením výživného pouze

tehdy, pokud rodič, k jehož rukám je výživné plněno, splňuje podmínky nároku pro příspěvek na živobytí (podrobněji v kapitole V. Vztah výživného k veřejnoprávním dávkám).

Institut zálohování výživného se do našeho právního řádu již dvakrát pokoušela navrátit ČSSD. Poprvé byl návrh zákona o náhradním výživném podán v roce 2005, tento byl však prezidentem republiky na počátku června 2006 vetován. Po volbách do Poslanecké sněmovny nebylo již o návrhu výše uvedeného zákona znovu hlasováno. Opětovně byl návrh tohoto zákona předložen poslanci ČSSD v lednu roku 2007. Poslanecká sněmovna však tento návrh s rozdílem jednoho hlasu odmítla.¹²⁵

Otázka, zda přijmout zákon o zálohování výživného státem se stala předmětem politických diskusí. Odpůrci tohoto zákona ho striktně odmítají s odůvodněním, že stát nemá zasahovat do soukromoprávních vztahů, že by přijetím tohoto zákona byla snížena zodpovědnost rodičů za jejich závazky a byla by přenesena na společnost a daňové poplatníky, že by v konečném důsledku došlo u některých rodičů ke snížení motivace hradit výživné z vlastních zdrojů, že by se dlužné výživné méně vymáhalo, neboť řada rodičů by spoléhala na to, že je tady stát, který se o výživu dítěte postará. Rovněž poukazují na to, že každý člověk nese odpovědnost za své chování, tedy i za výběr partnera, se kterým má potomka. Dle jejich názoru

¹²⁵ Návrh zákona o náhradním výživném byl dle mého názoru odmítnut Poslaneckou sněmovnou zcela oprávněně, neboť v něm např. nebylo žádná zmínka o tom, jak bude stát poskytnuté „náhradní výživné“ vymáhat, přičemž dle mého názoru se jedná o naprosto zásadní otázku. Pokud by totiž nebylo efektivně ošetřeno vymáhání poskytnutého „náhradního“ výživného státem, zákon by v podstatě vytvářel předpoklady pro zbavení povinnosti rodičů platit výživné. Rovněž si myslím, že povinný by měl být za to, že za něho vyživovací povinnost dočasně uhradil stát sankcionován. Tato sankce by měla spočívat stejně jako v zákoně č. 57/1948 Sb., o zálohování výživného dětem v určitém „penále“, které by alespoň částečně přispělo státu na úhradu nákladů spojených s poskytováním náhradního výživného. Otázkou však je, zda by stát měl reálnou šanci dlužné výživné a penále vymoci. Dle mého názoru totiž problém malé vymahatelnosti pohledávek výživného u neplatičů souvisí hlavně s charakteristickými rysy této skupiny, jejich postojem k placení výživného, k práci apod. a nikoliv s tím, že stát má účinnější prostředky k vymození svých pohledávek než osoby oprávněné. Dále si myslím, že je zcela zbytečné poskytovat náhradní výživné dítěti, u kterého není dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, až do 26 roku věku. Osobně bych s určitými výjimkami nárok na náhradní výživné omezila dosažením zletilosti, neboť studenti mají možnost si určitým způsobem při studiu přivydělat a je to i naprosto běžné a i pro samotné studenty prospěšné.

v případě, že by neplněním vyživovací povinnosti byly ohroženy základní potřeby oprávněné osoby, bylo by možné tuto situaci řešit v režimu zákona o pomoci v hmotné nouzi či dávek státní sociální podpory. Naopak jeho zastánci jeho přijetí považují za zcela nevyhnutelné, neboť dle nich má stát povinnost zajistit své občany v okamžiku, kdy to potřebují. Poukazují především na to, že děti nemají žádnou vinu na tom, že rodiče neplní svoje povinnosti či se nedokáží na některých věcech dohodnout a neměly by na to v žádném případě doplácet. Dle jejich názoru by se tímto zákonem vyřešila obtížná vymahatelnost pohledávek výživného nezaopatřených dětí a to tím, že by nezaopatřené dítě obdrželo peníze v okamžiku, kdy je potřebuje. Vymáhání dlužného výživného státem je dle zastánců předmětného zákona jednodušší, neboť stát disponuje účinnějšími prostředky pro vymáhání svých pohledávek a není na splacení pohledávek výživného existenčně závislý. Dále operují s tím, že přijetí zákona o zálohování výživného státem by bylo v souladu samotnou Listinou základních práv a svobod, a to konkrétně s čl. 32, který garantuje ochranu práv dětí a právo rodičů pečujících o děti na pomoc státu a jednak i s mezinárodními dokumenty. V této souvislosti se zmiňuje čl. 27 Úmluvy o právech dítěte, kterou je Česká republika vázána. Tento článek v odstavci 2 deklaruje odpovědnost rodičů za zabezpečení základních životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte a v odstavci 3 ukládá státům činit potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, přičemž k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby mají státy podle tohoto odstavce poskytovat i materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin, šatstva a bydlení. Přestože je tento článek poměrně obecný, dala by se dle zastánců předmětného zákona pod něho zahrnout i pomoc státu při neplnění vyživovací povinnosti rodičů. Konkrétní požadavek na vytvoření systému zálohování výživného je však obsažen v Doporučení Rady

Evropy č. R (82)2 o zálohových platbách výživného na dítě státem, které bylo přijato Výborem ministrů Rady Evropy 4. února 1982. V tomto dokumentu se státům doporučuje, aby založily systém zálohových plateb výživného dětem pro případ, že povinná osoba toto výživné neplní a který by se měl řídit principy uvedenými v Dodatku k předmětnému doporučení. Avšak jak vyplývá ze samotného názvu, jedná se pouze o doporučení, jeho neprovedení ve státu Rady Evropy tedy není sankcionováno a je pouze na státu samotném, zda se jím budu řídit či nikoliv. Systém zálohových plateb výživného byl zaveden např. v Rakousku¹²⁶, Slovensku¹²⁷, Německu či Švédsku.

Dle mého názoru je problém obtížnosti vymáhání výživného pro nezletilé děti velmi závažný a rozhodně by měl být v centru politické pozornosti. Stát by se měl snažit vytvořit efektivní systém výkonu rozhodnutí a exekuce, aby vymáhání výživného nebylo pro oprávněného nedostižným cílem a zároveň zajistit, aby v případě, že toto vymáhání nepovede v rozumné době ke svému cíli, byl řádný vývoj dítěte v případech nezbytně nutných zajištěn finanční podporou ze strany státu. Je nutné konstatovat, že stát si závažnost obtížnosti vymáhání pohledávek výživného pro nezletilé děti uvědomuje a snaží se systém jejich vymáhání zefektivnit např. speciálními ustanoveními občanského soudního řádu či řádu exekučního, jejichž cílem je právě ulehčit oprávněným postavení při vymáhání výše uvedených pohledávek. Případy, kdy by byl v důsledku neplnění vyživovací povinnosti ze strany rodičů ohrožen řádný vývoj dítěte, jistě nemusí být řešeny pouze za pomoci

¹²⁶ V Rakousku byl systém zálohových plateb výživného na dítě státem zaveden již zákonem z roku 1976, který byl novelizován v roce 1980.

¹²⁷ Institut náhradního výživného se stal poprvé součástí právního řádu Slovenské republiky v roce 2002, kdy byl přijat zákon č. 245/2002 Z. Z., o náhradnom výživnom a Fonde náhradného výživného. Tento zákon však byl v účinnosti pouhý měsíc. Důvodem jeho zrušení bylo financování, neboť státní rozpočet Slovenské republiky nebyl sestaven tak, aby z něho mohlo být prostřednictvím Fondu poskytováno výživné pro nezaopatřené děti v případě, že by povinný po delší dobu svoji vyživovací povinnost neplnil. Opětovně byl institut zálohování výživného na Slovensku obnoven zákonem č. 452/2004 Z. z., o náhradnom výživnom. Tento zákon byl zrušen zákonem č. 201/2008 Z. z. Zálohování výživného na Slovensku je napojeno na systém sociálního zabezpečení a jeho agendu vykonávají úřady práce.

zákona o zálohování výživného (zákona o náhradním výživném), ale je možné je řešit i v rámci systému sociálního zabezpečení a pomoci v hmotné nouzi.

Řešení problému obtížné vymahatelnosti pohledávek výživného speciálním zákonem, dle kterého by stát poskytoval „zálohy na výživné“ či „náhradní výživné“, by bylo vhodnější z toho důvodu, že by byla zohledněna specifická povaha této dávky. Tato dávka by totiž na rozdíl od sociálních dávek nebyla poskytována nevratně, ale byla by poskytována jako jakási vratná záloha, která by byla státem zpětně vymáhána. Od sociálních dávek by se dále lišila svou soukromoprávní povahou. Z tohoto důvodu se mi osobně nezamlouvá, že tato dávka byla předkladateli návrhu zákona o náhradním výživném nazvána „zvláštní sociální dávkou“ a nelíbí se mi ani její možné napojení na sociální zabezpečení, byť je to cesta jistě z hlediska nákladů na státní rozpočet levnější.

Osobně se mi zamlouvá systém zálohování výživného v Rakousku, který je založen na občanském právu a na systém sociálního zabezpečení vázán není. V Rakousku má právo na zálohové platby výživného každé dítě, pokud jsou splněny podmínky stanovené zákonem¹²⁸, a to bez ohledu na to, jaká je finanční situace rodiče, jemuž je dítě svěřeno a s nímž bydlí. V posledně předloženém návrhu zákona o náhradním výživném byl nárok mimo jiné vázán na podmínku, že příjem oprávněné osoby spolu s příjmem s ní společně posuzovaných osob nepřesahuje trojnásobek částky životního minima, což potvrzuje to, že „náhradní výživné“ je pojímáno jako dávka sociální. Pokud ale právo na „náhradní výživné“ bude mít jen ta část dětí, která žije v sociálně slabších rodinách, není zákonem o náhradním výživném řešena obtížnost vymáhání výživného obecně, ale je jím řešena jen situace části dětí,

¹²⁸ Podmínky pro poskytnutí zálohových plateb na výživné jsou v Rakousku následující: rakouská státní příslušnost (nebo bez státní příslušnosti respektive status uprchlíka) a trvalé bydliště v Rakousku, nezletilost, povinná osoba neplatí výživné v plné výši, existence vynutitelného nároku (např. soudní rozhodnutí, vynutitelná dohoda o platbách výživného) a neúspěšné pokusy o vynucení tohoto nároku během posledních šesti měsíců. Měsíční výška těchto zálohových plateb je ekvivalentem výšky stanovené ve vynutitelném nároku. Existuje však horní hranice spojená s normami pro sirotčí důchody v systému sociálního pojištění.

a to pocházejících ze sociálně slabších rodin. S ohledem na výše uvedené zastávám názor, že v situaci, kdy ve státním rozpočtu není a pravděpodobně ani jistě delší dobu nebude dostatek finančních prostředků na to, aby nárok na náhradní výživné měly všechny děti, které se výživného od svého rodiče či rodičů za pomoci výkonu rozhodnutí či exekuce nemohou domoci, pak zcela jistě postačuje, aby v případě, že by v důsledku neplnění vyživovací povinnosti ze strany povinného rodiče či rodičů došlo k ohrožení řádného vývoje dítěte, byl tento problém řešen v rámci systému sociálního zabezpečení či pomoci hmotné nouzi. Pomocí dávek poskytovaných v rámci těchto systémů by mělo být zabezpečeno, aby se dětem dostávaly prostředky zabezpečující v nutné míře jejich všestranný vývoj.

IX. ZÁVĚR

Samotná právní úprava vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem obsažená v zákoně o rodině je v celku stručná, avšak dle mého názoru zcela dostačující. V praxi je vžitá, nečiní velké výkladové problémy a existuje k ní i poměrně rozsáhlá judikatura. Skutečnost, že se tato právní úprava osvědčila, potvrzuje i to, že byla v podstatě převzata, byť formulačně upravena, do návrhu „nového občanského zákoníku“.

I v oblasti výživného však existují určité problematické oblasti, a to především nejednotnost rozhodování při stanovení výše výživného a obtížná vymahatelnost pohledávek výživného.

Nejednotnost rozhodování při stanovení výše výživného je dána jednak tím, že mantinely pro stanovení výživného jsou vymezeny pouze stanovením toho, k čemu je třeba při stanovení výše výživného přihlídnout a dále tím, že oblast výživného je vyloučena z možnosti podání dovolání a v této oblasti tedy není nikdo, kdo by rozhodování o výživném sjednocoval a usměrňoval. Z výše uvedených důvodů pak dochází k tomu, že rozhodnutí jednotlivých soudů v rámci České republiky týkající se výše výživného jsou v případech si podobných někdy zcela odlišná. Přestože část odborné veřejnosti po zakotvení tabulek či určitých vzorců či klíčů volala, v návrhu „nového občanského zákoníku“ byla převzata dosavadní hlediska pro určení výživného. Já osobně bych se k vypracování tabulek přikláněla, ovšem mělo by se dle mého názoru jednak skutečně pouze o pomocné soudcovské materiály, ne o určité dogma, dle kterého by se muselo postupovat. Líbí se mi myšlenka obsažená v důvodové zprávě k návrhu „nového občanského zákoníku“, a to že by tyto tabulky byly vytvořeny soudy samotnými pro místo ve kterém působí, neboť by tak bylo zaručeno, že výše výživného by odpovídala místním podmínkám. Tyto tabulky by měly vycházet

z procentuálního příjmu povinného a jistě by přispěly k zajištění zásady předvídatelnosti práva.

S obtížnou vymahatelností se setkáváme u všech pohledávek. U pohledávek výživného je to problém o to závažnější, že může v některých případech vést v důsledku nedostatku finančních prostředků k ohrožení řádného vývoje dítěte. Proto se objevila snaha přispět k řešení tohoto problému za pomoci zákona o náhradním výživném. Mám však za to, že problém obtížné vymahatelnosti těchto pohledávek by se tímto zákonem nevyřešil, neboť tento problém nesouvisí dle mého názoru ani tak s tím, že oprávněné osoby nemají účinné prostředky pro jejich vymožení jako stát, ale spíše s charakteristickými rysy této skupiny neplatičů. Vždy totiž budou existovat jedinci, kteří budou rodiči bez zodpovědnosti, kterou tato pozice vyžaduje. Dále je třeba si uvědomit, že k tomu, aby byla pohledávka oprávněného a je jedno, kdo se v této pozici nachází, tj. ať je to fyzická osoba či stát, uspokojena, musí být z čeho, a to nezajistí ani ten nejpropracovanější zákon.

Jak jsem již uvedla v úvodu své práce, snažila jsem se problematiku vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem pojmut poněkud komplexněji, tj. neomezit se pouze na ustanovení obsažená v zákoně o rodině, ale věnovat se i dalším otázkám, které s právní úpravou vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem obsaženou v zákoně o rodině souvisí. Má práce si však nečinila ambice na vyčerpávající analýzu celé problematiky, neboť se jedná, ač se to na první pohled nezdá, o problematiku velmi rozsáhlou.

X. RESUMÉ

I have chosen the "Parents support and maintain duty to minor children" as the topic of my rigorous work. No doubt that this maintaining duty is the most important kind of maintaining duty, because as for few exceptions, it touches every child and the conditions for general development of the new generation are ensured by it. In connection with generally releasing family relationships, high divorce rate and more often starting family without marriage the questions related to parents support and maintain duty to minor children are being more important.

The goal of my work was to acquaint with legal regulations of the parents support and maintain duty to minor children and point out that this topic is quite wide and that it is not possible to restrict its legal regulations only to family law, because this problem is faced not only into other legal enactments, but also into public law.

The parents support and maintain duty to minor children is closely linked with family and that is why I at first paid attention to this term. I tried to draw out, what is being included in the term of family, what are her functions and also I considered if the present family is or is not in crisis, as we often hear from media.

After I have done general characterization of the support and maintain duty and right to maintenance and support, I came to parents support and maintain duty to minor children itself, whereas at first I focused to its substantive law. I was dealing with the conditions of origin of the parents support and maintain duty to minor children, its subjects, durations, and way of filling and also with its extent, where I tried to analyze every criterions of maintenance and support rate assessment.

Regarding that maintenance and support rate assessment is influenced by excavation of public benefits and not only

by the excavation of eligible person, but also by obligated person, I was dealing with the relation of maintenance and support to public assessments, above its relation to state social support and assessments in material shortage.

Next, I entertained about legal regulation of action proceedings as for maintenance and support for minor children, I gave the options of requisition of maintenance and support and another options of obligated person sanction when not fulfilling the parents support and maintain duty to minor children.

The fulfilling of parents support and maintain duty to minor children is not influenced in case when child is placed into alternative care. For that reason I was dealing with cases, when child is placed into institutional treatment, foster care, and another person care or into care of future adoptive parents.

Last chapter was devoted to de lege ferende, where I was dealing with legal assessment contained in the new proposal of "new civil code" and possibilities of accepting the law "state backup of support and maintenance" which, according to some people, could solve the problem with difficult exaction of support and maintenance.

At the close of my work, I summarized the facts that I found out in my topic and I pointed out some problems that occur in the area of support and maintenance, whereas these are mainly disunity in decision of support and maintenance rate assessment and difficult exaction of support and maintenance.

Klíčová slova

rodiče - děti - vyživovací povinnost

parents - children - duty to support and maintain

POUŽITÁ LITERATURA

a) Monografie

- Těžká, O. Vyživovací povinnost. 1. vydání. Praha: Panorama, 1984
- Radvanová, S. O rodině, manželství a dětech, 1. vydání. Praha: Panorama, 1978
- Hrušáková, M. Dítě, rodina, stát (Úvahy nad právním postavením dítěte). 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita - Právnická fakulta, 1993
- Veselá, R. a kol. Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003
- David, R. Práva dítěte. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999
- Králíčková, Z. Rodinné právo v otázkách a odpovědích. 1. vydání. Praha: Computer Press, 2000
- Radvanová, S. - Zuklínová, M. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999
- Hrušáková, M. Rozvod a paragrafy. 1. vydání. Praha: Computer Press, 2001
- Hrušáková, M. Rodinné právo v aplikační praxi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000
- Plecítý, V. Zákon o rodině. 1. vydání. Praha: EUROUNION Praha, s. r. o., 2007
- Radvanová, S. a kol. Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007
- Hrušáková, M. Rodinné právo - zvláštní část. 1. vydání. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988
- Holub, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007
- Plecítý, V. - Salač, J. Základy rodinného práva. 1. vydání. Praha: EUROUNION, s. r. o., 2001

- Nová, H. - Těžká, O. Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Praha: Linde, 1995
- Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005
- Hrušáková, M. - Králíčková, Z. České rodinné právo. 2. opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2001
- Kasíková, M. a kol. Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a předpisy souvisejí. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2005
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. Praha: EUROLEX BOHEMIEA s. r. o., 2003
- Nová, H. - Valehrach, M. Rodinné vztahy v soudní praxi. 1. vydání. Praha: PROSPEKTRUM, 1995
- Jelínek, J. - Sovák, Z. Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. 20. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2004

b) Odborné články

- Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy, 2005, č. 9
- Nová, H. Vyživovací povinnost obávaná i opomíjená. Bulletin advokacie, 2008, č. 1-2
- Melicharová, D. Specifika nezletilého v civilním řízení. Soudce, 2008, č. 7-8
- Kovářová, D. Výkon rozhodnutí v rodinných věcech. Právo a rodina, 2005, č. 8
- Králíčková, Z. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. Právní rozhledy, 2008, č. 9
- Schütz, W. Výživné na děti v Rakousku, zálohové platby státu a uplatnění relevantního instrumentu Rady Evropy v národním právu. Právní praxe, 1999, č. 2-3
- Nová, H. Rodičovská zodpovědnost v českém právu (2). Právo a rodina, 2008, č. 8
- Lužná, R. Výživné v případě úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, 2006, č. 3

- Lužná, R. Použitelnost majetku nezletilého pro jeho potřeby a potřeby rodiny. *Právo a rodina*, 2006, č. 6
- Jonáková, I. Nesporný rozvod. *Právo a rodina*, 2008, č. 7
- Lužná, R. Vyživovací povinnost k nezletilému dítěti - vybraná judikatura. *Právo a rodina*, 2008, č. 11
- Lužná, R. Zvýšení výživného pro nezletilé děti. *Právo a rodina*, 2008, č. 12
- Haderka, J. Problematika výživného od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 10
- Chalupa, L. Výživné a ustanovení znalce. *Právní rádce*, 2006, č. 12
- Vrcha, P. Aplikace § 85a zákona o rodině. *Právní rádce*, 2005, č. 2
- Bělohlávek, A. Postavení dítěte v civilním řízení. *Právo a rodina*, 2005, č. 11
- Radvanová, S. Stav české rodiny a rodinného práva v současné době. *Právní praxe*, 1999, č. 2-3
- Kovářová, D. Výživné mezi rodinnými příslušníky - nebývá to jednoduché. *Právo a rodina*, 2005, č. 5
- Filouš, M. Bydlení u rodičů - právo, nebo povinnost? *Právo a rodina*, 2007, č. 10

c) **Judikatura**

- rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 2128/2003 ze dne 22.4.2004, ASPI ID: JUD 27585CZ
- rozsudek Okresního soudu v Děčíně sp.zn. 21 C 156/2005 ze dne 8. 6. 2006, ASPI ID: JUD 34075 CZ
- rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 652/2003 ze dne 24. 11. 2003, ASPI ID: JUD 34055CZ
- Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. 2. 2008, publikovaný ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 5, pod č. 253
- usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 326/2004 ze dne 14. 4. 2004, ASPI ID: JUD 28122CZ

- náleží Ústavního soudu e dne 8. 4. 2004, sp.zn. IV. ÚS 244/03 ze dne 8. 4. 2004, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS, ročník 2004, svazek 33, pod č. 53
- usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 10. 2002, sp.zn. 29 Co 329/2002, ASPI ID: JUD 26804CZ
- usnesení Ústavního soudu II. ÚS 1146/07 ze dne 7. 6. 2007 zveřejněné na webových stránkách Ústavního soudu -
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=55478&pos=9&cnt=35&typ=result> - citováno dne 6. 6. 2008
- náleží Ústavního soudu II. ÚS 519/04 ze dne 24. 3. 2005 zveřejněný na webových stránkách Ústavního soudu -
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=21188&pos=213&cnt=401&typ=result> - citováno dne 31. 8. 2008
- náleží Ústavního soudu II. ÚS 1619/07 ze dne 1. 2. 2008 uveřejněný na:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=57735&pos=33&cnt=401&typ=result> - citováno dne 31. 8. 2008
- náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1181/07 ze dne 6. 2. 2008, publikovaný ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 5, pod č. 253
- náleží Ústavního soudu I. ÚS 527/06 ze dne 7. 3. 2007, publikovaný ve Sbírce rozhodnutí ve věcech ústavních, 2008, č. 1, pod č. 234

d) Jiná literatura

Sborník 39 - Náhradní výchova dětí - možnosti a meze. Kolokvium I. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008

e) Elektronické zdroje

<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=F&CT1=0> - citováno dne 6. 9. 2008